

H. AVER · L. ALTOA · H. RAIGNA

EESTI KEELE
ÕPIK

III
KLASSILE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

H. AVER, L. ALTTOA, H. RAIGNA

EESTI KEELE ÕPIK

III KLASSILE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN 1955

§ 1. KORDAMISEKS JA SÜVENDAMISEKS.

Harjutus 1. Kirjuta järgnev pala vihikusse. Sobiv pealkiri vali alt sulgudest.

Suvi on möödas. Algab uus õppeaasta. Täna alustavad tööd sajad tuhanded koolid meie suurel kodumaal — Nõukogude Liidus. Miljoneid lapsi läheb jälle kooli õppima.

(Suvel. Esimene koolipäev. Meie tänu. Esimene september.)

Harjutus 2. Kirjuta järgnev pala vihikusse. Leia palale sobiv pealkiri.

Nõukogude lastele on loodud soodsad tingimused eeskujulikuks õppetööks. Meie kodumaal on palju avaraid ning ilusaid koolimaju. Meie ülesanne on hästi õppida. Hoolsa õppimisega koolis avaldame oma tänu meie rahvale ja parteile.

Tähestik.

A a, B b, D d, E e, G g, H h, I i, J j, K k, L l, M m, N n,
O o, P p, R r, S s, T t, U u, V v, Õ õ, Ä ä, Ö ö, Ü ü.

Küsimusi kordamiseks.

1. Mitu tähte on eesti keele tähestikus?
2. Mitu täishäälikut on selles?
3. Mitu kaashäälikut on meie tähestikus?
4. Missuguse algustähega algame lauset?
5. Missuguse algustähega kirjutame pärisnimed?

Harjutus 3. Kirjuta tähestik peast.

Nimestikku paigutatakse nimed tavaliselt tähestikulisel järjekorras. Ühesuguste algustähtedega perekonnanimede puhul arvestatakse teist tähte, kui need on ka ühesugused, siis kolmandat jne. Näit. Kaasik, Kukk, Kuusik.

Ühesuguste perekonnanimede puhul arvestatakse eesnimesid, näit. Tamm, Anne; Tamm, Jüri.

Harjutus 4. Kirjuta eesnimesid tähestikulisel järjekorras.

E e s n i m e s i d .

Ants, Bella, Darja,

Harjutus 5. Kirjuta oma klassi õpilaste nimestik tähestikulisel järjekorras.

M e i e k l a s s i õ p i l a s e d .

1. Aasmäe, Olev
2. Aleksejev, Dmitri
3.

Harjutus 6. Loe järgnevad laused. Häälda õigesti.

1. Vladimir Iljitš Lenin ja Jossif Vissarionovitš Stalin löid esimese sotsialistliku riigi maailmas.
2. Pioneerikoondusel vesteldi Zoja Kosmodemjanskajast.
3. Oleg Koševoi andis oma elu kodumaa eest.
4. Pioneer Saša Tšekalin on noorim Nõukogude Liidu kangelane.
5. Vene tööline Ivan Polzunov oli esimese aurumasina leiutaja.
6. Meie lugemikus on huvitav jutt «Minin ja Požarski».
7. Meie kooli noored mitšuurinlased korraldasid huvitavaid katseid taimedega kooliaias.

Harjutus 7. Loe järgnev tähestik.

T ä h e s t i k .

A a, B b, C c (häälda tse, vene keele ц), D d, E e, F f, G g, H h, I i, J j, K k, L l, M m, N n, O o, P p, R r, S s, Š š (häälda vene keele ш), Z z (häälda vene keele з), Ž ž (häälda vene keele ж), T t, U u, V v, Ö ö, Ä ä, Õ õ, Ü ü.

Harjutus 8. Loe ja häälda õigesti. Kirjuta harjutus vihikusse ja kriipsuta alla f, z, š, ž.

L a u s e d.

I

1. Laagrist kostsid fanfaarihelid.
2. Kolhoosi kanafarmi juhatajat Zinaida Kozlovat autasustati hoolsa töö eest.
3. Vaatasime filmi «Tškalov».
4. Opetaja jutustas Nõukogude Liidu kangelasest Liisa Tšaikinast.

II

5. Pioneerid esitasid aktusel huvitava montaaži «Võitlus rahu eest».
6. Minu lemmikraamatud on A. Mussatovi «Stožarõ» ja A. Puškini «Muinasjutud».
7. Lugesime salgakoondusel J. Germani «Jutustusi Dzeržinskist».
8. I. Mitšurin oli suur looduse ümberkujundaja.

Harjutus 9. Otsi lugemikust, «Pioneerist» või «Sädemest» nimesid tähtedega: c, f, š, z, ž. Kirjuta need vihikusse.

Pealkirjaks:

N i m e s i d.

H SÕNA ALGUL.

Harjutus 10. Loe ja häälda õigesti järgnevad sõnad. Koosta sõnadele lauseid.

agu (koit)	hagu
allikas	hallikas (värv)
all	hall
ammu	hammas
elevus	hele
eine	heina
oota	hoota (sõnast hoog)
äkki	hakk
õige	hõige (hüüe)
uljas	haljas

ere	hõre
ind (vaimustus)	hind
auk	haukuma
igivana	higine
und (kalapüügiriist)	hunt
uba	hubane (mugav)
ajama	hajuma (laiali valguma)
uitama (siia-sinna käima)	huikama

Harjutus 11. Kirjuta järgnev harjutus vihikusse. **H** sõna algul kirjuta värviliselt või kriipsuta alla.

H o m m i k m a a l.

On varane **hommik**. **H**all udu **h**õljub maa kohal. Taevas **h**elendab aovalgusest. Juba tõuseb ere päike. Linnud **h**akkavad laulma. Vara **h**ärkavad ka **h**oolsad kolhoosnikud. Neid ootab **h**einatõõ.

Harjutus 12. Kirjuta sõna algusse **h**, kus see vajalik. Pealkirjaks: **H** s õ n a a l g u l.

I

1. Kalurid sõitsid —aovalgel merele.
2. Pioneerid korjasid lõkke jaoks —agu.
3. Metsa —all nirises —allikas.
4. —all vares lendas põllule.
5. See oli —ammu, kui mu —ammas valutas.

II

6. Meie —ootasime rongi.
7. —oota ei saa —üpata kaugele.
8. Äkki kostis —õige: «See pole —õigel!»
9. Kõlas sõdurite —uljas laul.
10. —oolsad —einalised ruttasid —ommikul tööle.
11. Pärast —einet puhkasid töölised —etke —alja —aava —all.

Harjutus 13. Loe ja häälda **h**, kus vaja. Kirjuta välja **h**-ga algavad sõnad.

M a t k a l.

I

Pioneerid korraldasid lühimatka metsa. —einamaa —ääres oli —õre —aavasalu, kaugemal kasvasid —igi—aljad kuused ja männid.

Metsas ringi —uidates nägid nad palju —uvitavat. —aralise tamme okstele oli —ämblik teinud võrgu. See oli ilus ja —abras.

Kaugemalt kuuldus koera —aukumist, kes oli leidnud rebaseaugu.

«Kas siin metsas peaks ka —unte olema?» küsisid poisid. «Ei, —unte sellises —arvas ja väikeses metsas pole!»

II

Pioneerid jõudsid jõekese juurde. Siin otsustati —etkeks peatuda ja kalu püüda. Poisid —eitsid —õnged vette. —eino püüdis —unnaga suure —augi. Teised said —ulga —ahvenaid ja särgi.

Kiiresti puhastati kalad, korjati —agu, tehti üles lõke ja küpsetati kalad lõkketulel. Kui —ästi maitses omavalmistatud —eine! Lõbusasti lauldes ja —uigates —akati koju minema.

Pealkirjaks:

H s õ n a a l g u l .

Heinamaa, hõre,

I JA J SÕNADES.

Harjutus 14. Kirjuta pala ära ja kriipsuta alla täht **i** sõnades.

T ä h t i s õ n a s .

Jüri oli suvel pioneerilaagris. Ta omandas seal palju uusi oskusi, mis on vajalikud pioneerile. Ta õppis ehitama okstest onni ja püstitava väikest telki. Ta tunneb juba mitut pioneeri teemärki ja vilesignaali. Ka õppis ta hästi ujuma.

Harjutus 15. Kirjuta nimesid, mis algavad **i**-ga. Pealkirjaks:

I s õ n a a l g u l .

Ilmar, Inna,

Harjutus 16. Kirjuta 15 sõna, mille lõpus on **i**-täht.

Pealkirjaks:

i s õ n a l õ p u s .

Mõni, käsi,

Harjutus 17. Kirjuta 15 sõna, milles on i-täht sõna algul või keskel.

Pealkirjaks:

I sõnas.

Ilus, vile,

Harjutus 18. Silbita sõrendatult trükitud sõnad. Vaatle, kus asub j silbis. Tõmba j-le joon alla.

J sõnas.

1. Kool rajas spordiväljaku jooksurajaga.
 2. Kalju oskab juba ujuda küljeli.
 3. Rong jõudis jaama.
 4. Kalju jäi jääle harjutama uisutamist.
 5. Pihlakal on palju marju.
 6. Karjane ajas karja oja äärde jooma.
- Näidis: Kool ra-jas spor-di-väl-ja-ku jook-su-ra-ja-ga.

J võib esineda ainult silbi algul, mitte lõpus.

Harjutus 19. Kirjuta 6 nime, mis algavad j-ga. Pealkirjaks:

J nime algul.

Jaan,

Harjutus 20. Kirjuta 10 sõna, mis algavad j-tähega.

J sõna algul.

Jaam, julge,

Harjutus 21. Kirjuta 10 sõna, milles j on sõna keskel.

J sõna keskel.

Välja, palju,

Harjutus 22. Loe ja häälda õigesti. Koosta sõnadele lauseid.

Sõnas on i.	Sõnas on j.
maias	majas
aias	ajas (taga)
Maiu	maju
hoia	oja
laiad	lajatama (laksatama)
vaiad (teibad)	(sina) vajad
saiad	sajab
raiub	raju (torm)

Lauseid.

1. Väike Ants ajas aias liblikaid taga.
Jne.

Harjutus 23. Kirjuta lünka i või j.

I või j.

I

1. Linnas ra—ati uued la—ad tänavad.
2. Meie ma—as elab väike Ma—e.
3. Maiu hüüdis, nii et mets ka—as.
4. Õ—e mängis a—as.
5. Kaupluses on müügil ma—tsvad sa—ad.

II

6. Märkisime va—adega pä—kese varju suuna ja pikkuse.
7. Meil oli va—a mitu va—a.
8. Sügisel sa—ab sagedasti vihma ja mässab ra—u.
9. Jooksime o—a äärde.
10. Ho—ame kõrgel oma klassi au!

Harjutus 24. Kirjuta harjutus vihikusse. Jämedama kirjaga trükitud tähed kriipsuta alla. Koosta sõnadele lauseid.

1. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon.
2. NSV Liidu Konstitutsioon.
3. Suur demonstratsioon.
4. Huvitav ekskursioon.
5. Ilus deklamatsioon.
3. Uus raadio.

Harjutus 25. Kirjuta lünka puuduv täht.

I

1. Eile oli koolis aktus Suure Sots—alistliku Oktoobrirevoluts—ooni aastapäeva tähistamiseks.
2. 5. detsembril on NSV Liidu Konstituts—ooni aastapäev.
3. 1. mail toimus töötajate demonstrats—oon.
4. Meie pioneerisalk esines lasteraad—os.

II

1. Üleliidulise Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu algorganisats—oon koolis abistab pioneerimalevat.
2. Pioneerirühm korraldas ekskurs—ooni lähemasse traktori—jaama.
3. Koolipeol esitati mitu deklamats—ooni.

§ 2. TÄISHÄÄLIK.

Lühike täishäälik.

Harjutus 26. Tõmba lühikestele täishäälikutele joon alla.

Pioneeride marss.

Me süda kannab lõkketuld,
mis sinna suvest jäi,
kui suunas tõusva päeva kuld
me rivi püstipäist.

Ei karda raskusi pioneer,
ei muret tema meel.
Kuis kajab laulust metsa veer,
kui salk on rännakteel!

Harjutus 27. Kirjuta kõik täishäälikud tähestikulises järjekorras vihikusse. Mitu täishäälikut on tähestikus?

Pealkirjaks:

T ä i s h ä ä l i k u d .

A,

Harjutus 28. Kirjuta lünkadesse sobivad lühikesed täishäälikud.

L a u l k o d u m a a s t .

Suur j— lai —n maa, m—s —n m— k—d—,
r—k—s lood—sv—r—d—st t— p—nd,
s—ll—st maad maa—lm—s teist ei leid—,
k—s nii v—b—lt h—ng—t— võib r—nd.

Pikk täishäälik.

Harjutus 29. Kirjuta harjutus vihikusse ja kriipsuta alla pikk täishäälik sõnas.

Pikk täishäälik.

1. Eedj voolib kuuris männikoorest laeva.
2. Pioneerid külvasid kooliaias peenardele peediseemet.
3. Kaalikad keevad gaasipliidil keedupotis kaane all.
4. Liina ja Leena panid seenekorvi kõõgilauale.
5. Mare ostis uued käärid ja möödupaela.

Harjutus 30. Kirjuta pikad täishäälikud tähestikulises järjekorras.

Pealkirjaks:

Pikk täishäälik.

Aa, ee,

Harjutus 31. Häälda õigesti ja koosta lauseid järgnevatele sõnadele.

Lühike täishäälik.

Pikk täishäälik.

I

kali	kaalikas
kana	kaane (all)
padi	(uue) paadi
vedama	veedan
seni	seenil
kerä	keerata
teda	teenib
lina	Liina
rida	riidad
tina	Tiina
mina	Miina
sina	Siina
vili	viilib
koli	(uue) kooli
olin	hoolin
voli	voolib
tule	tuule
kuri	(puu-) kuuri uks

II

kõne	õõnes (puu)
hõre	hõõrub
(puu) võra	võõras
mõdu	(õige) mõõdu
käre	käärid
mägi	määgib
värin	väärin
kõha	köögis
küna	küünal
müra	müürid

Harjutus 32. Kirjuta lünka lühike või pikk täishäälik.

Lühike või pikk täishäälik.

I

1. Kõh—sipõllul kasvab ilus v—li.
2. L—na aitab põllul l—na kitkuda.
3. Pion—rid andsid k—nadele t—ri.
4. —lin täna k—lis korrapidaja ja täitsin h—lega oma üles-
andeid.
5. Meie M—ri pole k—ri.
6. K—ris on vana k—li.

II

1. Ma pole s—ni veel s—nel käinud.
2. K—lis käis täna v—ras inimene.
3. Kas sa tunnud kõiki puid v—ra järgi?
4. Möödunud aastal oli k—re talv.
5. Kus on m—nu väikesed k—rid.
6. Ärge tehke m—ra!
7. Kiiresti kerkivad uue tehase m—rid.

Olipikk täishäälik.

Harjutus 33. Loe ja häälda õigesti järgnevaid lauseid. Vaatle allakriipsutatud sõnu.

I

1. Hea ja õnnelik on elu meie suurel kodumaal.
Me armastame oma suurt kodumaad.

2. Sõitsime paadiga järvel.
Kalurid ehtasid uut paati.
3. Olime seenel.
Leidsime palju seeni.
4. Ta voolib savist kujukesi.
Ka mulle meeldib voolimine.
5. Õuel seisavad suured puuriidad.
Küttepuud laoti riita.

II

1. Aias kasvab suur põõsas.
Istutasime noori marjapõõsaid.
2. Metsa ääres kasvab vana tamm.
Jõudsime metsa äärde.
3. Uno isa on ehitustöödel brigadiriks.
Töölised töötavad hoolsasti.
4. Püüame saavutada paremaid tulemusi õppetöös.
Mindi kalu püüdma.

Hääldamisel on ülipikk täishäälik pikem kui pikk täishäälik.

Kirjas märgitakse pikk ja ülipikk täishäälik kahekordse tähega.

Harjutus 34. Kirjuta järgnevast luuletusest välja sõnad, milles esineb ülipikk täishäälik. Ülipikk täishäälik kriipsuta alla.

R õ õ m u s s a l k.

Salk röömsameelseid noori lä'eb marsisammul reas.
Neil tee viib kuhupoole, ei mööduja sest tea.
Nad kiirel sammul käivad, ei keegi maha jää,
ja vaikset ümbrust täidab peagi nende lauluhääl.

Viib sinijärve äärde nüüd salgakese tee.
Seal päike paitab sääri ja helgib üle vee.
Kas tõesti keegi leiab maailmas sõpru veel,
kes nõnda ühte hoiduks nagu salgakene see.

(S. Mihhalkov)

Lühike, pikk ja ülipikk täishäälik.

Harjutus 35. Loe ja häälda õigesti. Koosta lauseid antud sõnadele.

Lühike täishäälik.	Pikk täishäälik.	Ülipikk täishäälik.
	I	
male	maalib	(sõitsin) maale
sada	saadab	(on) saada
seni	seenel	seeni
vedu	veedab	veeta
visa	viisid	(laulu-) viise
rida	riidas	riita
oda	oodata	ootan
muda	muudab	muutis
tuli	tuule	tuuli

II

mõdu	mõõdud	mõõtu
hõre	hõõrub	hõõrus
käru	käärid	kääre
kõha	köögis	kööki
müra	(selle) müüri	(seda) müüri
küna	küüni (uks)	(uut) küüni

Harjutus 36. Kirjuta lünka puuduv pikk või ülipikk täishäälik.

Pioneerilaagris.

J—n oli suvel Väana pion—ril—gris. Seal v—tis ta kolm tore dat nädalat. Huvitavad olid l—remängud metsas, võistlused spordi väljakul, mängud mere —res ja matkad ümbrusse. Palju —si teadmisi ja kasulikke oskusi omandas J—n l—gris.

Harjutus 37. Koosta lauseid järgnevate sõnadega.

ma (mina)	maa
sa (sina)	saa
me (meie)	mee
te (teie)	tee
mu (minu)	muu
su (sinu)	suu

Harjutus 38. Kirjuta lünka lühike või ülipikk täishäälik ja kriipsuta see alla.

M e i e k o d u m a a.

M— elame Nõukogude Liidus. S— on m— kodum—. M— kodum— on suurim riik m—ilmas. Ükski m— pole nii võimas kui m— suur kodum—. M— armastame oma kodum—d ja kommunistlikku parteid.

Harjutus 39. Koosta lauseid sõnadele: sentimeeter, detsimeeter, meeter, kilomeeter.

Pealkirjaks:

L a u s e i d.

Loosungi jaoks osteti kuus meetrit riidet.

K a k s i k t ä i s h ä ä l i k .

Harjutus 40. Kirjuta luuletus vihikusse ja kriipsuta alla jämen-
datult trükitud tähed.

P i o n e e r i d e l a u l .

Meil on pilkudes rõõmu ja päikest,
suvelilli on täis meie peod:
nii me sammume — igäüht väikest
on meist ootamas mehised teod.

Täna laulu ja mänguga käime
mööda luhti ja suviseid teid,
ehkki nääpsud veel suurtele näime,
teame: tulevik ootamas meid.

(R. Parve)

Uhes silbis kõrvuti seisvad erisugused täishäälikud moodustavad kaksiktäishääliku.

Harjutus 41. Kirjuta luuletus vihikusse ja kriipsuta alla kaksiktäishäälikud.

P u n a n e k a e l a r ä t t .

Kui seod kaela räti,
au sees teda sa
hoia, sest tal üks on värv
meie lipuga.

Kui seod kaela räti,
on sul palgeil rõõm . . .
Loendamatuil lastel
näol on tema lõõm!

(S. Štšipatšov)

§ 3. KAASHÄÄLIK.

Harjutus 42. Kirjuta harjutus vihikusse ja tõmba kaashäälikuile joon alla.

S e e n e l.

Juku ja Heidi olid seenel. Nad korjasid kuuseriisikaid, kukeseeni ja võiseeni. Tee ääres olid suured puravikud. Need olid aga ussitunud.

Peagi oli lastel korv seeni täis ja nad ruttasid koju. Vanaema tegi seentest maitsvat toitu.

Näidis. Juku ja Heidi

Harjutus 43. Kirjuta tähestikulises järjekorras välja kõik kaashäälikud.

Pealkirjaks:

K a a s h ä ä l i k u d.

B, d,

Helilised ja helitud kaashäälikud.

Harjutus 44. Kirjuta luuletus vihikusse ja kriipsuta alla jämedalt trükitud tähed.

R u k k i l õ i k u s.

Kõlavad nüüd igal nurmel
kärmed niidumasinad,
kõitja kulmul higi helgib,
lõikuspäevad kasinad.

Häälda järgmisi kaashäälikuid: l, m, n, r, v.

L, m, n, r, v on helilised kaashäälikud.

Helilisi kaashäälikuid saab hääldada lauldes.

Harjutus 45. Laula kõiki helilisi kaashäälikuid mingil tuttal viisil.

Harjutus 46. Kirjuta järgnev harjutus vihikusse ja kriipsuta alla jämedalt trükitud tähed.

Põllul.

Rukis on küps. Ka teised kõrsviljad on varsti valminud. Jõuab kätte lõikusaeg.

Kolhoosipõllul surisevad lõikusmasinad. Mehed, naised ja lapsedki — kõik on usinasti töös.

Ohtuks on rukis lõigatud. Põllul seisavad sirged read.

B, d, g, k, p, t, s, h on helitud kaashäälikud.

Harjutus 47. Kirjuta sõnu, milles esinevad helitud häälikud **b, d, g, k, p, t, s, h**. Kriipsuta need alla.

Pealkirjaks:

Helitud kaashäälikud.

Uba, õde,

Lühike, pikk ja ülipikk kaashäälik.

Harjutus 48. Loe järgnevad laused. Vaatle, millistes jämenatult trükitud sõnades hääldame kaashäälikuid lühidalt, millistes pikalt. Kirjuta need sõnad vihikusse alltoodud näidise järgi.

1. Malle mängis malet.
2. Kaminas hõõgusid söed.
3. Kammin juukseid.
4. Kolhoosis on palju kanu.
5. Kannus oli kali.
6. Meie kodumaa on meile kallis.
7. Püsi paigal!

8. Laskurringile osteti uued **spordipüssid**.
9. Lapsed mängisid **murul**.
10. Lasnamäel on suured **paemurrud**.

Näidis: Lühike kaashäälik. Pikk kaashäälik.

malet

Malle

Harjutus 49. Kirjuta lünka lühike või pikk l, m, n, r, s.

Lühike või pikk kaashäälik.

I

1. Poiss püüdis jõest suure ka—a.
2. Jõel oli kõrge ka—as.
3. Li—ad kuivasid nõõril.
4. Tallinn ja Tartu on Nõukogude Eesti suuremad li—ad.
5. La—as mägis laudas.

II

6. A—u la—as ra—aliival.
7. Keskpäeval on va—i kõige lühem.
8. Labidatele tehti uued va—ed.
9. Ka—ed on raagus.
10. Ka—id püüavad hiiri.

Harjutus 50. Loe ja häälda õigesti. Koosta sõnadele lauseid.

Lühike kaashäälik.
(häälda nõrgalt!)

Pikk kaashäälik.
(häälda tugevamini!)

kabi
hõbetama (hõbedaga
katma)

kapi
õpetama

lagi
kadus
tibud
udu
tegi
lugu

laki
katus
(mäe-) tipud
uteke
teki
lukud

Harjutus 51. Kirjuta lünka kas **b, d, g** või **k, p, t**. Kriipsuta see alla.

B, d, g või **k, p, t**.

1. Matkajad olid mäesti—us.
2. Aa—i söö—is farmis ti—usid.
3. Jõelt tõusis u—u.
4. U—eke määgis.
5. Ho—une te—i head sõi—u.
6. Tä—i ostis uue te—i.

Harjutus 52. Kirjuta lünka kas **b, d, g** või **k, p, t**. Kriipsuta see alla.

B, d, g või **k, p, t**.

1. Uraalis lei—akse palju hõ—edat.
2. Õ—etaja ju—ustas, et seal on lei—a ka kulda.
3. Kolhoos saa—is tuule värsket võid.
4. Või— jääb meile!
5. Sõi—a kiiresti!
6. Tahaksin sõi—a Moskvasse!
7. Oo—a mind!
8. Võistlustel heideti o—a.

Harjutus 53. Loe ja häälda õigesti. Koosta sõnadele lauseid.

I

Pikk kaashäälik.
(häälda tugevasti!)

Ülipikk kaashäälik.
(häälda eriti tugevasti, rõhutatult!)

(selle) kapi	(uut)	kappi
sepa (töö)	(virka)	seppa
jäta (siia)	(vaja)	jätta
mätas		mätta (all)
(meie) kuke	(kirjut)	kukke
okas		okkad

II

kella (osuti)	(vaatasin)	kella
villane	(pöeti)	villa
hommik		homme
linnas	(sõitsime)	linna
vurri (nöör)	(uut)	vurri
klassis	(suurt)	klassi

Harjutus 54. Loe ja häälda õigesti. Kirjuta laused vihikusse. Pikale kaashäälikule tõmba alla üks joon, ülipikale — kaks joont.

L a u s e i d.

1. Anne ja Elli läksid klassi.
2. Mallel on ikka hea tunnistus.
3. Enno tahab hästi õppida.
4. Pioneerid asusid rivvi.
5. Emma kolis sellesse majja.
6. Pall kukkus ojja.
7. Ära hüppa lumme!
8. Kass tõmbus kerra ja lõi nurru.

Harjutus 55. Kirjuta lünka puuduvad tähed ja tõmba neile joon alla.

K l a s s i s.

Oleme koolis. Ke—ahe—in kuulutab tu—i algust. Ru—ame kla—i. Ka õ—etaja tuleb tundi. Tu—is tu—eb o—a tähelepanelik, siis on kodus kergem õ—ida.

Õ—etaja ju—ustab ko—unistlikust noorsooühingust. Ka meist saavad tulevikus ko—unistlikud noored.

Harjutus 56. Loe ja häälda õigesti. Koosta sõnadele lauseid.

L ü h i k e	P i k k	Ü l i p i k k
k a a s h ä ä l i k.	k a a s h ä ä l i k.	k a a s h ä ä l i k.

I

lugu	(uue) luku	(uut) lukku
lagi	laki (pudel)	(ostsin) lakki
kabi	kapi (uks)	(panin) kappi
tibud	tipus	tippu
(tee-) rada	ratas	rattad
kedä (hüüti)	ketas	kettad

II

(laud-) lina	linna (-tänav)	(jõuti) linna
pani	(selle) panni	(seda) panni
(ei) põle	(tõin) põlle	(uut) põlle
kala	(jõe-) kallas	kallas (kohvi)
kamin	(valge) kammi	(valget) kammi
vurin	(ilusa) vurri	(ilusat) vurri

Harjutus 57. Koosta lauseid järgnevatele sõnapaaridele.

haak — hakk	ruut — rutt
kook — kokk	seep — sepp
laat — latt	tiik — tikk

Harjutus 58. Koosta lauseid järgnevate sõnapaaridega.

I

laud	laut
(sina) sõid	(kiire) sõit
(värsket) võid	võit
saag	saak
tiib	triip
king	kink
sild	silt
märg	märk
und	hunt

II

oda	oota (mind)
koobas	koopad
saabas	saapad
(hea) saagi	(head) saaki

Näidis. Laud on puhas.
Kolhoosile ehitati uus laut.

Harjutus 59. Kirjuta lünka puuduvad tähed.

L a u s e i d.

1. Ee—i sõi—is jalgra—aga.
2. Ve—o jooksis parkü—end sa—u ja hü—as siis kaugust.
3. Lapsed, tulge tu—a ja ha—a—e õ—ima!
4. A—e korrastas tu—a.
5. Maja ta—a kasvasid põlised ta—ed.

Harjutus 60. Kirjuta lünka puuduvad tähed.

L a u s e i d.

1. Põ—ul seisid ru—iha—ide sirged read.
2. Külastage koolilaa—a!

3. Ko— kee—is maitsvat toi—u.
4. Lukkse— parandas ka—i lu—u.
5. Kaupluse aknal oli nu—umööbel ja mitu nu—u.

§ 4. LIIDE -GI JA -KI.

Harjutus 61. Loe järgnevaid lauseid.

1. Isegi isa tuli meiega jalutama.
Isagi tuli meiega jalutama.
2. Isegi meri oli jääs.
Merigi oli jääs.
3. Isegi päevalill õitseb veel.
Päevalillgi õitseb veel.
4. Isegi päevalilled õitsevad veel.
Päevalilledki õitsevad veel.
5. Isegi mutt jääb varsti talveunne.
Muttki jääb varsti talveunne.

Sõna **isegi** võib lauses ära jätta. Sõnale, mille kohta ta käib, tuleb siis liita liide **-ki** või **-gi**.

Harjutus 62. Kirjuta ära järgnevad laused. Jämedama kirjaga trükitud tähed kriipsuta alla.

Liide -gi.

1. Emagi jõudis koju.
2. Mu õdegi oli seal.
3. Heinogi ootas mind.
4. Vihmasadugi lakkas.
5. Kündja ei ütelnud hobusele nõõgi.
6. Jäägi sulas jõelt.
7. Öõgi tundus lühike olevat.

Harjutus 63. Kirjuta eelmistest lausetest välja kõik tähed, mis on liite **-gi** ees.

Pealkirjaks:

Tähed liite **-gi** ees.

Liide **-gi** kirjutatakse täishäälikute järel.

Harjutus 64. Kirjuta lauseid gi-liitega. Sõnad vali tabelist.

aasta	+ gi = aastagi	soo	+ gi =
päike	+ gi =	uni	+ gi =
jõgi	+ gi =	kodu	+ gi =
meri	+ gi =	lugeja	+ gi =
udu	+ gi =	auto	+ gi =
töö	+ gi =	puu	+ gi =

Harjutus 65. Kirjuta ära järgnevad laused. Liite -gi ees olev täht kriipsuta alla.

Liide -gi.

1. Peedul oli pallgi kaasas.
2. Tuulgi vaikis õhtuks.
3. Tammgi murdus tormis.
4. Tee on liiga kuumgi.
5. Konngi on kasulik loom.
6. Korvgi oli kaasa võetud.
7. Koergi otsis põllul hiiri.
8. Ehitati uus kuurggi.
9. Kaevgi vajab puhastamist.
10. Suvel on rannas liivgi kuum.

Harjutus 66. Kirjuta eelnevaist lauseist välja liite -gi ees olevad tähed. Kuidas neid nimetatakse?

Pealkirjaks:

Kaashäälikud liite -gi ees.

l, ...

Liide -gi kirjutatakse heliliste kaashäälikute järel.

Harjutus 67. Kirjuta lauseid gi-liitega. Sõnad vali tabelist.

Pealkirjaks:

Liide -gi.

samm	+ gi =	kell	+ gi =
tulen	+ gi =	kool	+ gi =
kann	+ gi =	ruum	+ gi =
kaevur	+ gi =	pall	+ gi =
talv	+ gi =	laev	+ gi =

Harjutus 68. Kirjuta laused ja kriipsuta alla liite **-ki** ees olevad tähed.

Liide **-ki**.

1. Kindadki värviti pruuniks.
2. Täna sadas lundki.
3. Jooksin, nii et selgki oli higine.
4. Kaskki kohises tasa.
5. Leppki on raagus.
6. Maie tunnistusel pole ühtki kolme.
7. Väike Antski tahab juba kooli minna.
8. Ta ei ütelnud aitähki.

Liide **-ki** kirjutatakse helitute kaashäälikute järel.

Harjutus 69. Koosta lauseid liitega **-ki** alltoodud sõnadele. Kirjuta igast osast 5 lauset vihikusse.

I

leib	+ ki = leibki
ait	+ ki =
vaip	+ ki =
look	+ ki =
seep	+ ki =
taat	+ ki =
saag	+ ki =
niit	+ ki =
haak	+ ki =
lennuk	+ ki =
vihik	+ ki =
raamat	+ ki =

II

lukk	+ ki = lukkki
kukk	+ ki =
tikk	+ ki =
nukk	+ ki =
kokk	+ ki =
kapp	+ ki =
kepp	+ ki =
lipp	+ ki =
jutt	+ ki =
kett	+ ki =
tass	+ ki =
poiss	+ ki =

III

loosung	+ ki = loosungki	king	+ ki =
jalg	+ ki =	kask	+ ki =
sulg	+ ki =	kurk	+ ki =
muld	+ ki =	purk	+ ki =
kuld	+ ki =	mets	+ ki =
märg	+ ki =	laps	+ ki =

Harjutus 70. Kirjuta lünka -gi või -ki.

Lauseid.

1. Lehmad ... aeti jõe äärde.
2. Laps ... tahtis kaasa tulla.
3. Koridor ... kaunistati rohelisega.
4. Tint ... oli külmunud.
5. Kohale olid ilmunud õpilased ...

Harjutus 71. Koosta lauseid allpool toodud sõnadele. Antud sõnadele pane juurde liide -gi või -ki.

Elekter, pall, aken, jaam, liiv; seep, lamp, kott.

§ 5. KAASHÄÄLIKUTE ÜHEND.

Harjutus 72. Kirjuta lauseid vihikusse ja tõmba kõrvuti seisvaile, kuid erinevaile kaashäälikuile joon alla.

1. Mihkel ja Ants nägid esmakordselt suurt kombaini.
2. Kombain kergendab kolhoosnikute tööd põldudel.
3. Kombain lõikab ja masindab vilja üheaegselt.
4. Traktorid kündsid kolhoosipõldu.
5. Traktoristid täiendasid oma teadmisi ja oskusi kursustel.

Allakriipsutatud **hk, nts, sm, rds, jne.** on kaashäälikute ühendid.

Kaashäälikute ühendeis kirjutatakse iga täht ühekordselt.

Harjutus 73. Kirjuta harjutus vihikusse ja kriipsuta alla kaashäälikute ühendid.

Põllul.

Põlluvahetele ehitatakse uut silda. Silla ehitamisega jõutakse homseks valmis. Traktor sõidab põllule kündma. Traktoristil on vaja künda terve põld. Selle maa künnab ta kümne tunniga. Siis algab rukkikülv.

Harjutus 74. Koosta lauseid järgnevaist sõnadest. Kaashäälivate ühendile tõmba joon alla.

I

Metsa, varsti, kündma, kolhoosipõldu, traktor, külvama.

II

Algab, vastama, tõusma, istuma, korv.

Näidis.

K a a s h ä ä l i k u t e ü h e n d .

Õpilased istutasid metsa.

Harjutus 75. Loe ja võrdle järgnevates lausepaarides jämendatult trükitud sõnade õigekirja.

1. **Lammas** sõi karjamaal.
Andu ajas **lamba** lauta.
2. Linda **hammas** valutas.
Arst ravis haige **hamba** terveks.
3. Pioneerid mängisid mererannas.
Me läksime **randa**.
4. **Linnud** on aedniku sõbrad.
Kaitske **linde!**
5. Vene keele **tunnid** on huvitavad.
Meil on täna viis **tundi**.
6. Hoidkem oma klass **korras!**
Me armastame puhtust ja **korda**.

K, p, t s ja h kõrval.

Harjutus 76. Kirjuta laused ja kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud tähed.

S kõrval on k, p, t.

1. Sotsialistlikus võistluses tuli esimeseks kommunistlike noorte brigaad.
2. **Ats** astus kärmesti.
3. Lapsed võtsid aiast värskaid kapsaid.
4. Metsas oli rohkesti küpsi mustikaid.
5. Koplis kasvasid üks kuusk ja kaks kaske.

S kõrval kirjutatakse harilikult k, p, t.

Harjutus 77. Kirjuta sõnu, milles on **-st**. Koosta neist lauseid.

S kõrval t.

Ka—	a—uma
ke—	i—uma
ma—	o—ma
mu—	tõ—ma
lii—	mõi—ma
juu—	(Jätka!)

Harjutus 78. Kirjuta sõnu, milles on **-ts**. Koosta neist lauseid.

T s kõrval.

An—	ka—uma
me—	ku—uma
mü—	sepi—ema
ra—u	hooli—ema
ku—e	(Jätka!)

Harjutus 79. Kirjuta sõnu, milles on:

ps

sp

Kü—	ko—ima	ha—el	(lõnga vihiks kerimise tööriist)
ko—	ro—ima	ra—el	(kingsepa tööriist)
la—	ra—ima	vi—el	(vahustaja)
ka—as	li—ama		

Harjutus 80. Kirjuta sõnu, milles on:

ks

sk

Ü—	ka—
ka—	ra—e
kahe—a	o—us
ühe—a	hei—ama
joo—ma	hõi—ama
ma—ma	vi—ama
ti—uma	tui—ama

Harjutus 81. Koosta lauseid eelmises harjutuses toodud sõnadele.

Harjutus 82. Kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud tähed.

H kōrval on k, t.

1. Eemalt nähti säramas Kremli tähti.
2. Salgajuht kohtas meie vanempioneerijuhti.
3. Rohkem rõhku vihikute puhtale ja korralikule välimusele!
4. Uhkusega näitas Ahto õhtul oma vihikut isale.

H kōrval kirjutatakse alati k, t. P kōrval h ei esine.

Harjutus 83. Kirjuta puuduvad tähed värviliselt või kriipsuta alla.

H kōrval on k, t.

1. Leh—e luges ajaleh—e.
2. Sügisõh—uti on taevas tih—i roh—esti täh—i näha.
3. Mih—el, käh—u vih—e siduma!
4. Teh—e tööd, näh—e ilusat!

Harjutus 84. Kirjuta sõnu, milles on:

ht	hk
Ju—	õ—
le—	la—e
si—	ro—e
õ—u	u—e
ro—u	lõ—i
ma—uma	su—ur
si—ima	ko—uma
la—i	ta—e

Harjutus 85. Kirjuta s ja h kōrvale puuduv k või t.

Ö ö.

Oh— on värs—e ja selge. Öö—on pime, kuid kogu kolhoosiküla on selges—i näha oma valgete katus—e ja kors—nais— tõusvate sui—sujukadega. Taevas on säravate täh—edega üle külvatud. Linnutee pais—ab nii selges—i, nagu ole—s ta üle pes—ud ja lumega puh—aks hõõrutud.

Harjutus 86. Kirjuta lünka puuduv t või k.

Hiirejaht.

I

Juba teis— päeva tundus sahrvis hiireleh—a. Kiisuema o—sus—as pidada hiirejah—i. Noore kiisu süda põ—sus ärevu—ses—. Tä nuh—is õh—ul sahrvis, lootes tabada vaenlas—.

II

Hiirepojuke is—us puus— kas—il ja näki—ses tah—et juus—u—tükki. Hiireema mai—ses värs—et vors—i. Äkki kos—is lah—ises—u—sest oh—likke hääli.

Kiisuema mü—sas külge noorele kiisule, kes suures— ärevu—ses— veh—is liiga kõvas—i oma sabaga.

III

Puh—es jah—. Hiirepere tah—is pleh—u panna, et ennas—pääs—a. Viima—s õnnes—uski neil pääs—a oma nah—. Noor kiisu oh—as ja unus—as vars—i juh—umi. Kiisuema aga tur—sus vihas—, ses— hiired jäid nuh—lemata.

§ 6. B, D, G S KÕRVAL.

Harjutus 87. Kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud tähed või kirjuta need värviliselt.

S e e s d.

I

1. Pean õigeks ajaks kooli jõudma.
Jõudsin kooli.
2. Lapsed hakkasid metsas hüüdma.
Nad hüüdsid valjusti.
3. Kalurid hakkasid sõudma.
Nad sõudsid kiiresti.

II

1. Siia ehitatakse mitmekordne maja.
Ehitatakse mitmekordseid maju.
2. Täna on soodne ilm viljalõikuseks.
Praegu on soodsad ilmad viljalõikuseks.
3. Õuel kasvab iidne tamm.
Vaatlesime iidset tamme.

A rectangular box contains the word "õppima" written in cursive. Below the box, the words "õppida" and "õppime" are written in cursive. At the bottom, there are some illegible handwritten marks.

Harjutus 88. Kirjuta harjutus vihikusse. Jämedama kirjaga trükitud tähed kriipsuta alla või kirjuta värviliselt.

S e e s o n b v õ i g.

1. Töö alguseni on veel aega.
Isa läks aegsasti tehasesse.
2. Jalg on haige.
Kas sa lähed jalgsi koju?
3. Kass hiilis varga kombel kööki.
Kass hiilis vargsi kööki.
4. Kärbes lendas aknale.
Suvel on palju kärbseid.
5. Umbne õhk on tervisele kahjulik.
Umbses õhus on haigusepisikuid.

Mõnedes sõnades tuleb sõna muutmisel **b, d, g** kõrvale **s**.

Harjutus 89. Kirjuta järgnevad laused mitmuses. **d s e e s** kirjuta värviliselt või kriipsuta alla.

S e e s d.

1. Õpetaja andis meile huvitava ülesande.
2. Õpilane teadis hästi oma ülesannet.
3. Tüdruk võidis käsi kreemiga.
4. Poiss leidis seeni.
5. Laps hoidis käes punast lippu.
6. Mees kandis rasket pakki.

Harjutus 90. Kirjuta laused mitmuses.

S e e s d.

1. Ehitati uus mitmekordne koolimaja.
2. Töölistele ehitati moodne elamu.
3. Nüüd on matkaks soodne ilm.
4. Saabus kuldne õhtu.
5. Metsas kasvab iidne tamm.

Harjutus 91. Kirjuta lünka puuduv **d** või **g** ja kriipsuta see alla.

R a n n a s.

Kalurid sõu—sid merele. Nad heitsid võrgud vette ja püü—sid palju kalu. Ae—sasti jõu—sid nad sadamasse tagasi. Kalurid kan—sid kalad randa ja an—sid need üle kombinaadile. Kaluriartell oli täitnud ennetähta—selt püügiplaani. Nüüd an—sid nad üleplaani toodangut.

Harjutus 92. Kirjuta lünka puuduvad tähed.

M e t s a t e e l.

Sõi—sime läbi sügisese kul—se me—sa. Kär—separved olid kadunud. Jõu—sime teelahkmele. Ki—sal me—sateel nägime me—ski—se. Ta koh—us, silmi—ses meid ja li—sas me—sa. Vars—i jõu—sime me—sniku ühekor—se elamuni. Jä—sime hobuse sinna ja as—usime jalg—si edasi.

Harjutus 93. Kirjuta harjutus. Jämedama kirjaga trükitud tähed kriipsuta alla.

1. Kingsepp (king + sepp) teeb jalatseid.
2. Kuuril on laudseinad (laud + sein).
3. Põldsinep (põld + sinep) on umbrohi.
4. Meie võimlas on varbsein (varb + sein).

Mõnedes liitsõnades esineb **b, d, g** kõrval **s**.

§ 7. B, D, G SÕNA ALGUL.

Eestikeelseis sõnades ei kirjutata kunagi sõna algul **b, d, g**. Need esinevad sõna algul ainult mõnedes nimedes ja teistest keeltest võetud sõnades.

Näiteid.

1. 5. detsember on NSV Liidu Konstitutsiooni aastapäev.
2. Aktusel lauldi I. Dunajevski «Laulu kodumaast» ja dekla-meeriti J. Barbaruse «Töölaulu».

3. Lugesin Agnia Barto lasteraamatut «Ma elan Moskvas».
4. Garaažis on bensiininõu.
5. Töölised seadsid gaasijuhtmeid.
6. Direktor kõneles pidulikul koosolekul.

Harjutus 94. Kirjuta sõna algul puuduv **b, d** või **g**.

Lauseid võõrsõnadega.

1. —onbassis asuvad suured söekaevandused.
2. Tehases töötab mitu eesrindlikku —rigaadi.
3. Hea —rigadir on oma tööga eeskujuks kogu —rigaadile.
4. —irektor kutsus —rigadirid nõupidamisele.
5. Uuel võimljal on avar —uširuum.

Harjutus 95. Leia «Pioneerist», «Sädemest» või teistest ajalehtedest sõnu ja nimesid, mille algul on **b, d, g**.

Harjutus 96. Koosta lauseid, milles esineksid võõrsõnad:

deklamatsioon, biskviidid, botikud, diivan, grammofon, detsimeeter, detsember.

Pealkirjaks:

Lauseid võõrsõnadega.

§ 8. SILBITAMINE JA POOLITAMINE.

Silbitamine.

Harjutus 97. Laula järgnev laul «Laste marss» (viis «Laulik I») silpide kaupa.

1. Me rōõm-sad lap-sed o-le-me,
ja jul-gelt ik-ka sam-mu-me.
Kūlg kül-je kõr-val selt-si-mees
ja pu-na-lipp on ri-vi ees.
2. Me rōõmsad lapsed oleme
ja matkates nii laulame:
«Täis õnne iga väike silm —
on meie päralt suur maailm!»

Sõna jaguneb silpideks.
Silpi hääldame ühe hingamistõukega.
Silpi kuuleme eriti selgesti laulmisel.

Harjutus 98. Silbita järgnevad laused. Silbid eralda sidekriipsuga. Pane tähele, kuidas silbitame sõnu.

Silbitamine.

1. Hoolas kaevur täidab plaani.
2. Töölised saevad laudu.
3. Koolisaalis kõlasid kaunid laulud.
4. Töötame hoolega!
5. Koerad haukusid õues.
6. Merelt puhus täna vali tuul.

Näidis: Hoo-las kae-vur täi-dab plaa-ni.

1. Pikk täishäälik (aa, oo jne.) kuulub ühte silpi.

Näit. hoo-las, plaa-ni.

2. Kaksiktäishäälik (ae, äi jne.) kuulub ühte silpi.

Näit. kae-vur, täi-dab.

3. Üksik kaashäälik täishäälikute vahel kuulub järgmisse silpi.

Näit. hoo-las, kõ-la-sid.

Harjutus 99. Silbita järgnevad laused.

Silbitamine.

1. Vello jooksis õue.
2. Varblased sirtsusid puukstel.
3. Kalju kohtas rannas tuttavaid poisse.
4. Isa ruttas vabrikusse.

5. Ärge murdke põõsastelt oksid!
6. Suvel veetsime ilusaid päevi pioneerilaagris.
7. Varsti tähistame oktoobripühi.

N ä i d i s: Vel-lo jook-sis õu-e.
 Varb-la-sed

1. Kahest või rohkemast kõrvuti seisvast kaashäälikust kuulub ainult viimane kaashäälik järgmisse silpi.

Näit. Vel-lo, jook-sis, varb-la-sed.

2. Silbi võib moodustada ka ainult üks lühike täishäälik.

Näit. i-sa, õu-e, pi-o-neer, lai-a-li.

Harjutus 100. Silbita järgnev pala. Määra silpide arv sõnades.

S a a r m a s.

Saarmas elutseb ikka järvede ja jõgede kallastes, kuhu ta endale koopa ehitab. Koopa «uks» avaneb vee all. Kuigi tegelikult koobas on kuival maal kalda õõnestikus, pääseb saarmas sinna ja väljub sealt vee alt. Saarma armsaimaks toiduks on kalad, peamiselt suured kalad.

Poolitamine.

Sõnu poolitame silpide vahekohtadest.

Harjutus 101. Märki püstkriipsuga kõik poolitamisevõimalused järgnevas palas.

T a a t j a r e b a n e.

Rebane tundis kanget nälga. Ta luusis metsas ringi. Äkki kuulis ree kriginat. Hiilis vaatama ja nägi: taat sõidab kalakoormaga. Rebasel hea nõu kallis. Ta jooksis läbi lumise metsa taadist hulga maad ette, heitis siruli teele ja teeskles surnut.

N ä i d i s: Re/ba/ne tun/dis kan/get näl/ga.

Harjutus 102. Kirjuta sõnu, kus esineb ühetäheline silp sõna algul. Ühetäheline silp eralda püstkriipsuga.

Pealkirjaks:

Ühetäheline silp sõna algul.

I/lus,

Harjutus 103. Kirjuta sõnu, kus esineb ühetäheline silp sõna lõpus. Ühetäheline silp eralda püstkriipsuga.

Ühetäheline silp sõna lõpus.

Mei/e,

Harjutus 104. Kirjuta sõnu, milles ühetäheline silp esineb sõna keskel. Ühetäheline silp eralda püstkriipsuga.

Ühetäheline silp sõna keskel.

Mai/e/le,

Ühetähelist silpi ei jäeta üksikult rea lõppu ega viida uuele reale.

Näit. Maie-le, isa, uju-me, aia, riie.

Harjutus 105. Märgi püstkriipsuga kõik poolitamisvõimalused.

S i l l a l. (Katkend.)

Ülestõus algas öösel. Öö oli pime ja ähvardav. Laternad uulitsail ei põlenud. Tumedas koguna seisis Neeval bolševistlik ristleja «Aurora». Tuled laeval olid kustutatud, kahurisuud aga pööratud Talvepalee poole.

Tänavail põlesid lõkketuled. Tule ääres soojendasid end punakaartlased, jutlesid tasakesi ja ootasid pealetungikäsku.

Harjutus 106. Märgi püstkriipsuga kõik poolitamisvõimalused.

K o d u m a a.

Üha rohkem aasta-aastalt
tõuseb maju, tehaseid,
rahvas ehitab ja taastab,
kännab põlde ühiseid.

Võimsa hooga tulevikku
ehitab me õitsev maa,
vaba, rõõmsat, õnnelikku
elu rajab täna ta.

(V. Beekman)

Harjutus 107. Märgi püstkriipsuga kõik poolitamisvõimalused.

R a h u e e s t !

Suur Nõukogude Liit, meie riik, on maailma rahvaste rahu kants. Meie ei taha sõda, me ehitame kommunismi.

Sõda ei taha ka miljonid lihtsad inimesed kapitalistlikes maa-des. Kõik vabadust armastavad rahvad ühinevad rahu- ja vabadus-lipu ümber, mida hoiab kõrgel nõukogude rahvas.

§ 9. LIITSÕNA.

Liitsõna	Liitsõna
Õpilasel on uus müts. Vend õpib koolis. Lugesin raamatut. Kaevandust laiendatakse üha.	Õpilasel on uus vormi/müts. Vend õpib üli/koolis. Lugesin aja/loo/raamatut. Põlev/kivi/kaevandust laiendatakse üha.

Liitsõna koosneb kahest või rohkemast sõnast. Liitsõnal on omaette tähendus.

Harjutus 108. Kirjuta järgnevast palast välja liitsõnad. Liitsõnade osad eralda püstkriipsuga.

Pealkirjaks: Liitsõnad.

Kauneid mälestusi laagrielust.

Ilusad olid möödunud laagripäevad. Neid annab mäletada kogu kooliaasta.

Laagrimajad olid saanud kõik uue värvkatte. Pargiteed olid

liivatatud. Majade ümber oli palju lillepeenraid, ilupuid ja marjapõõsaid.

Kukulinna laagris oli eeskujulikult korrastatud spordiväljak. Ka teiste laagrite juures olid avarad mänguväljakud, kus olid jooksurajad ja hüppestadid, palliväljakud ja võimlemisriistad. Väiksemate laste jaoks olid mitmesugused kiigid.

Laagris mängisime sageli võrkpalli ja maastikumänge, vihmastel päevadel aga rõdul lauatennist. Abistasime ka lähedal asuvat kolhoosi ja korjasime ravimtaimi. Isetegevusringides õppisime ilusaid koorilaule ja rahvatantse, millega esinesime lõkkeõhtuil.

Harjutus 109. Kirjuta järgnev pala ja kriipsuta alla liitsõnad. Liitekohale tõmba püstkriips.

Oktoobripühad.

I

Möödus Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäev. See oli suur pidupäev kogu nõukogude rahvale. Linn oli kaunistatud punalippude ja loosungitega. Toimus demonstratsioon. Sellest võtsid osa ka kooliõpilased. Õhtul oli saluut. Mitmevärvilised raketid valgustasid linna.

II

Kooliruumid olid kaunistatud pärgade ja lilledega. Meie koolis oli pidulik koosolek. Kõne pidas direktor. Õpilaskoor esitas kauneid koorilaule. Keelpilliorkester mängis mitu rahvaviisi. Pioneerid esitasid huvitava montaaži vennasvabariikidest. Sellest koosolekust jäi kõigile ilus mälestus.

Harjutus 110. Kirjuta järgnevast palast välja kõik liitsõnad.

Sood põldudeks!

Meie suure kodumaa põhjaosas on palju soid. Siin teostatakse laiaulatuslikke maaparandustöid. Nõukogude riik kulutab soomaade ümberkujundamiseks suuri summasid.

Tehased valmistavad maaparandusjaamadele mitmesuguseid erilisi masinaid. Kraavisahad lahkavad maad, jättes enda järele meetrisügavusi kraave. Võsalõikajad niidavad lepavõsa, kännujuurimismasinad puhastavad maa kändudest.

Soosamblikkude ja roostevee alt vabaneb tuhandeid ruutkilomeetreid viljakandvat pinda.

Sinna, kus aastasadu laiusid läbipääsematud mädasood, tekib nüüd kolhoose, ehitatakse elektrijaamu, koolimaju, maanteid.

Siin kasvatavad kolhoosnikud tuhandeid kariloomi. Siin saab nõukogude inimene rikkalikke viljasaake, mis tasuvad mitmekordselt tema vaeva ja töö.

N ä i d i s.

L i i t s õ n u.

Kodumaa,

Harjutus 111. Loe ja vaatle palas esinevaid liitsõnu. Leia, kumb liitsõna osa annab sõnale põhitähenduse.

V i l j a p u u a i a s.

Kolhoosi viljapuuaias kasvavad mitmesugused viljapuud. Seal on sajad noored õunapuud ja mitukümmend vanemat õunapuud. Kevadel istutati üle saja pirnipuu. Enne oli aias ainult mõni üksik ploomipuu ja kirsipuu. Tara ääres kasvavad pähklipuud.

Liitsõna viimane sõna on **põhisõna**. Põhisõna ees on **täiendsõna**.

Harjutus 112. Kirjuta harjutus ja kriipsuta liitsõnades alla põhisõna.

M ä e t i p u s.

Matkajad jõudsid mäetippu. Kui silmipimestavalt särab igijää päikesekiirtes! Inimesel on niisuguses kõrguses väga raske hingata ja elada.

Matkajad kiirustasid tagasiteele. Nad pöördusid igilume ja külma piirkonnast tagasi mäejalamile soojuse ja roheline piirkonda.

Harjutus 113. Kirjuta järgnevad laused vihikusse ja kriipsuta liitsõnas alla t ä i e n d s õ n a.

L i i t s õ n u.

1. Pioneerid koostasid koos salgajuhiga tööplaani.
2. Nad otsustasid korraldada suusavõistluse naaberkolhoosi pioneeridega.

3. Salgajuht tuletas meelde, et tuleb kontrollida oma suusavarustust.
4. Siis on tarvis harjutada nii maastikusõitu kui ka suusahüppeid.
5. Poisid otsustasid iga päev järjekindlalt harjutada, et saavutada võistlustes häid tagajärgi.

Harjutus 114. Kirjuta harjutus ja kriipsuta liitsõnades alla põhisõna.

Uued põllud.

Meie kodumaal on hiiglasuured kasutamata maa-alad. Nõukogude inimene muudab need viljakandvaiks põldudeks. Ta ehitab siia traktorijaamu ja rajab maanteid ning raudteid.

Nii muudetakse jäätmaad viljakandvaiks põldudeks, kus peatselt hakkavad kasvama mitmesugused teraviljad, aedviljad ja puuvili.

Harjutus 115. Leia antud põhisõnadele sobivaid täiendsõnu.

Harjutus 116. Moodusta liitsõnu. Selleks kirjuta allpool antud põhisõnade ette sobivad täiendsõnad.

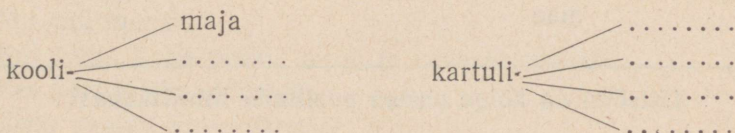
Põhisõnad: laud, põld, kool, kott, maja, hari.

Näidis.

Liitsõnu.

1. Söögilaud, kirjutuslaud,
2. Rukkipõld,
3. Keskkool,
4.

Harjutus 117. Leia antud täiendsõnale sobiv põhisõna.

Harjutus 118. Moodusta liitsõnu. Allpool toodud täiendsõnadele lisa põhisõna. Täiendsõnale tõmba joon alla.

Täiendsõnad: rukki-, heina-, lille-, õppe-, kivi-, töö-, puu-
Näidis.

Liitsõnu.

1. Rukkipõld, rukkihakk, rukkileib,
2. Heinatöö, heinaaeg,
3. Lillepeenar,

Harjutus 119. Moodusta antud liitsõnadest liitsõnu. Pane tähele nende kirjutamist.

Liitsõnu.

king + sepp = kingsepp

alg + kool = algkool

jalg + tee =

plekk + katus =

kesk + kool =

viis + sada =

kuus + sada =

raud + tee = *raudtee*

nahk + tald =

käsk + kiri =

Harjutus 120. Kirjuta kakskümmend kuni kolmkümmend liitsõna.

Pealkirjaks:

Liitsõnu.

Harjutus 121. Poolita järgnevad sõnad, nagu viiksid nad teisele reale.

Poolitamine.

Kodumaa, koolimaja, kolhoosikari, ööpäev, õhtupoolik, pärastlõuna, lõkkeõhtu, maailm, eesrindlik, maantee.

Näidis. Kodu-
maa

Liitsõnu on kõige parem poolitada liitmiskohast.

§ 10. SÖNADE SEOS LAUSES.

Harjutus 122. Loe järgnev pala ja vasta alltoodud küsimustele.

Lindude söökla.

Kolja ehitas lindudele söögimaja. Ta pani ühe lauatüki põhjaks, teise katuseks. Lauatükkide vahele lõi Kolja naeltega pulgad. Siis tegi ta raami alumise laua ümber, et toit ei pudeneks maha. Kolja kinnitas söögimaja tugevate naeltega välise aknaraami külge.

I

1. Kes ehitas lindudele söögimaja?
2. Mida tegi Kolja?
3. Mida ehitas Kolja?
4. Kellele ehitas Kolja söögimaja?

II

1. Kes lõi pulgad lauatükkide vahele?
2. Mille vahele lõi Kolja naeltega pulgad?
3. Millega lõi Kolja pulgad lauatükkide vahele?
4. Mis lõi Kolja naeltega lauatükkide vahele?

Harjutus 123. Loe järgnev pala läbi ja kirjuta vastused allpool toodud küsimustele.

Lindude söökla.

II

Ilmad läksid külmemaks. Lumi tuli maha. Kolja viis iga päev lindude söögimajja pekki, tangu ja leivaraasukesti. Siin käis söömas tihaseid ja leevikesi. Kolja vaatas sageli aknast oma sõpru.

Pealkirjaks:

Vastused küsimustele.

1. Milliseks läksid ilmad?
2. Mis tuli maha?
3. Kuhu viis Kolja pekki, tangu ja leivaraasukesti?
4. Kes käis siin söömas?
5. Keda vaatas Kolja aknast?

Harjutus 124. Koosta küsimusi järgneva pala lausetele.

Lindude söökla.

III

Kolja jutustas pioneeride koondusel lindudest, oma sõpradest. Ka teised pioneerid valmistasid lindudele söögimaja. Nüüd on koolimaja õues vahtra harude vahel lindude söökla. See on pioneeride töö.

Pioneerid hoolitsevad lindude eest. Nad aitavad lindudel talvel kergemini toitu leida.

Küsimused.

1. Kes jutustas
2. Mida valmistasid
3.

Harjutus 125. Loe järgnevad laused ja vaatle, kuidas sõnad on omavahel lauses seotud.

I Pioneerid ehitasid lindudele söökla.

┌──────────┐ ┌──────────┐
Pioneerid ehitasid lindudele söökla.

└──────────┘
Kes? Pioneerid.

Mida tegid pioneerid? Pioneerid ehitasid.

Mida ehitasid pioneerid? Pioneerid ehitasid söökla.

Kellele ehitasid pioneerid söökla?

Pioneerid ehitasid lindudele söökla.

II Laululinnud hävitavad kahjulikke putukaid.

┌──────────┐ ┌──────────┐
Laululinnud hävitavad kahjulikke putukaid.

└──────────┘
Kes? Laululinnud.

Mida teevad? Hävitavad.

Keda hävitavad? Putukaid.

Missuguseid putukaid? Kahjulikke.

Küsimused näitavad, kuidas sõnad lauses on omavahel seotud.

Harjutus 126. Märki joontega sõnade seos lauses.

1. Kolja viis lindudele toitu.
2. Linnud käisid söögimajas.
3. Kolja vaatas aknast oma sõpru.

Sõnadega väljendatud mõte on lause.

Harjutus 127. Koosta sõnadest õigeid lauseid. Vali hoolega, et sõnad oleksid omavahel mõtteliselt seotud.

L a u s e i d.

1. Lugeda / inimene / iga / nõukogude / raamatuid / armastab.
2. Abilised / raamatud / õppelöös / parimad / on.
3. Õigesti / elama / nad / meid / õpetavad.
4. Teadmistega / vajalike / rikastavad / meid / nad.

Harjutus 128. Koosta sõnadest lauseid. Sõnad, mis pole mõtteliselt teistega seotud, jätta lausest välja.

L a u s e i d.

1. Linn / õhk / lippudega / on / ehitud.
2. Ehitatakse / ja / ajaleht / Nõukogudemaal / eile / uusi / asulaid / linna.
3. Aasta / kohal / paber / tiirlevad / lennukid / linna.
4. Tänaval / kool / autod / õpilane / trammid / sõidavad / ja.

Harjutus 129. Loe järgnev pala ja leia lünka sobiv sõna.

L õ k k e õ h t u.

Pioneerid jõe kaldal lõkke ääres. Pioneerijuht pioneeridele oma reisist Artekki. Noored suure huviga. Igaüks neist kord näha meie kodumaa kauneid kohti.

Juba lõke. Fanfaarihelid lõkkeõhtu lõppu. Varsti laagris vaikus.

Harjutus 130. Kirjuta alltoodud sõnadest lauseid. Tegevust näitavad sõnad mõtle ise. Muuda sõnu.

L a u s e i d.

1. Pioneerid, matk, suvi.
2. Kolhoos, traktor, põld.
3. Lapsed, lasteaed, mäng.
4. Õpilased, ekskursioon, tehas.
5. Aed, kurgid, peenar.

Harjutus 131. Kirjuta lauseid koolielust, suvisest tööst kolhoosis, matkast, pioneerilaagrist. Igast 2 lauset.

Pealkirjaks:

L a u s e i d.

§ 11. ALUS JA ÕELDIS LAUSES.

Harjutus 132. Kirjuta laused vihikusse ja kriipsuta alla sõna, mis vastab küsimusele **kes?**

Kes?

Traktorist korrastab traktorit. Kolhoosnikud töötavad põllul. Pääsukesed vidistavad. Lambad määgivad. Mesilane korjab mett. Koer haugub. Õpilased lähevad kooli. Anne on pioneer.

Harjutus 133. Kirjuta laused ja kriipsuta alla sõna, mis vastab küsimusele **mis?**

Mis?

Aknad on avatud. Õhk on värsk. Tuul puhub. Lehed sahisevad. Toomingas õitseb. Raamat on avatud. Pilt ripub seinal. Ajalehed on riulil. Vihikud on laual.

Sõna, mis vastab lauses küsimusele **kes?** **mis?**, on lause **alus**.

Alus väljendab **tegijat** või olukorras **olijat**.

Harjutus 134. Kirjuta sobiv alus ja kriipsuta see alla.

A l u s.

1. istub.
2. kirjutab.
3. töötab.
4. magab.
5. sööb.
6. mängib.

Harjutus 135. Kirjuta sobiv alus ja kriipsuta see alla.

A l u s.

1. ammub.	4. haugub.
2. hirnub.	5. piiksub.
3. määgib.	6. kaagutab.

Harjutus 136. Kirjuta lauseid ja tarvita alusteks järgmisi sõnu.

L a u s e i d.

1. Kool	5. Traktor
2. Tehas	6. Auto
3. Öhtu	7. Vesi
4. Kolhoos	

Harjutus 137. Kirjuta laused ja kriipsuta alla a l u s.

A l u s.

Koondus algas. Salk rivistus. Salgajuht kandis ette rapordi. Pioneerid istusid kohtadele. Õpetaja jutustas Aleksandr Matrossovi elust. Pioneerid kuulasid suure huviga. Aleksandr Matrossov andis oma elu kodumaa eest.

Harjutus 138. Kirjuta küsimuse asemele sobiv alus.

A l u s.

(Mis?)	(Mis?)
1. sõidab üle silla.	3. vilistab valjusti.
(Mis?)	(Kes?)
2. voolab silla alt läbi.	4. juhib rongi.
	(Kes?)
	5. istuvad vagunis.

Harjutus 139. Kirjuta lauses igale alusele sobiv tegevust väljendäv sõna.

L a u s e i d.

1. Lapsed kelkudega mäest alla.
2. Lumi maad valge vaibana.
3. Tuul tugevasti.
4. Puud raagus.
5. Majades elektrituled.
6. Kolhoosnikud koju.

Harjutus 140. Kirjuta laused ja kriipsuta alla sõna, mis vastab küsimusele mida teeb? mida teevad?

M i d a t e e b ?

1. Õpetaja jutustab. 2. Õpilased kuulavad. 3. Rong sõidab kiiresti. 4. Isa tuleb koju. 5. Vend mängib palli. 6. Õde joonistab.

Sõna, mis väljendab aluse tegevust või olekut, on öeldis.

Harjutus 141. Kirjuta küsimused öeldistele.

Ö e l d i s.

1. Mina lugesin raamatut.
2. Sina kirjutasid harjutust.
3. Mudilaskoor esines koolipeol.
4. Meie võimlesime hommikul.
5. Teie hüppasite kaugust.
6. Lapsed laulsid hästi.

N ä i d i s. Mina lugesin (mida tegin?) raamatut.

Harjutus 142. Kirjuta küsimused allakriipsutatud öeldistele.

1. Ma ei uju veel kuigi hästi.
2. Sa ei laula õigesti seda laulu.
3. Mu ema ei tule töölt enne kella nelja.
4. Meie ei veeda aega kasutult.
5. Teie ei näe meid enne õhtut.
6. Pioneerid ei matka plaanitult.

N ä i d i s. Ma ei uju (mida ei tee?) veel kuigi hästi.

Harjutus 143. Kirjuta küsimused allakriipsutatud öeldistele.

1. Ma ei käinud eile kinos.
2. Kalju ei lugenud raamatut lõpuni.
3. Rändlinnud pole veel ära lennanud.

N ä i d i s. Ma ei käinud (mida ei teinud?) eile kinos.

Harjutus 144. Kirjuta küsimused allakriipsutatud öeldistele.

1. Mina õpiksin lenduriks.
2. Sina joonistaksid alati.
3. Virve läheks meelsasti täna teatrisse.
4. Koolitööd ei jätaks ma kunagi tegemata.
5. Teie ei keelduks meid aitamast.
6. Mall küll ei tahaks veel tunni lõppu.

N ä i d i s. Mina õpiksin (mida teeksin?) lenduriks.

Öeldis vastab küsimustele *mida teeb? mida tegi? mida ei tee? mida ei teinud? mida teeks? mida ei teeks?* jne.

Harjutus 145. Määra alus ja öeldis järgnevais lauseis.

A l u s j a ö e l d i s .

Tuli sügis. Päike ei paistnud enam kuumalt. Ilmad jahenesid. Kolhoosnikud ruttasid sügiseste töödega. Lastel algas uus õppeaasta. Uus ja avar koolimaja ootas neid. Rõõmuga läksid lapsed jälle kooli.

N ä i d i s. Tuli (öeldis) sügis (alus).

A l u s j a ö e l d i s o n l a u s e p e a l i i k m e d .

Harjutus 146. Vali sulgudest sobiv öeldis aluse juurde.

L a u s e d .

1. Mesilane Liblikas Säask
(piriseb, sumiseb, lendleb).
2. Jõgi Mets Tee Korsten
(suitseb, tolwab, voolab, kohab).

Kui alus on ainsuses, on ka öeldis ainsuses.

Harjutus 147. Vali sulgudest sobiv öeldis aluse juurde.

1. Pääsukesed Varesed Varblased
Öökullid (vidistavad, huikavad, sädistavad, kraak-
suvad).
2. Pungad Lehed Lilled (sahise-
vad, õitsevad, puhkevad).

Kui alus on mitmuses, on ka öeldis mitmuses.

K o r d a m i s e k s .

1. Mida nimetatakse lauseks?
2. Mida näitavad küsimused lauses?
3. Nimeta lause pealiikmed!
4. Mida väljendab lause alus?
5. Millistele küsimustele vastab lause alus?
6. Mida väljendab öeldis?
7. Millistele küsimustele vastab öeldis?

§ 12. LAIENDAMATA LIHTLAUSE.

Harjutus 148. Kirjuta palast välja need laused, kus on ainult alus ja öeldis.

Ä i k e s e e e l .

On keskpäev. Päike kõrvetab. Taevaservale kerkib väike pilveke. Tuul lakkab. Pilveke kerkib kiiresti. Juba katab pilv päikese. Äkki tõuseb kange tuul. Sähvab välk. Kõlab mürin. Piisad langevad. Kosutav süvine äikesevihm on käes.

Kui lause koosneb ainult alusest ja öeldisest, siis on see laiendamata lihtlause.

Harjutus 149. Määra alus ja öeldis.

Alus ja öeldis.

Kell heliseb. Õpetaja tuleb. Õpilased tõusevad. Algab tund. Õpetaja küsib. Õpilased vastavad. Õpetaja jutustab. Õpilased kuulavad. Tund lõpeb. Kõik väljuvad.

Näidis. Kell (alus) heliseb (öeldis).

Harjutus 150. Kirjuta igast lausest välja alus ja öeldis.

Sulev õppis ujuma.

Laager asus päris mere ääres. Pioneerid suplesid iga päev meres. Väike Sulev ei ujunud kuigi hästi. Ta õppis hoolega teistelt pioneeridelt ujumisvõtteid. Teised õpetasid teda sõbralikult. Kahe nädala pärast ujus Sulev nagu teisedki.

Näidis.

Alus	Öeldis
Laager	asus

Harjutus 151. Kirjuta laiendamata lihtlauseid allpool toodud alustest ja öeldistest.

I

Auto Traktor Sõdur Partisan
Pioneerid Õpilased

II

..... loeb. tervitab. kohiseb. vahutab. jooksevad. töötavad.

§ 13. LAIENDATUD LIHTLAUSE.

Harjutus 152. Loe harjutus ja võrdle seda harjutusega nr. 149. Mis neis on sarnast? Mis erinevat? Leia lausetes pealiikmed.

K l a s s i s.

Juba heliseb kell. Õpetaja tuleb klassi. Õpilased tõusevad püsti. Algab eesti keele tund. Õpetaja küsib ülesantud tundi. Õpilased vastavad hästi. Nüüd jutustab õpetaja Suure Isamaasõja kangelas-test. Õpilased kuulavad huviga. Tund lõpeb nagu ootamatult. Kõik väljuvad klassist.

Muud sõnad lauses peale aluse ja öeldise on **l a i e n d i d**.
Lause, milles esineb laiendeid, on **laiendatud lihtlause**.

Harjutus 153. Kirjuta pala «Klassis» (harj. nr. 152) vihikusse ja kriipsuta alla laiendid.

Laiendid on lause **kõrvalliikmed**.

Harjutus 154. Leia harjutusest lause pealiikmed (alus ja öel-dis).

L a u s e p e a l i i k m e d.

Ilusal suvepäeval suplesid pioneerid jões. Äkki kuulsid nad len-nukimürinat. Toredasti laskus lennuk jõeäärsele niidetud heina-maale.

Pioneerid riietusid kähku. Nad ruttasid lennuki juurde. Lennu-kist astus välja kolhoosi agronoom. Huviga jälgisid pioneerid len-nuki tõusmist. Varsti kadus lennuk poiste silmist.

Harjutus 155. Vaatle järgnevaid lauseid. Missuguste sõnade juurde kuuluvad jämendatult trükitud sõnad — **laiendid**? Märgi joontega, missuguste sõnade juurde kuuluvad laiendid. Aseta vas-tavad küsimused.

L a i e n d i d.

1. Toomas loeb **raamatut**. Mida loeb? Raamatut.

2. Väike poiss **mängib**. Missugune poiss? Väike.

3. Aino ostis pliiatsi.
4. Vali tuul puhus.
5. Tubli poiss mängib malet.
6. Hoolas tütarlaps nõelus sukka.

Harjutus 156. Kirjuta harjutus ja kriipsuta alla laiendid.

L a i e n d i d.

1. Traktor künnab põldu.
2. Traktorist juhib traktorit.
3. Kolhoosnikud külvavad nisu.
4. Kuldnokad otsivad mullast ussikesi.
5. Kuldnokk toob meile palju kasu.
6. Ta hävitab kahjulikke tõuke ja putukaid.

Harjutus 157. Kriipsuta alla laiendid.

L a i e n d i d.

1. Noored naturalistid lähevad ekskursioonile.
2. Eeskujulikud õpilased võtavad osa võistlusest.
3. Huvitav näitus jäi kauaks meelde.
4. Iga raamat nõuab tähelepanelikku lugemist.
5. Autasustatud töötaja annab palju toodangut.

Harjutus 158. Kirjuta sobiv laiend.

L a i e n d i d.

(missugune?)

1. (.....) koondus kestis ühe tunni.
2. (.....) rong tormab kiiresti.
3. (.....) kolhoosiasula paistab vaguniaknast.
4. (.....) lapsed mängivad mängumurul.

Harjutus 159. Kirjuta lausetesse sobivad laiendid.

L a i e n d i d.

1. Vanaema õmbleb (mida?).
2. Jaak sõidab (millega?).

3. Isa tuli (kust?).
4. Ema läheb (kuhu?).
5. Õde loeb (kuidas?).

Harjutus 160. Kirjuta sulgudesse punktjoone asemele küsimus laiendi kohta.

Küsimused.

1. Kolhoosikülas asub avar (.....) koolimaja.
2. Kaugemal levivad tasased (.....) põllud.
3. Sile (.....) tee viib kolhoosikeskuse poole.
4. Kolhoosi uus (.....) auto peatus kolhoosi aida ees.

Näidis. Kolhoosikülas asub avar (missugune?) koolimaja.

Kordamiseks.

1. Millist lauset nimetame laiendamata lihtlauseks?
2. Nimeta lause pea- ja kõrvalliikmed.
3. Too näiteid igale küsimusele.

§ 14. JUTUSTAVAD, KÜSI- JA HUUDLAUSED.

Jutustavad laused.

Harjutus 161. Loe jutuke läbi ja täienda pealkirja. Mitu lauset on palas? Mis märk on iga lause lõpus?

Mihkli

I

Kaks aastat tagasi sai Mihkel sünnipäevakingiks viis raamatut. Ta sai need oma koolisõpradelt. Ka varem oli ta saanud raamatuid kingituseks. Nüüd asutas Mihkel endale raamatukogu. Ta pani raamatutele paberi ümber. Esileheküljele kirjutas ta järjekorranumbri. Sama numbri kirjutas ta ka kaanepaberile. Ema aitas raamatute nimekirja teha. Esiialgu oli Mihkli kogus viisteist raamatut.

Harjutus 162. Loe jutukese teine osa. Mitu lauset on teises osas?

II

Sellest ajast alates kasvab Mihkli raamatukogu. Ema kingib talle sageli uusi lasteraamatuid. Mihkel on väga rõõmus iga uue raamatu üle.

Kogus on praegu 65 raamatut. Venekeelseid on 15. Teised on eestikeelsed. Piltide abil saab ta ka venekeelsete raamatute sisust aru. Mihkel on õnnelik oma raamatukogu üle.

Harjutus 163. Kirjuta eelmise jutukese mõlemast osast välja lauseid, üldse 5 või 6, et saaksid uue lühema jutukese sama pealkirja all. Iga lause lõppu pane punkt.

Jutustava lause lõpus on punkt (.).

Harjutus 164. Kirjuta 5 jutustavat lauset. Jutustusele leia sobiv pealkiri. Vali antud teemadest endale sobiv.

1. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäevast;
2. paraadist;
3. pidulikust koosolekust;
4. elust pioneerilaagris.

Küsilauseid.

Harjutus 165. Vasta järgnevaile küsimustele suuliselt. Mis märk on iga küsimuse lõpus? Missugust tooni tarvitame küsimuste lugemisel?

Mihkli raamatukogu.

1. Millal sai Mihkel raamatuid kingiks?
2. Kellelt sai Mihkel need?
3. Mida oli ta saanud ka varemini?
4. Mille asutas Mihkel endale?
5. Mis ta pani raamatuile ümber?
6. Kuhu ta kirjutas järjekorranumbri?
7. Mida aitas teha ema?
8. Kui palju oli Mihklil esialgu raamatuid?

Küsilause lõpus on küsimärk (?).

Harjutus 166. Koosta küsimusi jutustuse «Mihkli raamatukogu» II osa kohta. Lause lõppu pane küsimärk.

Pealkirjaks:

Küsivaid lauseid.

Harjutus 167. Koosta 5 küsivat lauset.

Vali teema:

1. paraadist;
2. sügisestest töödest kolhoosis;
3. mängudest spordiväljakul;
4. oma klassist.

Hüüdlauseid.

Harjutus 168. Loe järgnevad laused ilmekalt. Miks on iga lause lõpus hüüumärk? Lugege pala kahekesi või kolmekesi.

Eevi rõõmutseb.

Oi! Vaadake, tüdrukud! Lund sajab! Küll on tore!

Läheme õue! Ruttu, ruttu riidesse! Küll oleme seda lund oodanud! Vaadake, üks helve kukkus mu käisele! Milline tore kuju tal on! Nagu kindakirja täheke!

Peaks nüüd aga hästi palju lund tulema! Kohe nii palju, et maa oleks päris valge! Küll oleks tore homme kelgusõitu teha!

Hüüdlause lõpus on hüüumärk (!).

Harjutus 169. Kirjuta järgnevaist hüüdlauseist vihikusse kaks hüüdlauseid.

1. Vennalik tervitus kõigile rahvastele, kes võitlevad rahu, demokraatia ja sotsialismi eest!

2. Pioneerid ja kooliõpilased! Omandage teadmisi, valmistuge saama vastupidavaiks võitlejaiks kommunismi ürituse eest!

3. Elagu meie suur Nõukogude kodumaa — meie maa rahvaste sõpruse ja kuulsuse kants!

4. Elagu suur Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit — meie maa rahvaste sõpruse ja kuulsuse kindlus, ülemaailmse rahu vankumatu kants!

Harjutus 170. Kirjuta mõnest lugemiku õpitud palast välja 2 jutustavat, 2 küsivat ja 2 hüüdlauseid.

Harjutus 171. Kirjuta järgnevate lausete seast välja:

1. kõik jutustavad laused,
2. kõik küsilauseid,
3. kõik hüüdlauseid.

1. Olgu tervitatud meie suur kodumaal
 2. Elagu Nõukogude Armeel!
 3. Pioneerilaagris heisati laagrilipp.
 4. Pioneerid vestlesid Suure Isamaasõja kangelasega.
 5. Olgu tervitatud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni
38. aastapäev!
6. Kelle teos on «Tšuk ja Gek»?
 7. Lugemikus on huvitavaid lugusid.
 8. Kes võtavad osa näiteringist?
 9. Kas klassi seinal on tunniplaan?

Harjutus 172. Pane küsiva lause lõppu puuduv märk. Luge-
mise juures tarvita küsivat hääletooni.

Õ h t u l.

Õhtu akna taga,
käes on unetund.
Miks Petja veel ei maga,
mis peas tal enne und /

Mis mõtleb Petja hetkel /
Kas suvest / Laagriretkest /
Kas tiivulisest mingist /
Kas poiste sõprusringist /

Mis mõelda võib küll öös ta /
Kas sest, kuis kuule sõosta
raketiga on hea /

«Oi,» nii lausub Petja,
«uinuma nüüd pean!»

(A. Barto)

§ 15. KORDUVAD LIIKMED LAUSES.

Harjutus 173. Kirjuta ja kriipsuta alla alused lauses.

Alused lauses.

1. Traktorist ja brigadir kontrollivad künniplaani.
2. Põllutööriistad ja -masinad on remonditud.
3. Nisu ja rukis on juba külvatud.
4. Isa ja ema töötavad kolhoosis.
5. Ants ja Aino käivad koolis.
6. Vanaema ja väike Sirje on kodus.

Kui lauses on kaks alust, siis seisab nende vahel ja.
Ja ette ei panda sel puhul koma.

Harjutus 174. Kirjuta ja kriipsuta alla öeldised lauses.

Öeldised lauses.

1. Kommunistlik partei õpetab ja juhib meid.
2. Nõukogude inimesed töötavad ja võitlevad rahu eest.
3. Meie kodumaa on suur ja lai.
4. Iga pioneer armastab ja kaitseb loodust.
5. Nõukogude õpilane on hoolas ja aus.

Kui lauses on kaks öeldist, siis seisab nende vahel ja.

Harjutus 175. Kirjuta laused ja kriipsuta alla alused.

1. Sovhoosid ja kolhoosid lõpetasid viljakoristustööd.
2. Pioneerid ja kommunistlikud noored on eeskujuks teistele õpilastele.
3. Vanempioneerijuht ja rühmajuht kontrollisid pioneeride matkavarustust.

Kahe aluse vahel lauses on siduvaks sõnaks ja.

Koma lauses.

Harjutus 176. Kirjuta laused ja kriipsuta alla alused. Komad aluste vahel kirjuta värviliselt.

Mitu alust lauses.

1. Lumikelluke, sinilill, ülane ja lepiklill õitsevad kevadel.
2. Kurgid, sibulad, oad ja herned hakkavad juba valmima.
3. Astrid, levkoid, nelgid ja lillhersed on suvililled.

Korduvad alused eraldatakse üksteisest **komaga**. Kahe viimase aluse vahel on **ja**.

Harjutus 177. Kirjuta laused ja pane puuduvad komad.

Koma lauses.

1. Katused puud ja põõsad on kaetud lumega.
2. Kured haned ja luigid lendasid lõunamaale.
3. Adrad äkked loorehad külvimasinad ja niidumasinad seisavad kuuris.

Harjutus 178. Kirjuta laused ja kriipsuta alla öeldised. Komad kirjuta värviliselt.

Mitu öeldist lauses.

1. Koolis lapsed loevad, kirjutavad, arvutavad, laulavad ja joonistavad.
2. Kehalise kasvatuses tundides õpilased võimlevad, mängivad, jooksevad ja marsivad.
3. Kodus vanaema nõelub ja õmbleb.

Korduvad öeldised eraldatakse üksteisest **komadega**.

Harjutus 179. Pane puuduvad komad.

Koma lauses.

1. Jaan mõtles arvutas ja lahendaski ülesande.
2. Tuul puhub ulub ja kiigutab puude latvu.
3. Harakas hüples sädistas ja tõusis lendu.
4. Autojuht andis signaali pidurdas ja peatas auto.

Harjutus 180. Leia korduvad lauseliikmed. Kirjutamisel eralda nad üksteisest komadega, lugemisel aga tee väike peatus.

Korduvad lauseliikmed.

1. Rukis nisu oder ja kaer on meie tähtsamad teraviljad.
2. Mängumurul lapsed mängivad laulavad võimlevad tantsivad einestavad ja puhkavad.
3. Õppevahendite ruumis on kaardid tabelid pildid mudelid topised ja muud õppevahendid.

Harjutus 181. Koosta lauseid korduvate lauseliikmetega.

I. Alused:

1. paber, pliiats;
2. Aino, Linda, Vello;
3. isa, ema, õde.

II. Õeldised:

1. loeb, kirjutab;
2. mängivad, laulavad, jooksevad;
3. ei tulnud, ei teatanud.

§ 16. KOMA LAUSES.

Harjutus 182. Loe lihtlauseid vasakul ja jälgi lausete liitmist paremal.

Lihtlauseid	Liitlauseid
1. Tulin koolist. Panin portfelli riulile.	Tulin koolist ja panin portfelli riulile.
2. Riietusin kodusesse ülikonda. Pesin käed.	Riietusin kodusesse ülikonda ja pesin käed.
3. Mul polnud veel isu. Ma einestasin koolis.	Mul polnud veel isu, sest ma einestasin koolis.
4. Läksin söögituppa. Oli kaetud lõunalaud.	Läksin söögituppa, kus oli kaetud lõunalaud.

Lihtlauseid	Liitlauseid
5. Lugesin uut «Sädet». See oli tulnud täna.	Lugesin uut «Sädet», mis oli tulnud täna.
6. Köögist tuli head toidulõhna. Vanaema valmistas lõunasööki.	Köögist tuli head toidulõhna, sest vanaema valmistas lõunasööki.

Lause, mis koosneb kahest või rohkemast lausest, on **liitlause**. Lauseid siduvateks sõnadeks on ja, sest, kus, mis, et, aga, kuid, kui jt.

Harjutus 183. Koosta siduva sõna ja abil lihtlauseist liitlauseid.

Liitlauseid.

1. «Tuleviku» kolhoosi kari on suur.
Lehmad annavad palju piima.
2. Traktorist on hoolas.
Täidab oma päevanormi kahekordselt.
3. Kolhoosi sissetulekud on suurenenud.
Kolhoosnikud on muutunud jõukaks.

Harjutus 184. Loe lauseid ja vaatle, milliste siduvate sõnade ees on koma. Kirjuta need sõnad välja.

Pioneerid matkal.

Pioneerid jõudsid mäejalani ja nägid selget allikat. Matkajad olid väga janused, **aga** ei joonud külma allikavett. Koondustel olid nad õppinud, **et** higisena ei tohi juua külma vett.

Pioneerid istusid mäe veerule. Mõne aja pärast polnud nad enam higised ja matkajuht lubas neil juua. Pioneerid täitsid oma matkapudelid veega, **et** oleks võimalik kustutada janu ka tee peal. Nad tahtsid viibida allika juures kauem, **aga** matkajuht ütles, **et** pikem peatus on ette nähtud «Uue Elu» kolhoosis.

Siduvate sõnade **et** ja **aga** ees on liitlauseis alati k o m a.

Harjutus 185. Pane lausesse puuduv koma. Lugemisel peatu koma kohal.

K o m a l a u s e s .

1. On tarvis hästi õppida et olla tubli pioneer.
2. Õpetaja teatas et pühapäeval on laste-etendus.
3. Aili tahab tellida piletit aga sellest on vaja emale rääkida.
4. Aili on kindel et ema lubab aga siiski ta küsib enne.

Harjutus 186. Loe või kirjuta harjutus ja pane puuduv siduv sõna aga või et.

Õ p p e k ä i k .

I

Ilusal sügisepäeval korraldas kolmas klass õppekäigu kolhoosi, ... tutvuda kolhoosi karjafarmiga. Õpilasi oodati kolhoosi lõunaseks lõpsiajaks, ... nad jõudsid kohale varem. Vaadeldi uut kanalat, ... õppida tundma kanapere mugavaid elutingimusi.

II

Õpilased arvasid, ... lõpsimasinaga lõpsmine on keeruline töö, ... lõpsja rääkis, ... nüüd on lõpsitöö kerge ja hõlbus. Lapsed käisid ka noorkarja laudas, ... näha mullikaid, ... noorkari oli päeval koplis.

Huvitav õppekäik jäi lastele kauaks ajaks meelde.

Harjutus 187. Loe ja vaatle, kus seisab lauses koma.

M a l l k o o l i s .

Kell pool kaheksa lahkub Mall kodunt, **sest** ta koolitee on lühike. Ta võiks hiljemgi minna, **kuid** talle meeldib olla veidi varem koolis.

Ta paneb üleriided garderoobi, **siis** viib portfelli klassi, **kuid** väljub kohe, **sest** klassis viibivad õpilased ainult tundide ajal. Tundides on Mall väga tähelepanelik, **sest** ta armastab õppida.

Liitlauses on siduvate sõnade **kuid, sest, siis** ees **alati koma.**

Harjutus 188. Kirjuta ja pane puuduvad komad.

Mall kodus.

I

Mall asub aegsasti oma koolitööde tegemisele sest ta tahab pärast lõunat minna suusatama. Ta kirjutab kohe eesti keele harjutuse valmis siis lahendab matemaatika ülesanded sest kirjalikud tööd teeb Mall ikka enne suulisi ülesandeid. Nii on Mall alati teinud sest selline on tema päevakava.

Harjutus 189. Kirjuta ja pane puuduvad komad.

Mall kodus.

II

Mall on klassi hoolsamaid õpilasi kuid esimesel veerandil ta puudus palju. Ta oli kaks nädalat haige sest tal oli gripp. Kui ta jälle kooli tuli siis oli ta teistest maha jäänud kuid õpetaja abistas teda.

Harjutus 190. Kirjuta laused ja pane puuduvad komad.

1. Enn astus Üleliidulisse Leninlikku Kommunistlikku Noorsooühingusse sest käia suure Lenini jälgedes on suurim au.
2. Ka Mare tahaks saada kommunistlikuks nooreks kuid ta peab veel kaks aastat ootama sest ta on praegu alles 12-aastane.
3. Kui pioneer on saanud 14-aastaseks siis võib ta astuda kommunistlikku noorsooühingusse.

Harjutus 191. Loe järgnev pala ja pane tähele, kus on lauses koma.

Hu vit av ning kasulik raamat.

Lugege Jevgeni Permjaki raamatut «Kelleks saada», mis on kirjutatud väga lihtsalt ja arusaadavalt! Raamat on abiks kõigile, kes pole veel jõudnud selgusele, kelleks nad tahavad saada.

Raamat jutustab kahest noorest, kes tutvuvad paljude erialadega. Eriti huvitav on peatükk, kus kirjeldatakse tööd trükikojas. Raamatust võib saada palju tarkusi trükikunsti kohta, millega on kasulik tutvuda igal õpilasel.

Harjutus 192. Loe pala ja kirjuta välja need siduvad sõnad, mille ees on koma.

Kohtumine luuletajaga.

Õpilased kogunesid saali, **kus** toimus pidulik koosolek. Noor luuletaja, **kes** oli palutud kõnelema, jutustas sellest, **kuidas** temast on saanud luuletaja ja kirjanik.

Ta jutustas Suurest Isamaasõjast, **kuhu** kodumaa oli ta kutsunud. Ta rääkis Nõukogude Armee võitlejaist, mitmest Nõukogude Liidu Kangelasest, **kellega** ta oli lahinguis koos võidelnud. Rääkis lahinguist, **millesse** nad läksid kuuma vihaga vaenlase vastu, **nii et** nad ialgi ei kahelnud oma võidus. Nad võitsid, **sest et** see oli õiglane võitlus.

See oli võitlus, **mida** luuletaja ei unusta kunagi. See oli võitlus, **mis** innustas kõiki.

Nõukogude rahva ennastohverday võitlustee, **mille** ta oli kaasa teinud, äratas temas tundeid, **mida** ta nüüd väljendab oma lauludes.

Särasilmil kuulasid õpilased noort luuletajat, **sellepärast et** nendegi suurim soov on saada kangelaste sarnaseks, **kellest** jutustas kõneleja.

Liitlauses on siduvate sõnade **kes, keda, kelle jne., mis, mille jne., kus, kuhu jne., nii et, sest et, sellepärast et** ees alati koma.

Harjutus 193. Pane puuduvad komad.

Vanasõnu ilmade kohta.

1. Kui pilved jooksevad kahtepidi siis sajab kaua vihma.
2. On jaanuaris vähe külma ja lund siis tulevad need märtsis ja aprillis.
3. Mida tuulisem on veebruar seda ilusamad on märts ja aprill.
4. Enne muutub tuul seejärel pilved siis ilm.

Harjutus 194. Kirjuta luuletus ja aseta puuduvad komad.

K u i h a r i d m a a d .

Kui harid maad mis varem nuttis nälja
ja viletsuse käes
siis tööta nii et lakkaks viljaväljad
ja kerkiks nisumäed.

Kui ülbe vaenlane meid kisub sõtta
kui kostab võitlushõik
siis kartmatuna lahingusse tõtta
ja purusta nad kõik!

(Mihhail Issakovski)

§ 17. NIMISÖNA.

Harjutus 195. Loetle esemed klassis.

Pealkirjaks:

E s e m e d k l a s s i s .

Laud, tool,

Harjutus 196. Loetle esemed pioneeritoas.

Harjutus 197. Kirjuta, mis kasvab põllul.

Harjutus 198. Kirjuta antud sõnade hulgast välja puude, lillede, marjade ja seente nimetused. Lisa omalt poolt veel.

Mänd, pilvik, maasikas, ülane, kask, pihlakas, kannike, riisikas, puravik, kullerkupp, haab, mustikas, vaarikas, sinilill, toomingas, kukeseen, kuusk.

N ä i d i s .

Puud: mänd,

Lilled: ülane,

Marjad: maasikas,

Seened: pilvik,

Harjutus 199. Kirjuta, missugused põllutööriistad on kolhoosis.

• Põllutööriistad.

Niidumasin,

Harjutus 200. Kirjuta, missugused koduloomad on kolhoosis.

Koduloomad.

Hobune,

Harjutus 201. Kirjuta, missuguseid linde tead.

Linnud.

Rähn,

Harjutus 202. Kirjuta, missugused loomad elavad metsas.

Metsloomad.

Hunt,

Harjutus 203. Kirjuta järgnevaile sõnadele liigi nimetus.

Peet, kaalikas, porgand — juurviljad.

Kullerkupp, karikakar, moon — lilled.

Vaher, lepp, paju —

Nõges, ohakas, takjas —

Nisu, rukis, kaer —

Piim, tee, kali —

Jõhvikas, vaarikas, murakas —

Õun, ploom, pirn —

Harjutus 204. Kirjuta järgmistele sõnadele liigi nimetus.

Kingad, saapad, tuhvlid —

Haamer, tangid, saag —

Ader, äke, niidumasin —

Vihik, sulepea, pliiats —

Nukk, pall, vile —

Laud, voodi, kapp —

Labidas, reha, kõblas —

Harjutus 205. Loe luuletus läbi ja leia sellele sobiv pealkiri. Vaatle jämedama kirjaga trükitud sõnu.

Juba õhtul akna taga
heljus lumi langedes.
Hommikul on õued aga
kõikjal paksult **hangedes**.

Valged kasukad saand aias
üle õö kõik õunapuud.
Kõnniteel käib kaares laias
vilkalet **majahoidja luud**.

Meil on juba valmis **plaanid**,
millest mõeldud, nähtud **und**:
pea me **suusad**, pea me **saanid**
kihutavad mööda **lund**.

(R. Parve)

Harjutus 206. Kirjuta eelmisest luuletusest välja esemete ja loodusnähtuste nimetused.

N ä i d i s. Õhtu, aken, lumi,

Elusolendite, taimede, esemete, kohtade, loodusnähtuste, sündmuste jne. nimetused on **nimisõnad**.

Ka **pärinimed** on **nimisõnad**.

Elusolendite (inimesed, loomad, linnud jne.) puhul küsitakse *kes? kelle? keda?* jne.

Esemete, taimede, sündmuste, kohtade, loodusnähtuste puhul küsitakse *mis? mille? mida?* jne.

Harjutus 207. Kirjuta antud nimisõnade kohta lauseid. Antud nimisõna lauses kriipsuta alla.

Pioneer, kirjanik, kolhoosnik, õpetaja, tööline, arst.

N ä i d i s.

L a u s e i d.

Iga pioneer õpib hästi.

Harjutus 208. Kirjuta välja pärisnimed.

Meie kangelasi.

Nõukogude inimesed võitlesid kangelaslikult Suures Isamaasõjas. Kapten Gastello lennuk süttis lahingus põlema. Ta juhtis põleva lennuki vaenlase bensiiniautodele ja laskis need õhku.

Võitleja Aleksandr Matrossov kattis oma kehaga vaenlase kuulipilduja laskeava. Kuulipilduja ei saanud enam tulistada ja meie võitlejad murdsid vaenlase kaitsest läbi.

Lendur Hussein Alijev astus üksi võitlusse mitme vaenlase lennukiga ja tulistas need alla.

Nõukogude Armee vabastas meie maa vaenlastest.

Harjutus 209. Kasuta antud kohanimedid lauseis.

Moskva, Leningrad, Volga, Tallinn, Uraal, Donbass, Artek, Gruusia.

Harjutus 210. Kirjuta antud lausetest välja sündmuste nimetused.

Sündmuste nimetusi.

1. Meie ei taha sõda, me nõuame rahu.
2. Kooli aktusel esinesid pioneerid huvitava ettekandega.
3. Anne isa esines miitingul kõnega.
4. Varsti tuleb koolis pidu.
5. Eile oli pidulik malevakoondus.

Pealkirjaks:

Sündmuste nimetusi.

Harjutus 211. Loe nimisõnu.

Üks.	Palju koos.
saar	saarestik
känd	
kask	kaasik
mänd	
lepp	

Harjutus 212. Kirjuta nimisõnu — töötajate nimetusi töökoh-
tade järgi.

N i m i s õ n u.

Kolhoosis — kolhoosnik, karjatalitaja,
Haiglas — õde,
Koolis — õpetaja,
Kaupluses — müüja,
Vabrikus — meister,
Teatris — näitleja,
Pioneerilaagris — laagriülem,

§ 18. OMADUSSÕNA.

Harjutus 213. Vasta luuletuse järgi küsimusele, missugune on
vend.

V e l j e k e.

Mul on armas veljekene,
sinisilmne nooruke,
osav, nõtke, pikk ja sirge,
üllas, julge, tark ja virge.

Harjutus 214. Loe laused ja aseta jämedama kirjaga trükitud
sõnade järele küsimused.

1. Kuuldus pikk (.....) autosignaali.
2. Tehase väravast sõitis välja uus läikiv (.....) masin.
3. Auto sõitis meie kodumaa uhkesse (.....) kuulsasse
(.....) pealinna Moskvasse.

Nimisõnadel on mitmesuguseid omadusi: hoolas (õpi-
lane), vapper (sõdur), punane (lipp) jne.

Omadust näitavad sõnad on **omadussõnad**.

Omadussõnad vastavad küsimustele missugune?
milline?

Harjutus 215. Loe järgnev pala läbi ja leia omadussõnad.

S u u r p i d u p ä e v.

Oli suur pidupäev, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni
aastapäev. Majadel lehvisid punased lipud. Meie koolimaja oli
kaunistatud roheliste pärgadega.

Direktor kõneles kommunistide ja tööliste raskest võitlusest tsaari, mõisnike ja kapitalistidega. Meid viis selles võitluses võidule kuulsusrikas kommunistlik partei Lenini ja Stalini juhtimisel. Elagu meie sotsialistlik kodumaa!

Harjutus 216. Kirjuta salm vihikusse ja kriipsuta alla omadussõnad.

L a u l L e n i n i s t .

Suur Lenin, ta oli üllas,
nii hoolitsev, tark ja hea,
meid lapsi võtaks ta sülle
ja silitaks hellalt pead.

Harjutus 217. Kirjuta palast välja nimisõnad ühes nende juurde kuuluvate omadussõnadega.

S õ i t k o j u .

Sajab kergelt lund. Valge lagendik ulatub kaugele silmapiirini. Vasakul pool lumist teed on kõrge mühav mets. Rõõmus aisakella tilin äratav unised kuused.

Vinge tuul puhub vanaldasele sõitjale härmatunud habemesse. Ergas hall hobune puristab vahetevahel ja laseb ühetasast mõnusat sõrki. Teda ootavad soe tall ja hoolitsev tallimees.

Hiline sõitja on kolhoosi esimees, kes käis linnas kolhoosnikute nõupidamisel.

Pealkirjaks:

N i m i s õ n a d j a o m a d u s s õ n a d .

Kerge lumi, valge lagendik,

Harjutus 218. Kirjuta antud nimisõnadele sobivaid omadussõnu. Omadussõnadele tõmba joon alla.

Pealkirjaks:

M i s s u g u n e k e e g i o n .

õpilane,	pioneer,
tööline,	sõdur,
kolhoosnik,	sportlane,
traktorist,	lendur.

Harjutus 219. Kirjuta esemete omadusi. Omadussõnadele tõmba joon alla.

Pealkirjaks:

M i s s u g u n e ?

..... pilt, maja, vaip, auto, tuba,
..... põld, õun, kurk, kuusk, traktor,
..... leht, jõgi, mägi.

Harjutus 220. Kirjuta vastandtähendusega omadussõnu.

Pealkirjaks:

V a s t a n d e i d .

Väike — suur,	kurb —
sirge —	arg —
hoolas —	tuuline —
tark —	külm —
õnnelik —	märg —
laisk —	haige —

Harjutus 221. Leia igale antud nimisõnale sobivaid omadussõnu.

Pioneer, sõdur, raamat, vesi, talv.

Pealkirjaks:

O m a d u s i .

Pioneer on eeskujulik, vapper, julge, virk,

Harjutus 222. Koosta lauseid.

Nõukogude kool; uljas pioneer; eesrindlik tööline; hoolas tütarlaps; kiire auto; tumepunane lilleke; kirju liblikas.

Harjutus 223. Kirjuta lünka sobiv omadussõna.

..... lumivaip katab maad. Eemalt paistab kuusik.
..... kolhoosinoored liuglevad suuskadel metsa poole, kus asub mägi. Kui on sõita mäest alla! Kõigil on põsed ja kilkeid kostab kõikjalt.

Harjutus 224. Võrdle jämendatult trükitud omadussõnu.

Aino on **hoolas** õpilane, kuid Andres on **hoolsam**. **Kõige hoolsam** on salgajuht Jüri.

Sepp on **tubli** mees. Traktorist on **tublim**, aga brigadir on **kõige tublim** mees.

Omadussõna abil saab omadusi võrrelda.

Harjutus 225. Leia võrdlusi.

1. Õde on hoolas. hoolsam. kõige hoolsam.
2. hapu, hapum, kõige hapum.
3. huvitav,,
4. pikk,,
5. osav,,

Harjutus 226. Leia omadussõnad. Kriipsuta need alla.

L e n i n g r a d .

Leningrad on ilusamaid linnu maailmas. Tänavad on seal pikad, laiad ning sirged.

Avarail väljakuil on kõrged mälestussambad.

Linna kaunistavad rohelised pargid ilusate purskkaevude ja kujudega.

Leningrad on Nõukogude Liidu suurim ja tähtsaim sadam. Sadamas laadivad võimsad tõstekraanad raskeid laadungeid.

Leningradi hiiglasuurtes tehastes tehakse keerulisi masinaid.

Leningradis on rikkalikud muuseumid, suured raamatukogud, palju kõrgemaid õppeasutusi ja koole.

Harjutus 227. Leia antud palas omadussõnad.

M o n u m e n t .

See oli Nõukogude Valgevene ühes väikeses linnakeses. Linna serval seisis uus sammastega koolimaja. Koolimaja ees kõrgel künkal seisis Lenini monument.

Monument oli valatud siledast mustast malmist ja asetatud suurele graniitkivile. Kes linna sõitis, see nägi kõigepealt Leninit. Monumenti ümber istutasid lapsed ilusaid lilli ja noori kaski.

§ 19. SÕNADE MUUTMINE LAUSES.

Harjutus 228. Vaatle sõna **vihik** muutmist lauses.

Uus vihik.

Jüril on uus vene keele **vihik** (mis?). **Vihiku** (mille?) kaanele on kirjutatud vene keeles nimi, klass ja kooli nimetus. Jüri hoiab oma **vihikut** (mida?) hoolega. Siia **vihikusse** (millesse?) kirjutas ta täna harjutuse. Õpetaja ütles, et selles **vihikus** (milles?) on Jüril ilus kiri. **Vihikul** (mille?) ei ole veel paberit ümber. Homme paneb ta **vihikule** (millele?) paberi ümber. Uue puhta **vihikuga** (millega?) on hea koolis käia. Jüri ei tule kunagi **vihikuta** (milleta?) kooli.

Harjutus 229. Kirjuta järgnevast palast jämedama kirjaga trükitud sõnad vihikusse.

Pealkirjaks: Sõnade muutmine.

Eeskujulik pioneer.

Raivo on eeskujulik pioneer (kes?). Eeskujuliku pioneeri (kelle?) õppetarbed on alati puhtad. Õpetaja kiitis eeskujulikku pioneeri (keda?). Eeskujulikusse pioneerisse (kellesse?) suhtuvad kõik lugupidamisega. Eeskujulikul pioneeril (kellel?) on kooli-ülesanded alati hästi tehtud. Eeskujulikule pioneerile (kellele?) avaldati kiitust. Eeskujuliku pioneeriga (kellega?) on hea koos õppida.

Näidis. Eeskujulik pioneer (kes?),

.....

Nimi- ja omadussõnade muutmist lauseis nimetatakse käänamiseks.

§ 20. SÕNA TÜVI JA KÄÄNDELÕPP.

Harjutus 230. Kirjuta järgnev pala. Vaatle jämedama kirjaga trükitud sõnu. Mis on antud sõnadel ühist?

Sõna tüvi ja käändelõpp.

Anu isa on õpetaja. Isal on palju raamatuid. Anu sai isalt huvitava raamatu. Ta luges raamatu läbi ja jutustas isale selle sisu. Puhkepäeval käis Anu isaga teatris.

Sõna tüvi. Lõpp.

isa	
isa —	l
isa —	lt
isa —	le
isa —	ga

Sõna koosneb tüvest ja lõpust.

Harjutus 231. Eralda sõna lõpud tüvest püstkriipsuga.

Sõna tüvi ja lõpud.

Maa, maal, maasse, maast, maata, maaga.

Tee, teele, teest, teel, teelt, teeta.

Emä, emale, emalt, emaga, emata.

Krae, krael, kraele, kraega, kraeta.

Näidis: maa/l, maa/sse,

Harjutus 232. Eralda järgnevais lauseis jämedama kirjaga trükitud sõnades lõpp tüvest püstkriipsuga. Sõna lõpud kirjuta värviliselt või kriipsuta alla.

Sõna lõpud.

I

1. Astusime **avarasse** koolimajasse.
2. Matkaja istus **kivile**.
3. Pioneerid läksid **laagrisse**.
4. Sain **õpetajalt** kiita.
5. Päev möödus **vihmata**.

II

1. Eeskujuliku **õppetööga** anname oma panuse rahu kaitseks.
2. Meie **maal** ei ole keegi **tööta**.
3. Läksime **isaga kolhoosikülasse**.
4. **Majale** ehitati katust.

§ 21. NIMISÕNA KÄÄNDED.

Käänamise algeid.

Harjutus 233. Kirjuta järgnevad laused mitmuses. Mitmuse lõpus esinev **d** kriipsuta alla.

Ainsus ja mitmus.

Ainsus	Mitmus
Õpilane õp ib .	Õpilased õp ivad .
Tööline töötab.	
Ehitaja ehitab.	
Auto sõidab.	
Kell tiks ub .	
Koer haug ub .	
Kass mäng ib .	

Harjutus 234. Kirjuta lauseid ainsuses ja mitmuses.

Pioneer õp**ib**.

Pioneerid õp**ivad**.

Laps mäng**ib**.

.....

Sõdur mars**ib**.

Traktor künnab.

Poiss uisutab.

Näidis. Pealkirjaks:

Lauseid ainsuses.

1. Pioneer õp**ib**.

2.

Lauseid mitmuses.

1. Pioneerid õp**ivad**.

2.

Harjutus 235. Kirjuta järgnevad sõnad mitmuses.

Pealkirjaks:

M i t m u s .

Ainsus	Mitmus
Huvitav raamat. Rõõmus pioneer. Puhas paber. Uus sulg. Suur pall. Villane rätik. Lumine kuusk.	Huvitavad raamatud.

Mitmuse tunnus on **d**.

Harjutus 236. Kirjuta järgnev pala. Mitmuses esinevad nimi-
sõnad kriipsuta alla.

Pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni võtsid tööli-
sed ja talupojad riigi juhtimise endi kätte. Vabrikud, tehased,
raudteed ja mõisnike maad riigistati. Kurnajad kaotasid oma
hiiglarikkused, mis nad olid saanud töörahva higi ja vaeva läbi.
Kapitalistid ei saanud enam elada töörahva kulul.

Harjutus 237. Kirjuta järgnevad laused. Mitmuses esinevad
sõnad kriipsuta alla.

1. Laual on uued raamatud.
2. Õues mängivad lapsed.
3. Pioneerid korraldasid ekskursiooni trükikotta.
4. Traktoristid kündsid uudismaad.
5. Aias õitsevad ilusad lilled.

Harjutus 238. Aseta tabelis olevad sõnad mitmusesse

Pealkirjaks:

Mitmus.

Ainsus	Mitmus
kell konn tall	kellad
kukk kott kepp	kuked
vend murd tald	vennad
vint tark karp	vindid
ruut taat plaat	ruudud
ketas mätas rukis	kettad
koobas saabas	koopad

Harjutus 239. Kirjuta antud sõnad mitmuses.

Ainsus.	Mitmus.
kass	kassid
pall	
sepp	
nukk	
lind	
sild	
kurk	
paat	
ratas	

• Nimetav kääne.

Harjutus 240. Kirjuta järgnevad laused ja tõmba sõnadele, mis vastavad küsimustele **kes?** **mis?**, joon alla. Need sõnad on **nimetavas** käändes.

N i m e t a v k ä ä n e.

Ainsus ja mitmus.

Pioneer	(kes?)	õpib hästi.
Pioneerid	(kes?)	õpivad hästi.
Lipp	(mis?)	lehvib rõõmsasti.
Lipud	(mis?)	levivad rõõmsasti.
Tramm	(mis?)	sõidab kiiresti.
Trammid	(mis?)	sõidavad kiiresti.
Kolhoos	(mis?)	valmistus kevadkülviks.
Kolhoosid	(mis?)	valmistusid kevadkülviks.
Hobune	(kes?)	sööb karjamaal.
Hobused	(kes?)	söövad karjamaal.

Harjutus 241. Koosta lauseid, kus nimisõna on **nimetavas** käändes. Sõnale **nimetavas** käändes tõmba joon alla.

N i m e t a v k ä ä n e.

Pioneer	(kes?)	käitub eeskujulikult.
Pioneerid	(kes?)	
Sepp	(kes?)	
Sepad	(kes?)	
Loosung	(mis?)	
Loosungid	(mis?)	
Rätsep	(kes?)	
Rätsepad	(kes?)	
Kingsepp	(kes?)	
Kingsepad	(kes?)	
Kask	(mis?)	
Kased	(mis?)	

Harjutus 242. Kirjuta järgnevad laused. Sõnadele **nimetavas** käändes tõmba joon alla ja sõna järele kirjuta õige küsimus **kes?** või **mis?**

Kes? või mis?

1. Meie rühma pioneerid läksid ajaloomuuseumi.
2. Aktusel kõneles tööeesrindlane.
3. Lumi katab maad.
4. Värske õhk on tervisele kasulik.
5. Meie kooli elavnurgas on valged hiired ja merisiga.
6. Taimed vajavad soojust ja valgust.
7. Korrapidaja avab vahetunnis akna.
8. Meie klassi pingid on puhtad.

Harjutus 243. Kirjuta jutukesest välja sõnad, mis on nimetavas käändes. Sõna järele kirjuta küsimus kes? või mis?

Rebane ja kurg.

Rebane kutsus kure endale külaliseks. Kurg tuli. Rebasel oli laud kaetud. Madal vaagen oli laual. Vaagnas oli supp. Kurg katsus võtta nokaga suppi, ei saanud midagi. Rebane sõi ja kiitis toitu.

Teisel päeval kutsus kurg rebase endale külla. Rebane tuli. Kure supp oli pudelis. Pudel oli kitsa kaelaga. Rebane käis ümber laua ja limpsis pudelit. Kätte ei saanud tilkagi. Nüüd sõi kurg ja kiitis.

Harjutus 244. Kirjuta harvendatult trükitud sõnad lauses mitmuse nimetavas.

Pealkirjaks:

Nimetav kääne mitmuses.

1. Koolimaja lähedal kasvab suur kuusk.
2. Kevadel tärkab taim mullast.
3. Kolhoosnik lõpetas metsatöö.
4. Linnas heisati lipp.
5. Kolhoosis süttis elektrituli.

Omastav kääne.

Harjutus 245. Kirjuta laused. Jämedama kirjaga trükitud sõnadele tõmba joon alla.

O m a s t a v k ä ä n e.

I

Kooliaias õitses ilus lill. Tiiu hoolitses iga päev **lille** (mille?) eest. **Lille** (mille?) õied olid punased. Hommikuti särasid **lille** (mille?) lehtedel kastepiisad. Kogu klass imetles **lille** (mille?) ilu.

II

Töölised ehtasid uue **vabriku** (mille?). **Vabriku** (mille?) aknad on avarad. **Vabriku** (mille?) ruumid on puhtad ja soojad. **Vabriku** (mille?) juurde rajati puhkepark, kuhu istutati puid ja põõsaid.

Kui sõna vastab küsimusele **kelle?** või **mille?**, siis on ta omastavas käändes.

Harjutus 246. Kirjuta sulgudes olevad sõnad omastavas käändes.

O m a s t a v k ä ä n e.

1. Laevatehas saatis merele uue kiire (aurik).
2. Koolidevahelise (jalgpallivõistlus) võitis meie kooli spordikollektiiv.
3. Pioneerid kaunistasid (klassiruum) piltide ja loosungitega.
4. Lahendasin raske, kuid huvitava (ülesanne).
5. Kevadel korraldame (matk) Iru linnusesse.

Harjutus 247. Koosta lauseid, milles esineb järgmisi sõnu omastavas käändes. Sulgudesse kirjuta õige küsimus **kelle?** või **mille?**

O m a s t a v k ä ä n e.

I

Kolhoosi	(mille?)	
Linna	(mille?)	
Klassi	(.....)	
Raamatu	(.....)	
Kuuse	(.....)	
Õunapuu	(.....)	

II

Aedniku	(kelle?)	
Arsti	(.....)	
Kunstniku	(.....)	
Sepa	(.....)	
Kirjaniku	(.....)	
Kolhoosniku	(.....)	

N ä i d i s. Kolhoosi (mille?) esimees juhatas koosolekut.

Harjutus 248. Kirjuta küsimuse ees olev jämedama kirjaga trükitud sõna omastavas käändes.

O m a s t a v k ä ä n e.

Liuväljal.

(**Koolimaja**) (mille?) juures on liuväli. (**Liuväli**) (mille?) ümber on kõrge lumevall. Lapsed ajavad (**lumi**) (mille?) liuväljalt ära. Kaljo võtab (**luud**) (mille?), aga Malle võtab (**lume-labidas**) (mille?). Nad teevad (**liuväli**) (mille?) lumest puhtaks. Nüüd võtavad lapsed (**lumevall**) (mille?) äärest oma uisud ja varsti liuglevad nad rõõmsasti libedal jääl.

N ä i d i s. Koolimaja juures on liuväli. Liuvälja ümber...

Harjutus 249. Kirjuta jämedama kirjaga trükitud sõnade järele küsimus kelle? või mille?

O m a s t a v k ä ä n e.

Meie klassi õpilased teostavad iga päev ilmavaatlusi. **Õpetaja** abiga seadsime üles **tuulelipu tuule suuna** määramiseks. **Õhusoojuse** mõõtmiseks aetasime **koridori** akna taha **termomeetri**. Kord kuus toimetame kogu klassiga **päikese kõrguse** vaatlust. Seda teeme nii: me mõõdame väljakul **lati varju pikkuse** ja võrdleme seda eelmisel kuul saadud **varju pikkusega**.

Harjutus 250. Leia antud lausetest sõnad omastavas käändes.

O m a s t a v k ä ä n e.

1. Pionööri käsiraamatus on palju huvitavat.
2. See on sinu venna viiul.

3. Ema ostis kauplusest uue teki.
4. Kolhoos rajas suure puuviljaaia.
5. Isa kinkis pojale hea jalgratta.
6. Lukksepp parandas katkise luku.
7. Meie rajooni tööstusettevõtted ületasid plaani.

Harjutus 251. Tabelis on sõnad ainsuse nimetavas ja omastavas käändes. Kirjuta need sõnad mitmuse nimetavas käändes.

Ainsus		Mitmus
Nimetav kes? mis?	Omastav kelle? mille?	Nimetav kes? mis?
Rukis	rukki	rukkid
sepp	sepa	sepad
sukk	suka	
hunt	hundi	
lint	lindi	
pilt	pildi	
võti	võtme	
põder	põdra	
lammas	lamba	
korsten	korstna	
peenar	peenra	
leht	lehe	
mägi	mäe	
mänd	männi	
vend	venna	

metallne
kristallne

Mitmuse nimetava käände tunnus on **-d**.

Harjutus 252. Kirjuta järgnev pala ja pane sulgudes olevad sõnad omastavasse käändesse. Sõna järel kirjuta sulgudesse õige küsimus.

V a h e t u n d.

Kell heliseb. Õpetaja lõpetab (tund). Kõik lahkuvad klassist peale (korrapidaja). Korrapidaja avab (aken) ja puhastab (tahvel). Kui klass on korras, siis lahkub ta klassist ja seisab (uks) juures.

Harjutus 253. Koosta 10 lauset, milles esineb sõnu **omastavas** käändes. Sõnadele omastavas käändes tõmba joon alla ja sulgudesse kirjuta õige küsimus.

I

Kolhoosi (.....)
brigadiri
põllu
metsa
metsavahi
partisani
lenduri

II

pioneerikoonduse
vestluse
mängu
ülesande
venna
salgajuhi
õpetaja

N ä i d i s. Meie kolhoosi (mille?) juhatus premeeris tööeesrindlasi.

Harjutus 254. Aseta antud sõnad omastavasse käändesse ja moodusta neist lauseid.

Kaart, sild, mänd, hammas, kinnas, õis, köis.

Osastav kääne.

Harjutus 255. Kirjuta järgnevad laused vihikusse. Jämedama kirjaga trükitud sõnad kriipsuta alla.

O s a s t a v k ä ä n e.

1. Iga nõukogude inimene armastab oma **kodumaad** (mida?).
2. Me hoiame kõik sotsialistlikku **omandit** (mida?).
3. Kolhoos ehitab uut **koolimaja** (mida?).
4. Kolhoosi **karjatalitajat** (keda?) premeeriti eeskujuliku töö eest.
5. Sain õpetajalt viis **vihikut** (mida?).
6. Ootasin oma **sõpra** (keda?).

Kui sõna vastab lauses küsimusele **keda?** või **mida?**, siis on ta **osastavas** käändes.

Harjutus 256. Kirjuta laused vihikusse. Sõnale osastavas käändes tõmba joon alla.

O s a s t a v k ä ä n e.

1. Vellol on kümme värvipliatsit (mida?).
2. Klassis on mitu lille (mida?).
3. Õpilased tegid loosungit (mida?).
4. Ema ostis leiba (mida?).
5. Kolhoosil on kaks veoautot (mida?).
6. Kohtasime linnas tuttavat kolhoosnikut (keda?).
7. Kiideti hoolast õpilast (keda?).
8. Meil pole koera (keda?).

Harjutus 257. Kirjuta osastava käände järele õige küsimus.

O s a s t a v k ä ä n e.

1. Nägin põllul suurt traktorit.
2. Ema ostis kauplusest suhkrut ja võid.
3. Pioneerid külastasid Kohtla-Järve põlevkivikaevandust.
4. Kohtasime seal mitut eesrindlikku kaevurit.
5. Ehitati uut hoonet.
6. Ehituse juures töötas mitu müürseppa.
7. Õppisime uut laulu.

O s a s t a v a k ä ä n d e l õ p u d.

t o s a s t a v a k ä ä n d e l õ p u s.

Harjutus 258. Kirjuta laused ja kriipsuta alla osastava käände lõpp t.

1. Armastage raamatut, tarkuse allikat (mida?)!
2. Lapsed külastasid oma õpetajat (keda?).
3. Poiss kõnetas kuulsat mootorratturit (keda?).
4. Meie rajoonis on mitu tehast (mida?).
5. Töölised puhastasid masinat (mida?).
6. Kolhoosi tallimees jootis hobust (keda?).

Harjutus 259. Kirjuta lünka puuduv täht.

t o s a s t a v a k ä ä n d e l õ p u s .

1. Käitises on mitu tubli— tehniku—.
2. Malle pesi kirju— rätiku—.
3. Paraadil nägime kuulsa— kindrali—.
4. Julge— lenduri— autasustati ordeniga.
5. Meie kolhoosi toodi mitu uu— põllutöomasina—.
6. Otsin viis meetri— riie—.

Harjutus 260. Koosta antud sõnadele lauseid.

Pea meeles ja tarvita ainult õigeid sõnavorme.

K e d a?

naabrit
kolhoosnikut
rätsepat
tuukrit
tütart
maalrit
kilomeetrit

N ä i d i s. Küllastasin naabrit.

Harjutus 261. Koosta antud sõnadest lauseid.

M i d a?

kartulit	korstnat
keldrit	numbrit
vankrit	meetrit
suhkrut	liitrit

N ä i d i s. Koorisin kartulit.

Harjutus 262. Koosta antud sõnadele lauseid.

M i d a?

M i s s u g u s t?

akent	kaunist
peenart	vilgast
pannalt	vaprat
küünalt	kuulsat
katelt	tähtsat

N ä i d i s. Ema pesi akent.

Harjutus 263. Kirjuta sõnad vihikus tabelisse. Jämedama kirjaga trükitud tähed kriipsuta alla.

d osastava käände lõpus.

Nimetav kes? mis?	Osastav keda? mida?
maa, töö, soo, jää, tee, krae, koi, mai	maad, tööd, sood, jääd, teed, kraed, koid, maid

Kui sõna lõpeb ainsuse nimetavas käändes pika täishäälikuga (maa, töö) või kaksiktäishäälikuga (krae, koi), siis on ainsuse osastava käände lõpus **d**.

Harjutus 264. Kirjuta sõna lõppu õige täht ja sõna järele sulgudesse sobiv küsimus.

d osastava lõpus.

1. Nõukogude Armee kaitseb alati oma kodumaa—.
2. Mööda tee— sõitsid tankid.
3. Ma kohtasin oma sõpra Aleksei—.
4. Meie koolimajas on kaks kantselei—.
5. Tee töö— töö ajal, aja juttu jutu ajal!
6. Kas sa nägid loomaaias papagoi—?

Harjutus 265. Vaatle järgmisi sõnu.

O s a s t a v k ä ä n e.

lumi	—	lund	tuli	—	tuld
mõni	—	mõnd	uni	—	und
meri	—	merd	veri	—	verd

Sõnadel **lumi, mõni, meri, tuli, uni, veri** on ainsuse osastava lõpp **d**.

Harjutus 266. Koosta lauseid sõnadest **lund, merd, mõnd, tuld, und**. Igale sõnale kaks lauset. Osastava käände lõpp **d** kriipsuta alla.

Harjutus 267. Kirjuta osastava käände lõppu puuduv täht.

t osastava käände lõpus.

1. Töölised ehitavad kõrge— hoone—.
2. Kas sa tunnend seda väikes— rõõmsa— tüdruku—?
3. Liinal on kaks punas— pliiatsi—.
4. Peol kuulsime pioneeridelt huvitava— ettekanne—.
5. Vapra— sõduri— austavad kõik.
6. Kingsepp vajab oma töös naaskli— ja haamri—.

Harjutus 268. Kirjuta antud sõnad osastavas käändes.

t osastava käände lõpus.

Nimi- ja omadussõna.

Nimetav kääne missugune? (kes? mis?)	Osastav kääne missugust? (keda? mida?)
Väike rändur	väikest rändurit
julge kalur	julget kalurit
tubli töötaja	
hoolas korrapidaja	
suur lõke	
uus vanker	
õige töövõte	
tugev traktor	
uus tahvel	
õige harjutus	

Harjutus 269. Kirjuta laused. Sõnadele osastavas käändes tõmba joon alla.

d osastava käände lõpus.

1. Me armastame kommunistlikku parteid (keda?).
2. Matkajad sammusid piki maanteed (mida?).
3. Me kaitseme oma kodumaad (mida?).
4. Ema tõi kauplusest võid ja kakaod (mida?).

5. Aias õitses mitu levkoid (mida?).
6. Mare armastab teha käsitööd (mida?).

Harjutus 270. Kirjuta kriipsu asemele **d** või **t**, nagu on õige.

Kas **d** või **t**?

1. Nägin teatris kuulsa— näitleja—.
2. Pärast pingutava— töö— armastan lugeda huvitava— raamatu—.
3. Õpetaja andis Tõnule neli valge— vihiku—.
4. Kas sa oled näinud vahutava— mer—?
5. Laagris tegime lõkketul—.
6. Kolhoos viis linna turule värsked— või—.

Harjutus 271. Kirjuta osastava käände lõppu kas **d** või **t**.

Kas **d** või **t**?

1. Kolhoosnikud kraavitasid niiske— maa—.
2. Remonditi veduri— ja vaguni—.
3. Kapten oli näinud mõn— ilusa— sadama—.
4. Lapsed istutasid noor— puu—.
5. Ants mängib klaveri— ja viiuli—.
6. Ma käin kolmanda— aasta— koolis.
7. Mu õde ei karda eksami—, sest ta teeb alati hoolega koolitöö—.

Harjutus 272. Moodusta lauseid tabelis olevatest sõnadest. Jämedama kirjaga tähed kriipsuta alla.

d ja t.

Nimetav (kes? mis?) Mitmus	Osastav (keda? mida?) Ainsus
julged lendurid (kes?) väledad jooksjad (kes?) huvitavad raamatud (mis?) valged korstnad (mis?)	julget lendurit (keda?) väledat jooksjat (keda?) huvitavat raamatut (mida?) valget korstnat (mida?)

Näidis.

- Julged lendurid (kes?) lendasid põhjanabale.
Ma nägin julget lendurit.

Harjutus 273. Kirjuta kriipsu asemele **d** või **t**, nagu on nõutav.

K a s d v õ i t ?

1. Palun luba mulle oma uu— lauliku— (mida?)!
2. Kaustiku— (mis?) on riulil.
3. Vanasti lausid meie maal suure— soo— (mis?).
4. Sepp parandas katkis— vankri— (mida?).
5. Vankri— (mis?) liikusid viljakoormatega linna poole.
6. Naabri tütre— (kes?) õpivad kõik hästi.
7. Nägin naabri väikes— tütar—.

Harjutus 274.

K a s d v õ i t ?

1. Tööka— tüdruku— kaevasid aias maa—.
2. Virga— koolinoore— käisid metsa istutamas.
3. Kas sa nägid seda tubli— töötaja—?
4. Meie kooli lõpetaja— korraldasid ekskursiooni Leningradi.
5. Mitu meie kooli lõpetaja— astus tehnikumi.
6. Kuulasime tütarlapse heleda— lauluhääl—.

Harjutus 275. Kirjuta laused ära. Sõnadele osastavas käändes tõmba joon alla.

Täishäälik'osastava käände lõpus.

1. Traktor kündis esimest vagu (mida?).
2. Spordiväljakul mängiti jalgpalli (mida?).
3. Minu kontrolltöös polnud ühtki viga (mida?).
4. Viiu kutsus oma musta koera (keda?).
5. Ära hirmuta lindu (keda?)!
6. Nägin kolhoosis kombaini (mida?).
7. Mul on kaks venda (keda?).

Paljudel sõnadel on osastava käände lõpus täishäälik.

Harjutus 276. Kirjuta sulgudes olevad sõnad õigesti.

O s a s t a v k ä ä n e.

1. Sõin magusat (õun).
2. Riinal on kaks (õde).
3. Puusepp hõoveldas (laud).
4. Kas sul on musta (tint)?
5. Tahaksin endale väikest (kass).
6. Õppisime uut (laul).
7. Töölised süvendasid (jõgi).
8. Matkal nägime ilusat (järv).

Sisseütlev kääne.

Harjutus 277. Kirjuta järgnevad laused vihikusse. Jämedama kirjaga trükitud sõnad kriipsuta alla. Sõna lõpp kirjuta värviliselt.

S i s s e ü t l e v k ä ä n e.

1. Suur kaubalaev sõitis **sadama/sse** (kuhu?).
2. Töölised ruttasid **vabriku/sse** (kuhu?).
3. Kõneleja sõnad avaldasid suurt mõju **minu/sse** (kellesse?).
4. Kõik istusid **auto/sse** (kuhu? millesse?).
5. Kolhoosnikud sõitsid **linna** (kuhu?).
6. Õpilased läksid **klassi** (kuhu?).

Kui sõna vastab küsimusele **kellesse? millesse? kuhu?**, siis on ta **sisseütlevas** käändes.

Sisseütleva käände lõpp on harilikult **-sse**.

Harjutus 278. Kirjuta sulgudes olevad sõnad sisseütlevas käändes.

S i s s e ü t l e v k ä ä n e.

I

1. Kalevipoeg laulis lehed (lepik), kukulinnud (kuusik).
2. Vai löödi (maa).
3. (Tehas) võeti uusi töölisi.
4. Nad kolisid uude (korter).
5. Lind tegi pesa (kaasik).
6. Kirjuta harjutus (vihik)!

II

1. Pioneerid sõitsid (laager).
2. Ülemnõukogu saadikud läksid (Kreml).
3. Reisijad astusid (lennuk).
4. Kolmas klass läks (teater).
5. Astusin (raamatukauplus).
6. Aino pani pliitsi (laegas).

Harjutus 279. Koosta laused. Antud sõnad aseta sisseütlevasse käändesse. Tõmba neile joon alla.

Auto, voodi, pudel, aken, vihik, kelder.

Sisseütlev kääne.

Pioneerid läksid autosse.

Harjutus 280. Kirjuta sulgudes olevad sõnad sisseütlevas käändes.

K u h u?

1. Õpilased läksid (saal).
2. Kartulid pandi (kauss).
3. Väike vend läks (õu).
4. Tule ruttu (tuba)!
5. Lapsed läksid (mets) seenele.
6. Pane raamatud (kapp)!

Seesütlev kääne.

Harjutus 281. Kirjuta laused vihikusse. Jämedama kirjaga trükitud sõna ja sõna lõpp kriipsuta alla.

Seesütlev kääne.

1. Igas nõukogude **noore/s** (kelles?) leegitseb suur isamaa-armastus.
2. **Raamatu/s** (milles?) on palju huvitavat.
3. **Metsa/s** (kus?) on sügisel palju seeni ja marju.

Kui sõna vastab küsimusele **kelles? milles? kus?**, siis on ta **seesütlevas** käändes.

Harjutus 282. Kirjuta sulgudes olevad sõnad seesütlevas käändes. Sõna järele kirjuta küsimus.

S e e s ü t t l e v k ä ä n e .

1. (Koolimaja) on palju rõõmsaid noori.
2. (Kolhoos) töötavad kõik hoolega.
3. Noorte (ajaleht) «Säde» kirjutasid eesrindlikud õpilased oma tööst.
4. Minu (raamatukogu) on palju raamatuid.
5. (Lepik) õitsevad ülased.

Harjutus 283. Kirjuta sulgudes olevad sõnad seesütlevas käändes.

S e e s ü t t l e v k ä ä n e .
kelles? milles? kus?

Meil Nõukogude (Liit) hoolitsetakse noorte eest väga. Meie pioneerirühm viibis (laager) kolm nädalat. Elasime (kaunis puhkekodu). Iga päev suplesime (meri) ja jalutasime (park). Õhtuti mängisime (saal). Käisime ka (raamatukogu) raamatuid laenutamas.

Harjutus 284. Kirjuta sulgudes olevad sõnad seesütlevas käändes.

S e e s ü t t l e v k ä ä n e .

1. (Nurk) seisis raamaturiiul.
2. Riided ripuvad (kapp).
3. (Õis) on tolmukad.
4. (Tiik) elavad kalad ja konnad.
5. Kari on (laut).
6. (Kuusemets) on palju sipelgapesi.

Harjutus 285. Moodusta lauseid, milles antud sõnad on sisseütlevas ja seesütlevas käändes. Sõna järele sulgudesse kirjuta küsimus.

Lennuk, auto, purk, kast, kaevandus.

Pealkirjaks:

S i s s e ü t t l e v j a s e e s ü t t l e v k ä ä n e .

Astusin lennukisse (kuhu?).

Lennukis (kus?) oli mugav sõita.

.....

Seestütlev kääne.

Harjutus 286. Kirjuta laused vihikusse. Jämedama kirjaga trükitud sõna kriipsuta alla, sõna lõpp kirjuta värviliselt.

Seestütlev kääne.

1. Töölised tulid **vabriku/st** (kust? millest?).
2. Ajalehes kirjutati eesrindlikust **töölise/st** (kellest?).
3. Kõnelesime oma pioneerisalga **töö/st** (millest?).
4. Otsin **kaupluse/st** (kust?) uue raamatu.
5. Selles jutustati nõukogude **kangelase/st** (kellest?).

Kui lauses sõna vastab küsimusele **kellest? millest? kust?**, siis on ta **seestütlevas** käändes.

Seestütleva käände lõpp on **-st**.

Harjutus 287. Kirjuta sulgudes olevad sõnad seestütlevas käändes. Sõna järele kirjuta õige küsimus.

Seestütlev kääne.

1. Salk pioneere väljus (koolimaja).
2. Nad vestlesid elavalt möödunud (salgakoondus).
3. Koondusel kuulsid nad jutustusi (töökangelane).
4. Aino jutustas oma (vend), kes kirjutas (töö) uute majade ehitusel.

Harjutus 288. Moodusta lauseid, milles antud sõnad on sisseütlevas, seesütlevas ja seestütlevas käändes. Kirjuta sõna järele sulgudesse õige küsimus.

Raamat, kapp, vabrik, kool, kauplus.

Pealkirjaks:

Lauseid.

1. Vaata hoolega raamatusse (kuhu)?!
Raamatus (milles?) on huvitavaid jutte.
Lugesin uuesti raamatust (millest?) huvitavat juttu.
2.

Alaleütlev kääne.

Harjutus 289. Kirjuta laused vihikusse. Jämedama kirjaga trükitud sõnad kriipsuta alla, sõna lõpp kirjuta värviliselt.

Alaleütlev kääne.

1. Jaan näitas **isa/le** (kellele?) oma vihikut.
2. Panin raamatu **laua/le** (millele? kuhu?).
3. Poisid läksid **liuvälja/le** (kuhu?).
4. **Maja/le** (millele?) tehti uus katus.
5. Leida kirjutas **venna/le** (kellele?) kirja.

Kui lauses sõna vastab küsimusele **kellele? millele? kuhu?**, siis on ta **alaleütlevas** käändes.

Alaleütleva käände lõpp on **-le**.

Harjutus 290. Koosta lauseid järgnevaist sõnadest alaleütlevas käändes. Sõna järele kirjuta küsimus.

Merele, põllule, mättale, hobusele, kolhoosnikule, poisile.

Pealkirjaks:

Alaleütlev kääne.

1. Kalurid sõitsid merele (kuhu?).

.....

Harjutus 291. Kirjuta sulgudes olevad sõnad alaleütlevas käändes. Sõna järele kirjuta küsimus.

Alaleütlev kääne.

1. Elmar joonistas (tahvel).
2. Eevi õmbles (palit) nõöbi ette.
3. Ants jutustas (sõber) viimasest salgakoondusest.
4. Kolhoosi (sepp) anti hoolsa töö eest aukiri.
5. Aednik istutas (peenar) lilli.

Alalütlev kääne.

Harjutus 292. Kirjuta laused vihikusse. Jämedama kirjaga trükitud sõnadele tõmba joon alla. Sõna lõpud kirjuta värviliselt.

Alalütlev kääne.

1. **Õpilase/l** (kellel?) on uus raamat.
2. **Vabriku/l** (millel?) on kõrge korsten.
3. Supp koos **pliidi/l** (millel? kus?).
4. Arvo **sõbra/l** (kellel?) on palju raamatuid.
5. Meie **koolimaja/l** (millel?) on avarad aknad.

Kui lauses sõna vastab küsimusele **kellel? millel? kus?**, siis on ta **alalütlevas** käandes.

Alalütleva käände lõpp on **-l**.

Harjutus 293. Koosta lauseid järgnevaist sõnadest alalütlevas käandes. Sõna järele kirjuta küsimus.

Pioneeril, vankril, õel, salgajuhil, mättal, peenral.

Pealkirjaks:

Alalütlev kääne.

1. Pioneeril (kellel?) on tunnistusel ainult head hinded.

.....

Harjutus 694. Kirjuta sulgudes olevad sõnad alalütlevas käandes.

Alalütlev kääne.

1. (Laud) on neli jalga.
2. (Ratas) on kodarad.
3. Kaupluse (aken) on ilusaid mänguasju.
4. Kolhoosi (aednik) on koostatud kevadiste tööde kava.
5. Elvi (vend) tuleb suhtuda oma töösse tõsisemalt.

Alaltütlev kääne.

Harjutus 295. Kirjuta laused ära. Jämedama kirjaga trükitud sõnad kriipsuta alla. Sõna lõpp kirjuta värviliselt.

Alaltütlev kääne.

1. **Puu/lt** (millelt?) saeti kuivanud oksad.
2. **Lamba/lt** (kellelt?) saadakse villa.
3. Tõusin **tooli/lt** (kust?).
4. Andres sai **isa/lt** (kellelt?) näärideks suusad.
5. Meie salk sai **vanempioneerijuhi/lt** (kellelt?) kiita.

Kui sõna vastab küsimusele **kellelt?, millelt?** või **kust?**, siis on ta **alaltütlevas** käändes.

Harjutus 296. Kirjuta sulgudes olevad sõnad alaltütlevas käändes.

Alaltütlev kääne.

(**kellelt? millelt?**)

1. (Kolhoosipõld) koristati vili.
2. Brigaad sai (brigadir) uue korralduse.
3. Valminud (hoone) võeti tellingud.
4. Sain (sõber) huvitava raamatu.
5. (Kirjanik) oodati uut ajaloolist jutustust.

Harjutus 297. Koosta lauseid järgnevaist alaltütlevas käändes olevaist sõnadest. Sõna järele kirjuta küsimus.

Töoliselt, sepalt, raamatult, katuselt, lillelt, puult, õpilaselt.

Alaltütlev kääne.

Noor tööline sai eesrindlikult töoliselt (**kellelt?**) kasulikke juhtnõore.

Harjutus 298. Kirjuta sulgudes olevad sõnad alaltütlevas käändes.

Alaltütlev kääne.

1. Ma ei puudu kunagi (pioneerikoondus).
2. Tõin (peenar) hernekaunu.
3. Noppisime (põõsas) marju.
4. (Meri) puhuvad külmad tuuled.
5. Sain (vend) palli.
6. Kuulsime (salgajuht), et meie pioneerimalev korraldab malevõistlused.

Harjutus 299. Koosta lauseid, milles antud sõnad on alaleütlevas, alalütlevas ja alaltütlevas käändes. Sõna järele kirjuta küsimus.

Kuusk, jõgi, sepp, tänav, poeg.

Pealkirjaks:

L a u s e i d.

1. Orav hüppas kuusele (millele?).
Kuusel (millel?) on käbid.
Kuuselt (millelt?) langes okkaid.
.....

S a a v k ä ä n e.

Harjutus 300. Kirjuta harjutus. Jämedama kirjaga trükitud sõnad kriipsuta alla.

S a a v k ä ä n e.

1. Juku tahab saada **lenduri/ks** (kelleks?).
2. Aino otsustas õppida **arsti/ks** (kelleks?).
3. Pimeduses valendav ese osutus **paberitüki/ks** (milleks?).
4. Väike lõke puhkes suureks **leegi/ks** (milleks?).
5. Väikesele Reinule on isa kepp **hobuse/ks** (kelleks?).

Kui lauses sõna vastab küsimusele **kelleks? milleks?**, siis on ta **saavas** käändes.

Saava käände lõpp on **-ks**.

Harjutus 301. Kirjuta sulgudes olevad sõnad saavas käändes. Käände lõpp kriipsuta alla. Sõna järele kirjuta küsimus.

S a a v k ä ä n e.

1. Paavo on sirgunud suureks (poiss).
2. Meie klassi pioneerid on kõigile (eeskuju).
3. Eha tahab saada ka (pioneer).
4. Rahulik ojake muutus kevadel kohisevaks (jõgi).
5. Vesi külmus (jää).

R a j a v k ä ä n e.

Harjutus 302. Kirjuta harjutus. Jämedama kirjaga trükitud sõnad kriipsuta alla.

R a j a v k ä ä n e.

1. Jõudsimel esimese **maja/ni** (milleni?).
2. Enn lugemise raamatu **lõpu/ni** (milleni?).

3. **Kevade/ni** (milleni?) on veel paar kuud aega.
4. Jõudnud **metsa/ni** (kuhu? milleni?), tegid matkajad pikema peatuse.
5. Laste rõõmsad hüüded kostsid **vanaema/ni** (kelleni?), kes istus pingil.

Kui lauses sõna vastab küsimusele **kelleni? milleni?**, siis on ta **rajavas** käändes.

Rajava käände lõpp on **-ni**.

Harjutus 303. Kirjuta sulgudes olevad sõnad rajavas käändes.

R a j a v k ä ä n e.

1. Pioneerid jõudsid väikese (jõgi).
2. On jäänud vaid mõni päev suure (pidupäev) — esimese (mai).
3. Auto sõitis (risttee).
4. Traktorimürin kostis õuel mängivate (lapsed).
5. Poisid korraldasid võidujooksu (mets).

Olev kääne.

Harjutus 304. Kirjuta harjutus. Jämedama kirjaga trükitud sõnad kriipsuta alla.

O l e v k ä ä n e.

1. Vihma voolas **oja/na** (millena?).
2. Vanasti kasutati hanesulge **kirjutussule/na** (millena?).
3. Suureks saades kavatseb Rein tööle hakata **ehitaja/na** (kellena?).
4. Malle ema töötab **õpetaja/na** (kellena?).

Kui lauses sõna vastab küsimusele **kellena? millena?**, siis on ta **olevas** käändes.

Oleva käände lõpp on **-na**.

Harjutus 305. Kirjuta sulgudes olevad sõnad olevas käändes. Sõna järele kirjuta küsimus.

O l e v k ä ä n e.

1. Hoolsa (korrapidaja) oli Vellol tublisti tööd.
2. Järsk jõekallas paistis kõrge (mägi).
3. Väikesele hiirepojukesele näis kukk kohutava (olevus).
4. Eelkäija näis tuttava (inimene).

K a a s a ü t l e v k ä ä n e.

Harjutus 306. Kirjuta laused vihikusse. Jämedama kirjaga trükitud sõnadele tõmba joon alla.

K a a s a ü t l e v k ä ä n e.

1. Käisime vanempioneerijuhi/ga (kellega?) ajaloomuuseumis.
2. Võtsime oma pioneerisalga/ga (kellega?) osa õppevahendite valmistamisest.
3. Tulin raamatukauplusest koju huvitava raamatu/ga (millega?).
4. Kolhoosi laulukoor sõitis auto/ga (millega?) laulupeole.
5. Nad vestlesid kuulsa helilooja/ga (kellega?).

Kui sõna vastab küsimusele kellega? või millega?, siis on ta kaasaütlevas käändes.

Kaasaütleva käände lõpp on -ga.

Harjutus 307. Kirjuta sulgudes olevad sõnad kaasaütlevas käändes. Sõnale kaasaütlevas käändes tõmba joon alla.

K a a s a ü t l e v k ä ä n e.

(kellega? millega?)

1. Õpetaja kirjutas (kriit) tahvlile ülesande.
2. Kas sa saad ka (õppimine) hästi toime?
3. Väike pioneer rõõmustas (laul) oma kaaslasi.
4. Direktor kõneles (õpetaja).
5. Sõitsime (lennuk) Leningradi.
6. Meie kolhoos on oma (töö) alati esimeste hulgas.
7. Lapsed sõitsid (kelk) mäest alla.

Harjutus 308. Tõmba joon alla sõnadele kaasaütlevas käändes ning eralda käände lõpp püstkriipsuga.

Elu ürgajal.

Ürgajal oli maa kaetud paksu metsaga. Kus polnud metsa, seal oli maa kaetud kidura samblaga.

Inimesed tegelesid peamiselt jahipidamisega. Jahil käidi limguga. Terav kivikild seoti niinega kepi külge. Nii saadi kivikirves või kõblas. Põldu hariti kõplaga. Toitu lõigati kivist noaga. Inimesed katsid end loomanahkadega.

Ilmaütlev kääne.

Harjutus 309. Kirjuta järgnevad laused. Jämendatult trükitud sõnades kriipsuta alla lõpp **-ta**.

Ilmaütlev kääne.

1. Ameerikas on palju töölisi **tööta** (milleta?).
2. Kapitalistlikes maades jäävad paljud lapsed **hariduseta** (milleta?).
3. Nõukogude Liidus hoolitsetakse hästi **vanemateta** (kelleta?) laste eest.
4. Mul on **õeta** (kelleta?) kodus igav olla.
5. Ma ei lähe **loata** (milleta?) välja.
6. Põlluharimine **traktorita** (milleta?) pole kolhoosis mõeldav.

Kui sõna vastab küsimusele **kelleta?** või **milleta?**, siis on ta **ilmaütlevas** käändes.

Ilmaütleva käände lõpp on **-ta**.

Harjutus 310. Kirjuta sulgudes olevad sõnad ilmaütlevas käändes. Käände lõpp **-ta** kriipsuta alla. Sõna järele kirjuta küsimus.

Ilmaütlev kääne.

(kelleta? milleta?)

1. Taim ei kasva (valgus).
2. (Vihm) närtsiksid taimed.
3. Tänapäeva tööstus pole mõeldav (elekter).

4. Kolhoosikarjane läks karja (koer).
5. Meie maal pole keegi (töö).
6. Ma ei lähe kooli (pliiats).

Harjutus 311. Koosta lauseid sõnadele ilmaütlevas käändes ja kriipsuta need alla.

Päikeseta, autota, terviseta, lumeta, vihikuta, mantlita, tolmuta.

I l m a ü t l e v k ä ä n e.

Taimed ei kasva päikeseta.

§ 22. KÄÄNAMINE.

Harjutus 312. Loe tabel läbi ja vaatle küsimuste ning käänete lõppe.

K ä ä n a m i n e.

Ainsus.

Käänded	Küsimus	Käänete lõpud
Nimetav	kes?	vabrik
Omastav	kelle?	vabriku
Osastav	keda?	vabrikut
Sisseütlev	kelle/sse?	vabriku/sse
Seesütlev	kelle/s?	vabriku/s
Seestütlev	kelle/st?	vabriku/st
Alaleütlev	kelle/le?	vabriku/le
Alalütlev	kelle/l?	vabriku/l
Alaltütlev	kelle/lt?	vabriku/lt
Saav	kelle/ks?	vabriku/ks
Rajav	kelle/ni?	vabriku/ni
Olev	kelle/na?	vabriku/na
Kaasaütlev	kelle/ga?	vabriku/ga
Ilmaütlev	kelle/ta?	vabriku/ta

Alates sisseütlevast on käänete lõpud **-sse, -s, -st, -le, -l, -lt, -ks, -ni, -na, -ga, -ta.**

Harjutus 313. Kääna eelmise tabeli eeskujul sõna lendur.

Harjutus 314. Vaata tabelist, milliseid käändeid saab moodustada omastava käände järgi.

Ainsus.

Käänded	Küsimus	Käänete lõpud
Omastav	mille?	kooli
Siss ütlev	mille/sse?	kooli/sse (e. kooli)
Seesütlev	mille/s?	kooli/s
Seestütlev	mille/st?	kooli/st
Alaleütlev	mille/le?	kooli/le
Alalütlev	mille/l?	kooli/l
Alaltütlev	mille/lt?	kooli/lt
Saav	mille/ks?	kooli/ks
Rajav	mille/ni?	kooli/ni
Olev	mille/na?	kooli/na
Kaasaütlev	mille/ga?	kooli/ga
Ilmaütlev	mille/ta?	kooli/ta

Ainsuse omastava käände järgi moodustatakse kõik ainsuse käänded alates ainsuse sisseütlevast käändest.

Harjutus 315. Kirjuta jämendatult trükitud sõna järele õige küsimus.

Loodus ärkab.

Saabub kevad. Päike sulatab lund. Põllult kaob lumi.

Siil ärkab talveunest. Varsti lahkub koopast ka karu.

Oraval ja jänesel on esimesed pojad. Varsti võime toas juba kärbest näha. Nüüd hakkame kuldnokka ootama. Tegime talle ilusa pesakasti.

Varsti lõpeb koolitöö ja õpilased sõidavad pioneerilaagrisse.

Harjutus 316. Leia küsimused jämendatult trükitud sõnade kohta. Mis käändes need sõnad on?

Nimisõna käändeid.

Selgel taevaletusel särasid harvad tähed. Vasja, Saša ja Kolja tulid suusaretkelt tagasi. Nad tahtsid minna veel tiigile. Poisid läbisid pargi ning laskusid üle lumevalli tiigile. Tiik oli paksu lumega kaetud.

Tiigil oli tore olla. Varsti lahkusid poisid tiigilt. Nad suusatasid koos kuni koolini, siis läks igaüks oma koju.

Harjutus 317. Vaata tabelist, milliseid käandeid saab moodustada mitmuse omastava järgi.

Mitus.

Käanded	Küsimus	Käänete lõpud
Nimetav	kes?	vabrikud
Omastav	kelle?	vabrikute
Osastav	keda?	vabrikui/d
Sisseütlev	kelle/sse?	vabrikute/sse
Seesütlev	kelle/s?	vabrikute/s
Seestütlev	kelle/st?	vabrikute/st
Alaleütlev	kelle/le?	vabrikute/le
Alalütlev	kelle/l?	vabrikute/l
Alaltütlev	kelle/lt?	vabrikute/lt
Saav	kelle/ks?	vabrikute/ks
Rajav	kelle/ni?	vabrikute/ni
Olev	kelle/na?	vabrikute/na
Kaasaütlev	kelle/ga?	vabrikute/ga
Ilmaütlev	kelle/ta?	vabrikute/ta

Kõik **mitmuse** käanded, alates mitmuse sisseütlevast, moodustatakse **mitmuse omastava** järgi.

Harjutus 318. Kirjuta tabel vihikusse. Jämendatult trükitud tähed kriipsuta alla. Millega lõpeb mitmuse omastav?

Mitmus.

Käänded	Küsimus	Käänete lõpu
Nimetav	mis?	kooli/d
Omastav	mille?	koolide
Osastav	mida?	koole
Sisseütlev	millesse?	koolide/sse
Seesütlev	milles?	koolide/s
Seestütlev	millest?	koolide/st
Alaleütlev	millele?	koolide/le
Alalütlev	millel?	koolide/l
Alaltütlev	millelt?	koolide/lt
Saav	milleks?	koolide/ks
Rajav	milleni?	koolide/ni
Olev	millena?	koolide/na
Kaasaütlev	millega?	koolide/ga
Ilmaütlev	milleta?	koolide/ta

Mitmuse tunnuseks on **-de (-te)**.

Kui mitmuse omastavas on **-de**, näit. koolide, laudade, siis on kõigis mitmuse käändeis peale nimetava ja osastava mitmuse tunnuseks **-de**.

Kui mitmuse omastavas on **-te**, näit. vabrikute, hoonete, siis on kõigis mitmuse käändeis peale nimetava ja osastava mitmuse tunnuseks **-te**.

Mitmuse tunnus **-te** (või **-de**) asub tüve ja käändelõpu vahel.

Harjutus 319. Kirjuta tabelis antud sõnad sisseütlevas käändes. Moodusta suuliselt lauseid mitmuse sisseütlevas.

Sisseütlev kääne.

Ainsus.

Omastav kelle? mille?	Sisseütlev kellesse? millesse?
sepa lipu lehe kulli puu tiigi sõbra adra taldriku krae lille	sepassse

Mitmus.

Omastav kelle? mille?	Sisseütlev kellesse? millesse?
seppade lippude lehtede kullide puude tiikide sõprade atrade taldrikute kraede lillede	seppadesse

Kaasaütlev kääne.

Harjutus 320. Moodusta tabelis antud sõnade järgi ainsuse kaasaütlev. Koosta neist sõnadest lauseid mitmuse kaasaütleva.

Ainsus.

Omastav kelle? mille?	Kaasaütlev kellega? millega?
soo jää kelgu lamba sambla kepi pardi jutu pildi männi saapa raamatu	sooga

Mitmus.

Omastav kelle? mille?	Kaasaütlev kellega? millega?
soode jääde kelkude lammaste sammalde keppide partide juttude piltide mändide saabaste raamatute	soodega

Harjutus 321. Kirjuta järgnev pala vihikusse. Harvendatult trükitud sõnade järel kirjuta õiged küsimused.

Muistsete slaavlaste elust.

Slaavlaste (.....) asulad olid kõrgetel jõekallastel (.....). Asulad (.....) ümbritsesid kõrge vall ja palktara (.....).

Slaavlasted (.....) elasid koos suurte peredena. Nii oli kergem põldu (.....) harida ja jahil käia.

Slaavlasted olid pikakasvulised, heledate juuste ja silmadega (.....).

Harjutus 322. Kirjuta sulgudes olev sõna nii, nagu vaja.

Väejuht Suvorov.

I

Aleksander Suvorov oli suur vene väejuht. Suvorov armastas palavalt oma (kodumaa).

Ta austas sõdureid ja hoolitses nende eest. Ta hindas vene (sõdur) ennekuulmatut (vahvus, vastupidavus ja taibukus).

(Sõdur) armastasid piiritult (suur väejuht).

II

Suvorov juhtis kolmekümmend viit (suur lahing) ja pöördus tagasi (võit). Suvorov pühendas kogu oma elu (kodumaa) kaitsmisele.

Suure vene (väejuht) mehine eeskuju innustas ka (Suur Isamaasõda) ajal Nõukogude Armee vapraid võitlejaid kangelas-tegudele.

Harjutus 323. Kääna sõna ratas lõpuni.

K ä ä n a m i n e.

Käänded	Küsimused	Ainsus	Mitmus
Nimetav	mis?	ratas	rattad
Omastav	mille?	ratta	rataste
Osastav	mida?	ratast	rattaid
Sisseütlev	millesse?	rattasse	ratastesse
Seesütlev	milles?		
Seestütlev	millest?		
Alaleütlev	millele?		
Alalütlev	millel?		
Alaltütlev	millelt?		
Saav	milleks?		
Rajav	milleni?		
Olev	millena?		
Kaasaütlev	millega?		
Ilmaütlev	milleta?		

Harjutus 324. Kääna eelmise tabeli eeskujul: **mõte, ketas, rukis, mätas.**

Harjutus 325. Kääna suuliselt sõnad **lipp, kepp, kapp** neljas käändes. Kirjuta neist lauseid.

K ä ä n a m i n e.

Ainsus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (mis?)	lipp, kepp, kapp
Omastav (mille?)	lipu,
Osastav (mida?)	lippu,
Sisseütlev (millesse?)	lipusse,

Mitmus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (mis?)	lipud, kepid, kapid
Omastav (mille?)	lippude,
Osastav (mida?)	lippe,
Sisseütlev (millesse?)	lippudesse,

Harjutus 326. Kääna suuliselt sõnad **kütt, jutt, rätt** neljas käändes. Kirjuta neist lauseid.

K ä ä n a m i n e.

Ainsus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (kes? mis?)	kütt, jutt, rätt
Omastav (kelle? mille?)	küti,
Osastav (keda? mida?)	kütti,
Sisseütlev (kellesse? millesse?)	kütisse,

Mitmus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (kes? mis?)	kütid, jutud, rätid
Omastav (kelle? mille?)	küttide,
Osastav (keda? mida?)	kütte,
Sisseütlev (kellesse? millesse?)	küttidesse,

Harjutus 327. Kääna sõnad **nukk, tikk, pakk**. Kirjuta neist lauseid.

K ä ä n a m i n e.

Ainsus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (mis?)	nukk, tikk, pakk
Omastav (mille?)	nuku,
Osastav (mida?)	nukku,
Sisseütlev (millesse?)	nukusse,

Mitmus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (mis?)	nukud, tikud, pakid
Omastav (mille?)	nukkude,
Osastav (mida?)	nukke,
Sisseütlev (millesse?)	nukkudesse,

Harjutus 328. Kirjuta sulgudes olevad sõnad mitmuse nimetas.

Mitmus.

1. Maipühadel lehvivad kõigil majadel (punane lipp).
2. (Viljakott) pandi autosse.
3. Eevi armsaimad mänguasjad on (nukk) ja (ehituspakk).
4. Ema riputas nõõrile (sukk, sokk ja rätt).
5. Hernestele pandi (pikk kepp).

Harjutus 329. Kirjuta kriipsu asemele p või pp.

K a s p v õ i p p ?

1. Se—a tööriistad on vasar ja pihid.
2. Meie kolhoosis on kaks osavat se—a.
3. Le—a otsas on linnupesa.
4. Jõe ääres kasvab mitu le—a.
5. Ka—is on riided.
6. Panin riided ka—i.
7. Vanaema tõi su—i lauale.
8. Sõime maitsvat piimasu—i.

Harjutus 330. Kirjuta kriipsu asemele t või tt.

K a s t v õ i t t ?

1. Õpetaja jutustas meile huvitava ju—u.
2. Kuulasime tähelepanelikult ju—u.
3. Ando tõi kuurist hobuseke—i.
4. Kolhoosile osteti mitu uut ke—i.
5. Vend tõi metsast pika la—i.
6. Pikka la—i vajati raadioantenniks.
7. Koer püüdis mu—i kinni.
8. Nüüd pole ma aias enam mu—i näinud.

Harjutus 331. Kirjuta kriipsu asemele **k** või **kk**.

K a s k v õ i k k ?

1. Maimu riputas nõõrile märja su—a.
2. Aili nõelus su—a.
3. Tisler võttis la—ipudeli.
4. Tööstusse toodi la—i.
5. Kolhoosnik tõi poest uue lu—u.
6. Oõseks keerati uks lu—u.
7. Ku—e suled läigivad.
8. Kolhoosi kanafarmis on mitu ku—e.

Harjutus 332. Koosta lauseid järgnevaist sõnadest: lapi — lappi, supi — suppi, tiku — tikku, luku — lukku, püti — pütti. Need sõnad kriipsuta alla.

Pealkirjaks:

L a u s e i d .

Harjutus 333. Kirjuta ära järgnevad laused. Sulgudes olevad sõnad kirjuta mitmuses ja kriipsuta alla.

M i t m u s .

1. (Lepal) on kevadel urvad.
2. Raskete (pakiga) on tülikas reisida.
3. (Kapas) oli vesi.
4. (Raamatukapis) on huvitavaid raamatuid.
5. Kaerad olid (kotis).
6. Lapsed käivad suvel (sokiga).
7. Silgud on (pütis).

Harjutus 334. Kääna sõnu hüpe, kate, lõke. Koosta neist lauseid.

K ä ä n a m i n e .

A i n s u s .

Käänded	Sõnad
Nimetav (mis?)	hüpe, kate, lõke
Omastav (mille?)	hüppe,
Osastav (mida?)	hüpet,
Sisseütlev (millesse?)	hüppesse,

Käänded	Sõnad
Nimetav (mis?)	hüpped, katted, lõkked
Omastav (mille?)	hüpete,
Osastav (mida?)	hüppeid,
Sisseütlev (millesse?)	hüpetesse,

Harjutus 335. Kirjuta sulgudes olevad sõnad nii, nagu on vajalik.

Pioneerid süütasid (lõke). Sepp parandas (äke). Ilmar tegi ilusa (kepp). Tuul murdis suure (lepp). Väike Tiiu joonistas (nukk) ja (kukk). Õppisin uue (töövõte). Arno tegi (pikk hüpe).

Harjutus 336. Kirjuta sulgudes olevad sõnad mitmuses.

Lauseid mitmuses.

1. Kui heledasti põlesid (lõke)!
2. Nõukogude noortel pole ees (tõket) oma eesmärgi saavutamisel.
3. 1. mai demonstratsioonil kanti (lippu, pilti ja loosungit).
4. Maleva spordivõistlustel tulid (hüppes) esikohale teise rühma pioneerid.
5. Lasteaias mängivad lapsed (nuku, palli ja autoga).
6. Tüdrukud tegid (nukule riidelapist tekk ja jakk).

§ 23. TEGUSÕNA.

Harjutus 337. Kirjuta luuletus ära. Harvendatult trükitud sõnadele tõmba joon alla.

Kolhoosinoorte laul.

Meie rõõmsast laulude kajast
 r õ k k a b mets ja ääretu nurm.
 Laulu lõõme tänasest ajast —
 kõiki h a a r a b tegude hurm.

Meie kätes
iga raskus
murdub ühises suures tööhoos.
Rahva õnneks,
enda hüveks
ruttu siirdume tööle me koos.

Sõnad rōkkab, lõõme jne. näitavad tegevust. Sõnu, mis näitavad tegevust, nimetatakse **tegusõnadeks**.

Harjutus 338. Kirjuta järgnevast palast välja kõik tegusõnad.

Peterburi rajamine.

Neeva jõe suudmesse rajas Peeter I uue linna. Koht oli tühi ning soine, seal kasvasid männimets ja väike põõsastik. Niiske udu lasus ümberringi. Tuul kohises. Jõel kerkisid lained. Elanikud tegelesid kalapüügiga.

Siin algas ehitustöö. Tühi paik muutus elavaks. Töölisi toodi kohale kogu Venemaalt. Põlised puud langesid raginaga. Kaugele kostis kirvehoope. Ehitused kasvasid. Inimesed töötasid raskest tingimustes, rajades aluse suurele linnale.

Pealkirjaks:

Tegusõnu.

Rajas, oli, kasvas,

Harjutus 339. Leia harjutusest tegusõnad ja kirjuta nende järele sobiv küsimus.

Koolis õpilased õpivad. Me õpime kõik hästi. Möödunud aastal õppisin ma viitele. Paljudele õpilastele meeldib kõige enam vene keele tund. Vene keele tunnis näitab õpetaja meile pilte ja me jutustame vene keeles piltide järgi.

Näidis:

Tegusõnad ja küsimused.

Õpivad — mida teevad?
õpime — mida teeme?

Tegusõna muutmist nimetatakse **pööramiseks**.

Harjutus 340. Vaatle tegusõna pööramist ja lõppe.

Ainsus.	Mitmus.
1. Ma kirjuta/n.	Me kirjuta/me.
2. Sa kirjuta/d.	Te kirjuta/te.
3. Ta kirjuta/b.	Nad kirjuta/vad.

Tegusõnal on ainsus ja mitmus.

Harjutus 341. Jätka pööramist.

Pööramine.

Ainsus.	Mitmus.
1. Ma laulan.	Me
2. Sa	Te
3. Ta	Nad

Pööramisel esinevad lõpud:
ainsuses — -n, -d, -b,
mitmuses — -me, -te, -vad.

Harjutus 342. Kirjuta laused mitmuses.

Ainsus ja mitmus.

I

1. **Ma** hakkam õppima.
Me hakkame õppima.
2. **Sa** mängid õues palli.
Te
3. Küll **ta** loeb hästi!
Küll **nad**

II

1. **Sa** lugesid venekeelset raamatut.
.....
2. **Ta** lõpetas oma töö väga hästi.
.....
3. **Ma** kirjutasin harjutust.
.....

Olevik ja minevik.

1. Olga **loeb** raamatut.
2. Enn **luges** ajalehte «Säde».
1. Õpetaja **jutustab** Zoja koolipõlvest.
2. Vanaema **jutustas** lastele oma raskest elust kodanlikul ajal.
1. Salgakoondusel **õpime** tundma teemärke.
2. Me **õppisime** pioneerilaule.

Tegevus võib olla kahes ajas: **olevikus** ja **minevikus**.

Olevik näitab parajasti toimuvat tegevust.

Minevik näitab toimunud tegevust.

Harjutus 343. Kirjuta tegusõnad olevikus ja minevikus.

Olevik	Minevik
Ma õpin.	Ma õppisin.
Sa	Sa
Ta	Ta
Me	Me
Te	Te
Nad	Nad

Olevik.

Ma tulen.
Sa tuled.
Ta

Me

Te

Nad

Minevik.

Ma tulin.
Sa tulid.
Ta tuli.

Me tulime.
Te tulite.
Nad tulid.

Mineviku tunnused on **-si-** (näit. õppisin, laulsin jne.) ja **-i-** (näit. tulin, olin, tegin jne.).

Harjutus 344. Kirjuta tegusõnad olevikus ja minevikus. Jämedama kirjaga trükitud sõnaosadele tõmba joon alla.

Olevik	Minevik
Ma arvutan.	Ma arvutasin.
Sa arvutad.	Sa arvutasid.
Ta arvutab.	Ta
Me arvutame.	Me
Te arvutate.	Te
Nad arvutavad.	Nad

Harjutus 345. Loe järgnev pala. Sulgudes olevad tegusõnad loe minevikus.

Tsaari-Venemaal (elavad) talupojad vaeselt. Nad (harivad) põldu puuatrade ja puuäketega. Halvasti haritud maa (annab) vähe saaki. Sageli (tuleb) inimestel leivast puudu. Talupojad (jätavad) maha oma majapidamised ning (hakkavad) rikaste mõisnike ja vabrikantide palgalisteks. Kapitalistid (maksavad) neile väga viletsat palka ja (saavad) nende tööst endale niiviisi suurt kasu.

Oktoobris 1917 (heidavad) töölisel ja talupojad endilt mõisnike ja vabrikantide ikke. Nõukogude võim (annab) mõisnike maa talupoegadele ja (abistab) neid kolhoosidesse ühinemisel.

Harjutus 346. Moodusta lauseid, kus antud tegusõnad esinevad minevikus. Minevikus esinevad tegusõnad kriipsuta alla.

Söödame, saan, töötame, toob, kiidavad, teete, hüppad, annab, jookseme.

Näidis:

Lauseid minevikus.

1. Me söötsime tibusid.

.....

Harjutus 347. Loe pala olevikus.

Hunt ja teder.

(Muinasjutt.)

Hunt istus nukral meelel kase all. Teder istus puuksal ja kudutas, nii et mets kajas.

Kui teder lõpetas oma laulu, kaebas hunt, et nälg kipub kallale. Ta jutustas tedrele, et karjased tunnevad ta halli kasuka kohe ära, kui ta ilmub karja juurde.

Teder õpetas hundile, kuidas karva muuta. Hunt tegi suure lõkke ja hüppas sellest kümme korda läbi. Nüüd läks ta allikale ja peegeldas ennast vees. Ta nägi, et karv oli tõesti saanud uue värvi.

Kuid sellest päevast peale kasvas hundionu häda veelgi suuremaks. Karjased tundsid ta juba kaugelt ära, sest kasukas levitas kanget kõrbelõhna.

Nüüd alles taipas hunt, kuidas ta oli ennast petta lasknud.

Harjutus 348. Kirjuta lühilausetega, mida Jaan (Maie) tegi suvel kolhoosis (pioneerilaagris).

Mida tegi Jaan kolhoosis.

Jaan oli suvel kolhoosis. Ta abistas.....

Harjutus 349. Kirjuta järgnev pala minevikus. Muudetud sõnad kriipsuta alla.

Tihane.

On külm talv. Tihane lendab maja juurde. Akna all istuvad lapsed. Linnuke koputab aknale. Lapsed avavad akna ja tihane lendab tuppa. Linnuke on näljane. Lapsed annavad talle leivaraasukesi.

Lapsed hoolitsevad kogu talve tihase eest. Kevadel avavad lapsed akna ja linnuke lendab aeda, kus hakkab rõõmsasti laulma.

Harjutus 350. Tee tabel. Jämedama kirjaga trükitud sõnad kriipsuta alla.

K ü s i m u s i.

Ainsus	Mitmus
Kas ma töötan?	Kas me töötame?
Kas sa õpid?	Kas te õpite?
Kas ta joonistab?	Kas nad joonistavad?

Harjutus 351. Lõpeta tabelis poolikud sõnad ja laused. Lause lõppu pane õige märk.

Ainsus	Mitmus
Kas ma tulen?	Kas me tuleme
Kas sa vaata—...	
Kas ta külva—...	
Kas ma	
Kas	
Kas	

Harjutus 352. Kirjuta järgnevad laused mitmuses.

Lauseid mitmuses.

1. Nõukogudemaal on palju (masin), mis (kergendab) inimeste tööd.
2. (Masin külvab ja lõikab) kolhoosipõldudel.
3. (Traktor kündis) juba sügisel kõik põllud üles.
4. (Ma rohin ja kastan) aias.
5. Möödunud suvel (kandis õunapuu) palju vilja.
6. (Ma võtsin) (raamat) ja (läksin) koju.
7. Kas (sa lähed) suvel pioneerilaagrisse?

Harjutus 353. Kirjuta tegusõnad minevikus. Jämedama kirjaga trükitud tähtedele tõmba joon alla.

Minevik.

hüüdma	hüüdsin, hüüdsid, hüüdis, hüüdsime, ...
püüdma	
seadma	seadsin, seadsid, seadis, seadsime,
teadma	
leidma	
hoidma	
jõudma	
sõudma	
nõudma	
andma	andsin, andsid, andis, andsime,
kandma	
kündma	
murdma	

Harjutus 354. Koosta lauseid eelmises harjutuses toodud sõnadega.

Harjutus 355. Kirjuta lünka **ds** või **ts**.

S õ i t m a r j u l e .

Ilmar ja Viiu võ—id kuurist aerud, kan—id need paati ja sea—id paadi sõiduvalmis. Nad tea—id, et neemel on maasikad juba küpsed. Nad loo—id jõuda varsti pärale, sest kar—id, et tuul võib tõusta. Nad sõu—id jõu—asti.

Harjutus 356. Kirjuta lünka **ds** või **ts**.

S õ i t m a r j u l e .

II

Neemel lei—id nad soo—a maabumiskoha. Kõi—id paadi vaia külge ja tõs—id aerud kaldale. Võ—id paadist korvid ja asusid maasikaid korjama. Nad tun—id rõõmu maitsvaist marjadest ja suu—id lühikese ajaga korvid täis korjata.

Harjutus 357. Kirjuta palast välja jämedama kirjaga trükitud tegusõnad alltoodud näidise järgi.

S õ i t m a r j u l e .

III

Neemel oli teisigi marjulisi. Ilmar ja Viiu **hüüdsid** neid ja varsti kohtasidki nad oma sõpru pioneerilaagrist. Pioneerid **kiitsid** Ilmarit ja Viiut, sest neil olid marjakorvid juba täis. Ilmar ja Viiu **murdsid** sõnajalalehti, **katsid** nendega marjakorvid ja **peitsid** korvid põõsasse.

Marjulised **tundsid** väsimust ja **heitsid** põõsaste vahele puhkama. Jutustati üksteisele lugusid laagrielust. Nii **viitsid** nad paar lõbusat tundi. Pioneerid **tahtsid** minna merele sõitma, aga Ilmar ja Viiu **laitsid** selle nõu, sest oli aeg lahkuda.

Pioneerid **saatsid** Ilmari ja Viiu paadini. Ilmar ja Viiu **sõudsid** kiiresti ja **jõudsid** varsti koju.

N ä i d i s .

T e g u s õ n a d .

hüüdsid — hüüdma

§ 24. HARJUTUSI KIRJANDITE KOOSTAMISEKS.

Harjutus 358. Koosta lühijutuke kava järgi.

Pealkirjaks:

Maipühad koolis.

- I. Kuidas valmistusime maipühiks.
 1. Öppisime peaks ettekandeid.
 2. Kaunistasime klassi.
- II. Pidu (aktus) koolis.
 1. Mis eriti meeldis ettekandeist.
 2. Lõbusad mängud.

Harjutus 359. Koosta lühijutuke kava järgi.

Pealkirjaks:

Käisime ekskursioonil.

1. Ettevalmistused ekskursiooniks.
2. Kogunesime kooli.
3. Mida nägime teel.
4. Kuidas veetsime päeva (koha nimetus).
5. Tagasi koju.

Harjutus 360. Loe läbi allpool toodud näidiskiri. Koosta kiri, milles teatad, et sõidad suveks pioneerilaagrisse.

Talinnas
12. aprillil 1955.

Armas tädi!

Varsti lõpeb koolitöö. Tahaksin suveks sõita Sinu juurde maale nagu mullugi. Palun kirjuta, millal oleks sobiv sõita. Sõidaksime koos emaga. Ema jääb küll ainult üheks päevaks, aga puhkuseajal tuleks temagi pikemaks ajaks.

Palun, kirjuta varsti!

Tervitusi emalt ja minult!

Helju.

Paide rajoon

Kavastu külanõukogu

„Edu“ kolhoos

Eevi Metsmaa

Saatja: Tallinn, Eha t. 12—1

Helju Kallas

§ 25. HARJUTUSI KORDAMISEKS JA ETTEÜTLUSTEKS.

Harjutus 361 (ka etteütluks). Kirjuta sõna algusse **h**, kus see vajalik.

Lõkkeõhtul.

Juba —ämardus. Koguneti —ulgakesi lõkkeplatsile. Siia olid —oolsad pioneerid —aegsasti toonud —ulga oksid ja —alge.

Oli pidulik —etk: süüdati lõke. —oogsa ühislaulu järel —algasid —uvitavad —ettekanded. Järgnesid lõbusad mängud ja tantsud.

Oli —iline õhtu, kui mindi tagasi laagri—ooneisse.

Sellest lõbusast ja —õnnestunud lõkkeõhtust jäi kõigile —ea mälestus.

Harjutus 362 (ka etteütluks). Kirjuta lünka **i** või **j**.

A i a s.

Me—e ma—as elab mu sõber Ma—a. Ma—al on väike õde Ka—e. Me—e mängime sageli a—as. Me jookseme ja a—ame üksteist taga. Me—e rõõmsaist hüüdeist ja kilkeist ka—ab kogu õu.

A—a taga voolab väike o—a. Sellest ho—ame eemale, et mitte vette kukkuda.

Harjutus 363. Kirjuta laused vihikusse. Lühikestele täishäälikutele tõmba joon alla.

1. Brigadir ruttas tööle.

2. «Punase Koidu» kolhoosis kasvatatakse palju hobuseid.
3. Õpilased kirjutasid harjutuse vihikusse.
4. Mai ostis uue huvitava raamatu.
5. Õpiti uusi laule.

Harjutus 364. Kirjuta lünka liide **-gi** või **-ki**.

1. Tallinna põline elanik— imetleb vaadet Toompealt.
2. Vihma sadas veel hommikul—.
3. Matkajad jõudsid— peatuskohta.
4. Rong saabus— varsti.
5. Juba jõudsime— koju.
6. Väike Mati— võeti kaasa paraadile.
7. Sepp— vilistas lõbusat viisi.
8. Kukk— hakkas teri nokkima.

Harjutus 365. Kirjuta puuduv **-gi** või **-ki**.

1. Tuul kõvenes veel—.
2. Vihma siis— ei tulnud.
3. Tiit ei kohanud oma kumba— sõpra spordiväljakul.
4. Kas sul pole nüüd— aega meile tulla?
5. Üks— pioneer ei jäta kuna— oma ülesandeid täitmata.
6. Kumb— poiss ei tabanud üht— korda palliga märki.
7. Millal— ammu põdesin ma leetreid.

Harjutus 366. Kirjuta lünka **b** või **p**.

1. Kär—sed armastavad um—set õhku.
2. Lü—sjad läksid lü—sikutega lauta.
3. Töö lõppes tä—selt kell kaks.
4. Enn andis kutsikale to—sikuga piima.
5. Koer li—sas uksest välja.
6. La—sed mängisid palli.
7. Um—sõlm tuli hõl—sasti lahti.
8. Ka—saliblikaid lendles ka—sapeenarde kohal.

Harjutus 367. Kirjuta lünka **d** või **t**.

1. Püü—sime hooslas—i ja või—sime kõik raskused.
2. Lapsed kan—sid üh—last pioneerirõivas—us—.
3. Hüü—sin An—su valjus—i.
4. Loo—sin, et isa tuleb vars—i, ja hoi—sin söögi soojas.
5. Või—sin leivale võid ja an—sin õele võileiva juus—uga.

Harjutus 368. Kirjuta lünka **g** või **k**.

1. Pioneerid sammusid hoo—salt edasi ja jõudsid ae—sasti laagrisse.
2. Ilm oli matka—s soodus: polnud lii—set palavust.
3. Väike Ale—s püüdis var—si lu—sumisest võitu saada.
4. U—se vas—ne käepide särab päikese käes.
5. Hiireke sattus lõ—su.
6. Mih—lil on luis— pü—sitas—us.

Harjutus 369. Kirjuta lünka **b, d, g** või **k, p, t**.

1. Suure Isamaasõja või—lejad jõu—sid fašis—ide poolt laas—atud külla.
2. Üm—erkau—sed elanikud võ—sid neid rõõmsas—i vas—u.
3. Silma—iiril pais—is sui—s.
4. Õigeae—selt kohalejõu—nud vabas—ajad suu—sid pääs—a Nõukogude ko—anikke ja nen—e varan—us— hävimi—ses—.

Harjutus 370. Kirjuta lünka puuduv **b, d, g** või **k, p, t**

1. Olgu tervitatud 1. mai, kõigi maade töölis—e ven—luse päev!
2. «Oh—uleh—» ilmub i—a päev, välja arva—ud püha—äev.
3. Vesi valgus loh—u.
4. A—s os—ab häs—i lu—su visata.
5. Ven— ripu—as mü—si kon—su o—sa.
6. Mus—i las—is saba lon—u ja lon—is me—sani.

Harjutus 371. Kirjuta puuduvad tähed. (Ka etteütluseks.)

Pioneer.

Meie klassis on palju pioneere. Nad on kõik ees—ujuliku— õpilase—. Hooslas—i ja tä—selt täidavad nad oma ülesan—ed. Pioneer ei koh—u ras—eimagi ülesande ees, vaid võidab kõik ras—used nii õppimises kui ka töös.

Pioneer on alati lah—e ja abivalmis. Oma kaasõpilas—ele on ta hea—s sel—simehe—s. Ta hooli—seb ka lindude ja loomade ees—.

Harjutus 372. Koosta laiendatud lihtlauseid sõnadega: kata — katta, jäta — jätta, küta — kütta, võta — võtta.

Harjutus 373. Kirjuta lünka puuduv t või tt.

t või tt.

1. Võ—a korv ja too aiast kartuleid!
2. Kolhoosil on veel kartuleid võ—a.
3. Jä—a oma töö ja tule õue!
4. Ma ei taha oma tööd pooleli jä—a.
5. Ka—a laud kiiremini!
6. Riina aitab emal lauda ka—a.
7. Kü—a tuba soojaks!
8. Vanaisa aitas kuivatist kü—a.

Lauseõpetuse kordamiseks.

Harjutus 374. Vasta järgnevaile küsimustele.

1. Mitmendas klassis sa õpid?
2. Kes on su pinginaaber?
3. Mis te teete vahetunnis?
4. Missugune on sinu õppeedukus?
5. Millal algavad tunnid?
6. Mitu tundi on teil täna?

Harjutus 375. 1. Loe esiteks laused vasakul ja siis paremal.
2. Milles seisneb vahe? 3. Kumb hommikukirjeldus on täielikum ja ilmekam.

H o m m i k a i a s.

Päike tõuseb.	Päike tõuseb metsa tagant.
Puhub tuul.	Puhub pehme tuul.
Linnud laulavad.	Puude okstel laulavad linnud.
Mesilased sumisevad.	Mesilased sumisevad mesipuu ümber.
Kaste särab.	Murul särab hommikune kaste.
Õied avanevad.	Ilusad õied avanevad päikese paistel.
Tundub lilled lõhna.	Kogu aias tundub meeldivat lilled lõhna.
Aiatöölised ruttavad.	Aiatöölised ruttavad tööle.

Harjutus 376. Määra eelmises harjutuses (nr. 375) alus, öeldis ja laiendid.

Harjutus 377. Koosta igale teemale 5 laiendamata lihtlauset:

1. eesti keele tunnist;
2. mängust võimlemistunnis;
3. õhtust kodus.

Harjutus 378. Koosta igale teemale 5 laiendatud lihtlauset:

1. koolielust;
2. kevadest;
3. tööst aias.

Harjutus 379. Muuda laiendamata lihtlaused laiendatud lihtlauseteks. Selleks kirjuta juurde laiendeid alusele ja öeldisele.

I

K e v a d.

Saabub kevad. Päike särab. Lumi sulab. Vesi voolab. Maa haljendab.

II

T a l v.

Sjab lund. Päike ei paista. Õhk on külm. Vesi jäätub. Mets on raagus. Linnud ei laula.

Harjutus 380. Määra alused ja öeldised.

E s i m e n e m a i.

Tänavail ja väljakuil voogavad inimesed. Päikeses helgivad punased kangad. Mürtsuvad orkestrid. Inimesed on rõõmsad ja õnnelikud.

Esimesel mail toimub töörahva jõudude ülevaatus. Meie töötame rahu heaks. Rahu võidab kogu maailmas.

Harjutus 381. Määra alus, öeldis ja laiendid.

L a a g r i s s e m i n e k.

Koolitöö lõpeb. Saabub oodatud suvi. Pioneerid sõidavad laagrisse. Suur sinine omnibuss viib nad sinna. Laager asub linnast eemal ilusas kohas mere kaldal. Saatjad soovivad lastele õnnelikkulaagrielu.

Harjutus 382. Pane koma korduvate lauseliikmete vahele.

K o m a l a u s e s.

1. Võimla raamatukogu õppekabinetid ja kantselei asuvad koolimaja alumisel korrusel.

2. Võimlemistundides õpilased riyistuvad marsivad hüplevad jooksevad ja mängivad mitmesuguseid mängu.
3. Täna on III klassis eesti keel matemaatika vene keel laulmine ja joonistamine.

Harjutus 383. Pane lause lõppu sobivad kirjavahemärgid.

Mida teha talvel/

Eemalt kostab toks-toks-toks / Need on ju leevike ja rähn /
 Aga millised linnud talvitavad veel siin / Seda uurigegi / Pange
 tähele, millest nad toituvad ja kus nad öövivad /

Kuidas aga talvitavad putukad, kalad ja taimed / Vaadeldge ka
 neid lähemalt talvises looduses / Tehke ka ilmavaatlusi ja pidage
 selle kohta vastavat tabelit/

Harjutus 384. Kirjuta luuletus ära ning pane jutustava lause lõppu punkt.

Pioneeride marss.

Tuul puhub lippudes,
 suvine tuul /
 Laulule kippudes
 avaneb huul /

Marsivad malevad /
 Püsti on pead /
 Pluusid on valed /
 Sirged on read /

Oodanud ammu me
 päeva, mis eel /
 Rongkäigus sammume,
 ülev on meel /

Lauluga astume
 ühiselt koos
 töödele vastu me
 mehises hoos /

(R. Parve)

v a l e v — valge, helendav

Harjutus 385. Pane puuduvad kirjavahemärgid.

K o r d a v a n a l

I

Praegu pingutavad kõik õpilased oma jõudu et lõpetada õppeaasta võimalikult paremini. Hea hinne tuleb aga ainult siis kui kordad teadlikult. Tuleb hästi omandada uut ainet kuid samal ajal ei tohi unustada ka varemõpitud. Katsu meelde tuletada mis oled juba varem kuulnud uue aine kohta või otsi õpikust lehekülgs sellest räägitakse!

Harjutus 386. Pane puuduvad kirjavahemärgid.

K o r d a v a n a l

II

Proovi kas oskad kiiresti peast teha mõnd ülesannet mille lahendamist õpetaja tunnis seletas! Kui antakse uus luuletus pähe õppida siis tuleta meelde kas mäletad veel seda luuletust mille õppisid pähe viimati. Kui katsetad siis alles märkad kui palju oled juba unustanud. Pole viga et mõni asi on läinud meelest! Kordamisel omandad selle jälle sest vanasõna ütleb: «Kordamine on tarkuse ema.»

Harjutus 387. Kirjuta järgnevast palast välja nimisõnad.

O h t l i k t e e k o n d .

I

See oli kümme aastat enne Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni. Lenin ja tema teejuht liikusid öösel kahekesi mööda Soome lahe jääd. Teejuht elas lähedases väikeses asulas ja tundis hästi mereranda.

Leninil oli vaja lahkuda Venemaalt, sest teda taheti vangistada ja tappa. Teejuht pidi teda abistama Vene piirist üleminekul.

Harjutus 388. Leia palast omadussõnad.

O h t l i k t e e k o n d .

II

Oli külm ja tuuline ilm. Taeva all jooksid kiiresti hallid pilved. Vali tuul ajas need laiali ja siis vilksatasid heledad tähed. Ümber ringi polnud näha muud kui valget lund.

Tee oli raske ja ohtlik.

Harjutus 389. Kirjuta pala vihikusse. Nimisõnadele tõmba joon alla.

Ohtlik teekond.

III

Jää hakkas lagunema. Tekkisid praod. Lenin libises ja pidi kukkuma. Ta ees oli lai veeriba. Kuid Lenin hüppas sellest üle. Edasi muutus jää jälle kindlamaks. Nad ületasid peagi piiri.

Läbi paksult sadava lume vilkus saarelt kollane tuluke. Seal ootas Vladimir Iljitši seltsimees, kes pidi teda edasi viima.

Harjutus 390. Leia luuletusest omadussõnad.

Kevadel.

Täis valgeid õisi toomingas
ju vara kevadkuul,
ja kaunist lõhna hoovamas
neist kobaratest puul.

Ja niidul halja rohu sees
just toome okste all
üks ojakene vuliseb,
nii selge kui kristall.

(M. Krassev)

Harjutus 391. Kirjuta omadussõnadele juurde sobiv nimisõna ja moodusta neist lauseid.

1. Eesrindlik
2. Edukas
3. Hoolas
4. Sõbralik
5. Nõukogulik
6. Leidlik
7. Rõõmus

Näidis.

Lauseid.

Eesrindlik tööline täitis päevanormi kahekordselt.

Harjutusi sõnade muutmisest.

Harjutus 392. Kirjuta laused. Nimisõnadele tõmba joon alla ja sõna järele sulgudesse kirjuta küsimus, millele ta vastab.

Nimisõnad.

1. Sõitsin rongiga Tallinnast Leningradi.
2. Sadamasse saabus aurik, mis tõi põllutöomasinaid.
3. Meie klassi õpilastel on kõigil suusad või uisud.
4. Viiu istus toas ja luges raamatut.
5. Toomas joonistas vihikusse rongi ja auto.
6. Nõukogude lapsed veedavad oma suvepuhkuse pioneeri-laagris.

Harjutus 393. Kirjuta jämendatult trükitud sõna järele õige küsimus.

Kolhoosis.

«Esimese Mai» kolhoos on suur ja jõukas. Kolhoosil on suured põllud, heinamaad ja aiad.

Kevadel on kolhoosis palju tööd. Kolhoosnikud külvavad nisu, otra ja kaera.

Suured on kolhoosi kartulipõllud. «Esimese Mai» kolhoos kasvatab ka suhkrupeete ja päevalilli.

Harjutus 394. Leia need laused, milles esineb osastav kääne.

1. Lugesin huvitavat raamatut.
2. Kiired lennukid lendasid üle linna.
3. Lennuyäljal maandusid neli lennukit.
4. Meie rajoonis on mitu vabrikut.
5. Meie maa suured vabrikud ja tehased töötavad kõik rahu heaks.
6. Kuulasime õhtuti raadiomuusikat.
7. Imetlesin sportlase kõrget hüpet.

Harjutus 395. Kirjuta antud sõnad osastavas käändes ja moodusta neist lauseid. Sõnad osastavas käändes kriipsuta alla.

Kaunis pioneerilaager, uus vabrik, väike jalgratas, tubli pioneer, eesrindlik tööline.

Näidis.

Osastav kääne.

Külastasime kaunist pioneerilaagrit.

Harjutus 396. Kirjuta sõna lõppu **d** või **t**, nagu vaja.

K a s d v õ i t ?

1. Otsin oma raamatukokku mitu uu— raamatu—.
2. Panin uue— raamatu— kappi.
3. Maipidustustel mängisid puhkpillide orkestri—.
4. Tribüüni eest möödus mitu orkestri—.
5. Meie kolhoosis töötavad kolm traktori—.
6. Traktori— kündsid uudismaad.

Harjutus 397. Kirjuta sõna lõppu **d** või **t**.

K a s d v õ i t ?

1. Pioneerid tegid laagris lõkketul—.
2. Lapsed pühkisid aias tee—.
3. Ants mängis maiaktusel viiuli—.
4. Kas sa oled näinud vahutava— mer—?
5. Nägime zoopargis kirju— papagoi—.
6. Ma armastan teha aiatöö—.

Harjutus 398. Kirjuta sõna lõppu **d** või **t**.

K a s d v õ i t ?

1. Koolile osteti 15 meetri— loosungiriie—.
2. Ene kohtas oma endis— õpetaja—.
3. Õhtuti kuulasime laagris raadio—.
4. Selles majas asub mitu kantselei—.
5. Kas sa tunned seda meistri—?
6. Vaike pesi valge— krae—.

Harjutus 399. Kirjuta sõnad **sepp**, **lõke**, **põld** nimetavas, omastavas, osastavas ja sisseütlevas käändes ainsuses ja mitmuses.

N ä i d i s.

K ä ä n a m i n e.

Ainsus.

Mitmus.

I

Nimetav

sepp

sepad

Omastav

.....

Osastav

Sisseütlev

II

Nimetav lõke lõkked

.....

III

Nimetav põld põllud

Harjutus 400. Kirjuta sulgudes olevad sõnad kaasaütlevas käändes.

K a a s a ü t l e v k ä ä n e.

1. Lapsed sõitsid ekskursioonile (laev).
2. Poisid sõudsid (paat) järvel.
3. Maad kaevatakse (labidas).
4. Põldu küntakse (ader).
5. Brigadir vestles (sepp).
6. Vend sõitis (jalgratas).
7. Imetlesime äsja rajatud haljasala Lenini (mälestussammas).

Harjutus 401. Kirjuta sulgudes olevad sõnad mitmuse kaasaütlevas käändes.

K a a s a ü t l e v k ä ä n e.

1. «Uue Elu» kolhoos oma hästi haritud ja viljakandvate (põllud) on meie rajooni parimaid.
2. Kõik põllutööd teostatakse seal (traktorid).
3. Kevad tuli lillede ja (linnud).
4. Klassiruum on kaunistatud (pildid).
5. Läksin koos (vennad) kalale.
6. Ahja jõgi on kõrgete (kaldad).
7. Meie koolimaja on avarate (aknad).

Harjutus 402. Mis käändes on jämendatult trükitud sõnad?

M i s k ä ä n e ?

1. Lennukite konstruktor Jakovlev ehitas kiireid lennukeid, mis Suures Isamaasõjas võtsid edukalt osa meie kodumaa kaitsmisest.
2. Jakovlevile on antud Lenini orden ja teda on mitmekordselt autasustatud Stalini preemiaga.

3. Jakovlevi raamatut «Jutustusi elust» loevad huviga nii lapsed kui ka täiskasvanud.
4. Meie kodumaal on palju eesrindlikke töötajaid, kellele on antud sotsialistliku töö kangelase aunimetus.

Harjutus 403. Kirjuta sulgudes olevad sõnad sobivas käändes.

P u h k e k o d u s.

Tiia isa töötab (vabrik). Oma puhkuse veetis ta (puhkekodu).

Puhkekodu asus kaunis (park), kus oli palju suuri ja varjurikaid (puu). (Park) serval kasvas iidne tamm, mille varjus oli mõnus puhata. (Park) voolas jõeke. (Park) taga laiusid kolhoosi põllud ja heinamaad.

Keset (park) oli purskkaev. (Purskkaev) ümber oli istutatud mitmesuguseid (lill). See oli kõigi armastatuim puhkepaik.

Harjutus 404. Kirjuta sulgudes olevad sõnad, nagu on sobiv.

J u k u s o o v.

I

Juku ema läheb (vabrik) tööle. Väike Juku läheb (ema) kaasa. Tänaval kohtab ema oma (töökaaslane). Nad sammuvad koos (vabrik) poole.

Juku saadab ema kuni vabriku (värav). Siin on ta varemgi käinud. Alati imetleb ta suurt ja võimast (vabrikuhoone).

Kui Juku saab suureks, siis läheb temagi (vabrik) tööle.

Harjutus 405. Kirjuta sulgudes olevad sõnad nagu vaja.

J u k u s o o v.

II

Juku hakkab ilma (ema) koju tagasi tulema. Äkki kuuleb ta (trummipõrin). Keslinna poolt lähenevad (pioneer). Kõige ees sammub väike pioneer (trumm). Temale järgneb suurem pioneer (lipp). Kõigil (pioneer) on (valge pluus) ja (punane kaelarätt).

Kui kenasti nad marsivad! Juku ootab igatsusega (aeg), millal temagi saab kanda pioneeri (kaelarätt).

Harjutus 406. Leia palast tegusõnad.

M a a h a r i m i n e.

Inimesed harivad maad selleks, et saada kõrgeid viljasaake.

Taimed kasvavad paremini kobedas mullas. Sinna tungivad hästi vesi ja õhk. Kobedas mullas hakkavad seemned kiiresti idanema, eod tungivad hõlpsasti maa seest välja ja taimede juured hargnevad vabalt.

Selleks, et mulda kobestada, küntakse maad adraga või kaevatakse labidaga. Suured mullapangad purustatakse äkke või raudrehaga.

Harjutus 407. Kirjuta tegusõnad minevikus.

L a p s e d a i a s.

Lapsed töötavad juurviljaaias. Nad teevad peenraid. Peenardele istutavad nad kapsaid ja kaalikaid. Anne ja Tiiu istutavad oma peenrale tomateid. Tomatitele panevad nad kepid ja seovad taimed niinega kepi külge.

Ulo ja Enn külvavad oma peenrale porgandeid. Vello ja Tiidu peenral kasvavad hernerid ja oad.

Töö aiast meeldib kõigile.

Harjutus 408. Kirjuta palas leiduvad tegusõnad tabelisse olevikus ja minevikus.

T ö ö k o l h o o s i s.

Meie kolhoos töötab eesrindlikult. Kolhoosi lähedal asub suur traktorijaam, kust saab traktoreid ja muid masinaid põllutöö tegemiseks.

Juba varahommikul sõidavad traktorid jaamast välja. Üks traktor teise järel veereb väravast välja. Traktorite mürin kostab kaugelt. Traktorid suunduvad oma töökohtadele. Maa müdiseb nende raskete rataste all.

Traktorid kergendavad suuresti kolhoosnike tööd.

Olevik	Minevik
Töötab asub	töötas

Harjutus 409. Kirjuta sulgudes olevad sõnad minevikus.

Lauseid minevikus.

I

1. Lapsed (jõuavad) varakult kohale.
2. Oma puhkuse (veedame) hästi.
3. Pioneerid (hüüavad) oma kaaslasi.
4. Traktorid (künnavad) põldu.
5. Kolhoosnikud (müüvad) riigile vilja üle normi.

II

6. Kalurid (sõuavad) paatidega merele ja (püüavad) palju kalu.
7. Ma (võtan) raamatukogust raamatu «Neljas kõrgus».
8. Õpilased (annavad) vihikud õpetajale.
9. (Sõidame) pioneerilaagrisse.

Harjutus 410. Loe või kirjuta pala olevikus.

Esimesed päevad laagris.

Esimesed päevad pühendasime laagri korrastamisele. Riisusime metsa alt prahi. Teeradadele riputasime liiva.

Maja juurde rajasime nägusad lillepeenrad. Korrastasime ka lipuväljaku. Lipuvarda alusele tegime kivikestest viisnurga. Puhastasime ka mänguväljakud.

Tundsimme suurt rõõmu, kui laagri ümbrus oli eeskujulikult korras.

Harjutus 411. Kirjuta lünka ühe- või kahekordne täht.

Ühe- või kahekordne täht.

1. Kingse—ade artelli «Kiire» kingse—ad täitsid oma kuu-
plaani ennetähtaegselt.
2. Kolhoosis sü—isid elektrituled.
3. Ru—iko—id pandi veoautole.
4. Poisid tõ—asid võistlustele.
5. Vaata e—e, et sa ei ku—ul!
6. Hernestele pandi pi—ad ke—id.
7. Ka tomatid vajasid ke—e.

Harjutus 412. Kirjuta lünka ühe- või kahekordne täht.

Ühe- või kahekordne täht.

1. Aednik pani hernestele le—ake—e.
2. Mehed tegid pi—adest la—idest karjaaeda.
3. Ellu ja Anne no—ivad lilli.
4. Mina no—isin kullerku—e.
5. Öised reisijad tu—usid rongis.
6. Pa—i asjad ko—ul!
7. Mees kandis rasket pa—i.

Harjutus 413. Kirjuta lünka ühe- või kahekordne täht.

Ühe- või kahekordne täht.

1. Pioneerilaagrisse vajati ko—a ja ko—aabilist.
2. Lapsed tegid lasteaias nu—udele riidela—idest te—e.
3. Ujujad hü—asid ve—e ja ha—asid kiiresti ujuma.
4. Salgajuhil te—is mõ—e korraldada salgaga luuremäng.
5. Kägu ku—us kuusikus.
6. Kanad ja ku—ed no—isid teri.

Harjutus 414. Täida lüngad õigesti. (Ka etteütluseks.)

1. Maipühadel lehvisid majadel punased li—ud.
2. Meie kool kandis rongkäigus li—e, pilte ja loosungeid.
3. Lapsed ru—asid tu—a ja ha—asid õ—ima.
4. Ma õ—in alati hoolega, sest tahan õ—ida nii, nagu õ—is
Lenin.
5. Pioneerid korraldasid õ—ekäigu trü—iko—a.
6. Tegime laagris lõ—etuld.
7. Lõ—e juures ju—ustati huvitavaid ju—e.

Etteütlusteks.

Harjutus 415.

Jälle koolis.

Pikk suvi on möödas. Lapsed veetsid suve kolhoosides ja pioneerilaagrites. Puhanutena tulevad nad jälle kooli.

Meie koolimaja on värskelt remonditud. Hea on alustada tööd puhastes ruumides. Alustame tööd värskes jõuga. Hoolas õppimine on meie panus rahu kindlustamiseks.

Harjutus 416.

Rukkitera elukäik. (as)

Suve lõpul külvati rukkiterad kolhoosipõllule. Soojas ja niiskes mullas hakkasid seemned varsti idanema. Nädala pärast tärkas punakas oras. Peagi muutus põld ilusasti rohelisteks.

Talvel kaitses paks lumivaip orast külma eest.

Kevadel sulas lumi ja oras hakkas kiiresti kasvama. Suve algul õitses rukis. Nüüd hakkas rukis tera kasvatama.

Kui rukis oli küps, siis ilmus põllule kombain. Kotid täitusid kuldse viljaga, ja peagi veeresid punavoorid kolhoosist linna.

Harjutus 417.

Suur töö.

Meie kodumaal käib suur töö. Kolhoosnikud harivad hoolsasti põldu ja annavad üha enam vilja riigile. Tehastes mürisevad masinad. Töölised täidavad ja ületavad norme. Kõik töötavad meie kodumaa heaks.

Mis on meie töö? Meie töö on õppimine. Tahame õppida hästi ja alati täita korralikult kõik ülesanded. Siis oleme meiegi kasulikud oma Nõukogude kodumaale.

Harjutus 418.

Oktoobripühad.

Möödus Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäev. See oli suur pidupäev kogu rahvale. Linn oli kaunistatud lippude ja loosungitega.

Korraldati rongkäik. Sellest võtsid osa ka õpilased. Õhtul oli saluut.

Koolis oli meil aktus. Seal esineti kõnede, laulude ja luuletustega. Lõpuks mängisime ja tantsisime ühiselt.

Harjutus 419.

H e n n j a i s a .

Uksekell helises. Henn jooksis vastu isale, kes tuli töölt. Isa riputas palitu varna, kus oli ka Hennu palitu. Siis istus ta toolile, mis seisis laua ääres.

Henn hakkas pärima, mida isa täna töölt tegi. Isa jutustas, et ta oli täitnud kaks päevanormi. Ta jutustas Hennule, kuidas kõik töölised töötavad hästi, et kindlustada rahu meie maal.

Henn lubas isale, et temagi püüab nüüd õppida senisest paremini, sest ka tema tahab võidelda rahu eest.

Harjutus 420.

5. d e t s e m b e r .

Täna pühitseme NSV Liidu Konstitutsiooni päeva. See on suur pidupäev kogu nõukogude rahvale.

Meie maa on töörahva maa. Meil on kõigil õigus tööle, õigus puhkusele ja haridusele. Meie õpime koolides. Suureks sirgudes valime endale elukutse, mis meile meeldib.

Meil on palju õigusi ja kohustusi. Töölised töötavad hästi. Meie õpime hoolega. Seega oleme kõik kasulikud oma armsale kodumaale.

Harjutus 421.

L e n i n l i k u l t e e l .

Kõik inimesed maailmas igatsevad vabadust ja õnne. Kuid see, millest inimesed kapitalistlikus ühiskonnas alles unistavad, on meil juba teostunud. Tee õnnele näitas meile kätte Lenin. Tema rajatud on meie sotsialistlik riik.

Harjutus 422.

d v õ i t o s a s t a v a k ä ä n d e l õ p u s .

Nõukogude rahvas armastab oma suurt kodumaad ja kommunistlikku parteid. Meie kolhoos kuivendab sood. Autasustati töökat kangrut. Töölised ehitavad uut elamut, milles on mitu keldrit. Kas

sa tead Jaagu maja numbrit? Ema ostis poest kolm meetrit kirjut riiet. Malevõistlustel anti auhindadeks mitu huvitavat raamatut. Kas sa tunnud seda tütarlast, kes mängis aktusel klaverit? Küll sadas täna lund!

Harjutus 423.

Naistepäev.

8. märtsil pühitsetakse rahvusvahelist naistepäeva. Sel päeval on igal pool aktused, kus premeeritakse eesrindlikke nõukogude naisi. Peetakse kõnesid, milles jutustatakse naiste elust ja õigustest enne ja nüüd.

Tänapäeval võivad naised töötada kõigil tööaladel. Nende tööd hinnatakse. Eriliselt austatakse paljulapselisi emasid.

Elagu nõukogude tublid ja eesrindlikud naised!

Harjutus 424.

Suured ülesanded.

Lakkamatu hooga töötavad meie tehased. Kiirustades tõttavad hoorattad, mürisevad masinad, pauguvad vasarad. Nõukogude inimesed täidavad ja ületavad oma töökohustusi.

Suured on ülesanded, mis seisavad meie nõukogude inimeste ees. Tuleb palju töötada, et muuta meie maa veel õitsvamaks ja kaunimaks, ehitada üles kommunism.

Nõukogude inimesed ei karda raskusi ja täidavad visa tööga kõik need ülesanded, mis neil ees seisavad.

Harjutus 425.

Mitšurin.

(Liitsõnade kordamiseks.)

Mitšurin oli suur looduse ümberkujundaja. Juba lapsena armastas ta töötada aias.

Hiljem tegi ta palju katseid uute viljapuusortide aretamiseks. Aastate viisi ootas ta kannatlikult nende tulemusi. Sageli need ebaõnnestusid.

Kuid raskused ei heidutanud Mitšurinit. Püsiva tööga ületas ta kõik raskused ja aretas palju uusi viljapuusorte. Tema külmakindlad viljapuud kasvavad nüüd kaugel Siberiski.

Suure loova töö eest autasustas NSV Liidu valitsus Mitšurinit Lenini ordeniga.

KIRJANDITE TEEMASID.

I

1. Olin pioneerilaagris.
2. Huvitav matk.
3. Töö kolhoosiaias.
4. Kombain kolhoosipõllul.

II

1. Sügis kooliaias.
2. Ootame oktoobripühi.
3. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäev.
4. Pidulik pioneerikoondus.
5. Meie tööpäev.

III

1. Huvitav raamat.
2. Minu raamatukogu.
3. Käisime teatris.
4. Ühine kinoskäik.
5. Koolipidu.
6. Nääriõhtu koolis.

IV

1. Kuidas veetsime näärivaheaja.
2. Käisime suusatamas.
3. Kooli liuväljal.
4. Kelgusõit.
5. Lõbus lumesõda.
6. Hoolitseme lindude eest.

V

1. Kelleks tahan saada.
2. Vahetunnis.
3. Õpilasreeglid.
4. Eskujulik õpilane.

VI

1. Tegime kuldnokkadele pesakasti.
2. Kooliaias kevadel.
3. Meie peenar.
4. Esimesel mail.

SISUKORD.

	Lk.
§ 1. Kordamiseks ja süvendamiseks	3
§ 2. Täishäälik	10
§ 3. Kaashäälik	16
§ 4. Liide -gi ja -ki	22
§ 5. Kaashäälikute ühend	25
§ 6. B, d, g s kõrval	29
§ 7. B, d, g sõna algul	31
§ 8. Silbitamine ja poolitamine	32
§ 9. Liitsõna	36
§ 10. Sõnade seos lauses	41
§ 11. Alus ja öeldis lauses	44
§ 12. Laiendamata lihtlause	48
§ 13. Laiendatud lihtlause	50
§ 14. Jutustavad, küsi- ja hüüdlauseid	52
§ 15. Korduvad liikmed lauses	56
§ 16. Koma lauses	58
§ 17. Nimisõna	63
§ 18. Omadussõna	67
§ 19. Sõnade muutmise lauses	71
§ 20. Sõna tüvi ja käändelõpp	71
§ 21. Nimisõna käänded	73
§ 22. Käänamine	99
§ 23. Tegusõna	110
§ 24. Harjutusi kirjandite koostamiseks	118
§ 25. Harjutusi kordamiseks ja etteütlusteks	119

Авер, Хилда Тынисовна,
Алттоа, Лейда Тидриковна,
Райгна, Хелле Аарневна
УЧЕБНИК ЭСТОНСКОГО ЯЗЫКА
для III класса

На эстонском языке
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярну маантээ 10

*

Toimetaja V. Hiio

Tehniline toimetaja L. Uuspõld

Korrektorid H. Peel ja Ü. Rattur

Ladumisele antud 12. IV 1955. Trükkimisele antud
14. V 1955. Paber 60×92, 1/16. Trükipoognaid 8,75.
Arvutuspoognaid 6,42. Trükiarv 14000. MB-07798.
Tellimise nr. 879. Trükkikoda „Pioneer“, Tartu,
Kastani 38.

Hind rbl. 1.20

Rbl. 1.20

A
20689

7156013

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00715601 3